

BOM-RAPPORT 9

**PROJECT 'BESCHERMING OP MAAT', ARCHEOLOGISCH PROJECT IN HET KADER VAN DE
BIJDRAGENREGELING BODEMBESCHERMINGSGEBIEDEN FRYSLÂN**

RAAP-RAPPORT 238

PROVINCIE FRYSLÂN

**DE TERPENGROEP VAN
SCHINGEN (GROEP 16B),
GEMEENTEN FRANEKERADEEL
EN MENALDUMADEEL**

**WAARDEREND ARCHEOLOGISCH
ONDERZOEK VAN DE TERREINEN 5G-97,
5G-98, 5G-99, 5G-100, 5G-101,
5G-102, 5G-C EN 5H-15**

dr. G.J. de Langen, T.M. Perger, drs. S. Wentink & drs. M.H. Wispelwey

RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam

© Stichting RAAP, 1999

ISSN 0925-6229

SAMENVATTING

In opdracht van de Provincie Fryslân, deels mede op verzoek van de gemeente Franekeradeel, heeft archeologisch adviesbureau RAAP een archeologisch onderzoek uitgevoerd naar de terpengroep van Schingen (groep 16B). Het onderzoek is een onderdeel van het project Bescherming op Maat (BOM-project) dat in het kader van de Bijdragenregeling Bodembeschermingsgebieden/Gebiedsgericht Milieubeleid thans in Fryslân door RAAP wordt gerealiseerd.

Het omvangrijke BOM-project behelst een kwaliteitsbepalend onderzoek van een groot aantal archeologisch waardevolle terreinen met het doel te komen tot een verbetering van de bescherming van het Friese bodemarchief. Daartoe zijn allereerst de terreinen die staan vermeld op de AMF uit 1984 naar aard en waarde gerangschikt. In totaal zijn dertien soorten terreinen (groepen) onderscheiden, waaronder terpen. De groep terpen is opgesplitst in twaalf archeologisch-landschappelijke groepen (de groepen 13-24); sommige terpengroepen zijn weer verder opgesplitst (alfabetische aanduiding, zoals in dit geval groep 16B). Vervolgens wordt in afzonderlijke rapporten per groep voor ieder terrein aangegeven hoe en via welke stappen de bescherming 'op maat' kan worden gerealiseerd. De opzet van het gehele BOM-project en de gehanteerde begrippen en afkortingen worden toegelicht in RAAP-rapport 75 (De Langen e.a., 1998a).

Voor het onderhavige onderzoek, dat begin 1994 is gestart, zijn in totaal acht terreinen van de terpengroep van Schingen onderzocht en in kaart gebracht (zie Kaartbijlage 1). Het onderzoek heeft uit de volgende onderdelen bestaan: visuele inspectie, archiefonderzoek, booronderzoek, hoogtemetingen, planologisch onderzoek en veldkartering.

Zeven van de onderzochte (AMF-)terreinen zijn terpen of terpdelen. AMF-terrein 5G-102 betreft mogelijk een verhoogde akker. De meeste terreinen zijn deels ook verhoogde boerderijplaats (5G-97, 5G-100, 5G-101 en 5H-15) of daarmee te associëren (naastgelegen) zoals 5G-98, 5G-99 en 5G-C. Eén terrein is ook dorpsgebied (5H-15). Naast één van de terreinen (5G-C) heeft een stins gestaan. Het onderzoek heeft uitgewezen dat alle onderzochte terreinen archeologisch waardevol zijn, met uitzondering van terrein 5G-102. Voor deze zeven waardevolle terreinen wordt aanbevolen te streven naar een optimaal behoud, door alle denkbare vormen van aantasting tot een minimum te beperken of te voorkomen. De waarde van deze zeven terreinen is dusdanig hoog dat aan hun bescherming een hoge prioriteit dient te worden gegeven, zeker wanneer hun kwetsbaarheid wordt verdisconteerd. Om hun grote kwetsbaarheid moeten met name worden genoemd: de terreinen 5G-97, 5G-98, 5G-99, 5G-100, 5G-101 en 5G-C. Met uitzondering van 5G-101 zijn deze terreinen weliswaar niet als akker- maar als grasland in gebruik, toch zijn ze onderhevig (geweest) aan aantasting. Met name de reeds uitgevoerde dan wel onverhoopte toekomstige schaalvergroting zal grote nadelige gevolgen (kunnen) hebben.

De bescherming van de onderzochte terreinen is thans niet optimaal en behoeft verbetering. Per terrein worden daartoe specifieke aanbevelingen gedaan in de catalogus (Hoofdstuk 3). Maatregelen voor een beter behoud en beheer zouden overigens niet alleen gericht moeten zijn op de afzonderlijke terreinen, maar ook op hun omgeving: de waarde van het geheel is groter dan de som der delen. Zo is elk archeologisch terrein onderdeel van een groter geheel: de terreinen vormen samen de terpengroep van Schingen. Breder gezien is de archeologie slechts één van de componenten die het gebied vormen. Naast archeologische aspecten bepalen ook (cultuur-)landschappelijke en cultuur-historische elementen (zoals karakteristieke verkaveling, een enkele verhoogde akker, boerderijplaatsen, het dorp Schingen en een – deels verdwenen – stinsterrein) het beeld van de omgeving. Het is daarom belangrijk om bij de ontwikkeling en praktische uitvoering van beleid en bij het geven van voorlichting een integrale aanpak voor te staan (zie Hoofdstuk 4).

INHOUD

SAMENVATTING	1
1 INLEIDING	5
1.1 HET BOM-PROJECT EN DE TERPENGROEP VAN SCHINGEN	5
1.2 LEESWIJZER	5
2 DE ARCHEOLOGIE EN BESCHERMING VAN GROEP 16B	7
2.1 LIGGING, FORM EN VOORKOMEN VAN DE TERPENGROEP VAN SCHINGEN	7
2.2 DE ARCHEOLOGIE VAN DE TERPENGROEP VAN SCHINGEN	8
2.3 BEDREIGING EN BESCHERMING VAN DE TERPENGROEP VAN SCHINGEN	9
3 CATALOGUS GROEP 16B	11
3.0 TOELICHTING	11
3.1 CATALOGUSNUMMER: 1 (5G-97)	11
3.1.1 <i>Algemeen</i>	11
3.1.2 <i>Visuele inspectie</i>	14
3.1.3 <i>Archiefonderzoek</i>	15
3.1.4 <i>Hoogtemetingen</i>	16
3.1.5 <i>Booronderzoek</i>	17
3.1.6 <i>Planologie A</i>	19
3.1.7 <i>Planologie B</i>	20
3.2 CATALOGUSNUMMER 2 (5G-98)	21
3.2.1 <i>Algemeen</i>	21
3.2.2 <i>Visuele inspectie</i>	23
3.2.3 <i>Archiefonderzoek</i>	24
3.2.4 <i>Hoogtemetingen</i>	28
3.2.5 <i>Booronderzoek</i>	28
3.2.6 <i>Planologie A</i>	29
3.2.7 <i>Planologie B</i>	30
3.3 CATALOGUSNUMMER 3 (5G-99)	33
3.3.1 <i>Algemeen</i>	33
3.3.2 <i>Visuele inspectie</i>	36
3.3.3 <i>Archiefonderzoek</i>	37
3.3.4 <i>Hoogtemetingen</i>	38
3.3.5 <i>Booronderzoek</i>	39
3.3.6 <i>Planologie A</i>	43
3.3.7 <i>Planologie B</i>	44
3.4 CATALOGUSNUMMER 4 (5G-100)	45
3.4.1 <i>Algemeen</i>	45
3.4.2 <i>Visuele inspectie-1</i>	48
3.4.3 <i>Visuele inspectie-2</i>	48
3.4.4 <i>Archiefonderzoek</i>	49
3.4.5 <i>Hoogtemetingen</i>	51
3.4.6 <i>Booronderzoek</i>	58
3.4.7 <i>Planologie A</i>	59
3.4.8 <i>Planologie B</i>	60
3.5 CATALOGUSNUMMER 5 (5G-101)	61
3.5.1 <i>Algemeen</i>	61
3.5.2 <i>Visuele inspectie</i>	64
3.5.3 <i>Archiefonderzoek</i>	65

3.5.4	<i>Hoogtemetingen</i>	66
3.5.5	<i>Booronderzoek</i>	67
3.5.6	<i>Planologie A</i>	70
3.5.7	<i>Planologie B</i>	71
3.6	CATALOGUSNUMMER 6 (5G-102)	73
3.6.1	<i>Algemeen</i>	73
3.6.2	<i>Visuele inspectie</i>	75
3.6.3	<i>Archiefonderzoek</i>	75
3.6.4	<i>Booronderzoek</i>	76
3.6.5	<i>Planologie A</i>	79
3.6.6	<i>Planologie B</i>	80
3.7	CATALOGUSNUMMER 7 (5G-C)	81
3.7.1	<i>Algemeen</i>	81
3.7.2	<i>Visuele inspectie</i>	83
3.7.3	<i>Archiefonderzoek</i>	85
3.7.4	<i>Hoogtemetingen</i>	86
3.7.5	<i>Booronderzoek</i>	87
3.7.6	<i>Planologie A</i>	93
3.7.7	<i>Planologie B</i>	94
3.8	CATALOGUSNUMMER 8 (5H-15)	95
3.8.1	<i>Algemeen</i>	95
3.8.2	<i>Visuele inspectie</i>	98
3.8.3	<i>Archiefonderzoek</i>	99
3.8.4	<i>Hoogtemetingen</i>	99
3.8.5	<i>Booronderzoek</i>	101
3.8.6	<i>Planologie A</i>	103
3.8.7	<i>Planologie B</i>	104
4	CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	105
4.1	ALGEMEEN	105
4.2	CONCLUSIES	105
4.3	AANBEVELINGEN	107
	LITERATUUR	111
	BOM-RAPPORTEN	113
	VERKLARENDE WOORDENLIJST	115
	OVERZICHT VAN FIGUREN	116
	OVERZICHT VAN (KAART-) BIJLAGEN	118
	BIJLAGE 1: VERANTWOORDING	119
	BIJLAGE 2: ARCHEOLOGISCHE TIJDSCHAAL	120
	BIJLAGE 3: LEGENDA BIJ DE BOORPROFIELEN	121
	BIJLAGE 4: LIJST VAN GEBRUIKTE AFKORTINGEN	121

1 INLEIDING

1.1 HET BOM-PROJECT EN DE TERPENGROEP VAN SCHINGEN

Het archeologische onderzoek naar de terpengroep van Schingen (groep 16B; Fig. 1), werd uitgevoerd in opdracht van de Provincie Fryslân, deels mede op verzoek van de gemeente Franekeradeel. Het onderzoek is uitgevoerd als onderdeel van het project *Bescherming op Maat* (BOM-project) dat thans in Fryslân door archeologisch adviesbureau RAAP wordt gerealiseerd.

Het omvangrijke BOM-project behelst een kwaliteitsbepalend onderzoek van een groot aantal archeologisch waardevolle terreinen, met het doel te komen tot verbetering van de bescherming van het Friese bodemarchief. Daartoe zijn allereerst de terreinen die staan vermeld op de AMF uit 1984 naar aard en waarde gerangschikt. In totaal zijn dertien soorten terreinen (groepen) onderscheiden, waaronder terpen. De groep terpen is opgesplitst in twaalf archeologisch-landschappelijke groepen (de groepen 13-24); sommige terpengroepen zijn weer verder opgesplitst (alfabetische aanduiding, zoals in dit geval groep 16B). Vervolgens wordt in afzonderlijke rapporten per groep voor ieder terrein aangegeven hoe en via welke stappen de bescherming 'op maat' kan worden gerealiseerd. De opzet van het gehele BOM-project en de gehanteerde begrippen en afkortingen worden toegelicht in RAAP-rapport 75 (De Langen e.a., 1998a).

Het veldwerk op de terreinen heeft plaatsgevonden in september 1992, juni en oktober 1994 en januari 1995. Het bestond uit visuele inspectie, hoogtemetingen, booronderzoek en veldkartering. In september 1992, juni, juli, oktober en november 1994 en in januari en februari 1995 zijn de veldwerkgegevens uitgewerkt. Archiefonderzoek vond plaats in juni, september en augustus 1994 en planologisch onderzoek in juni 1996.

1.2 LEESWIJZER

Hoofdstuk 2 bevat een korte inleiding tot de terpengroep van Schingen. Voor een meer algemene inleiding, die betrekking heeft op het Friese bodemarchief in algemene zin, wordt verwezen naar RAAP-rapport 75 (De Langen e.a., 1998a).

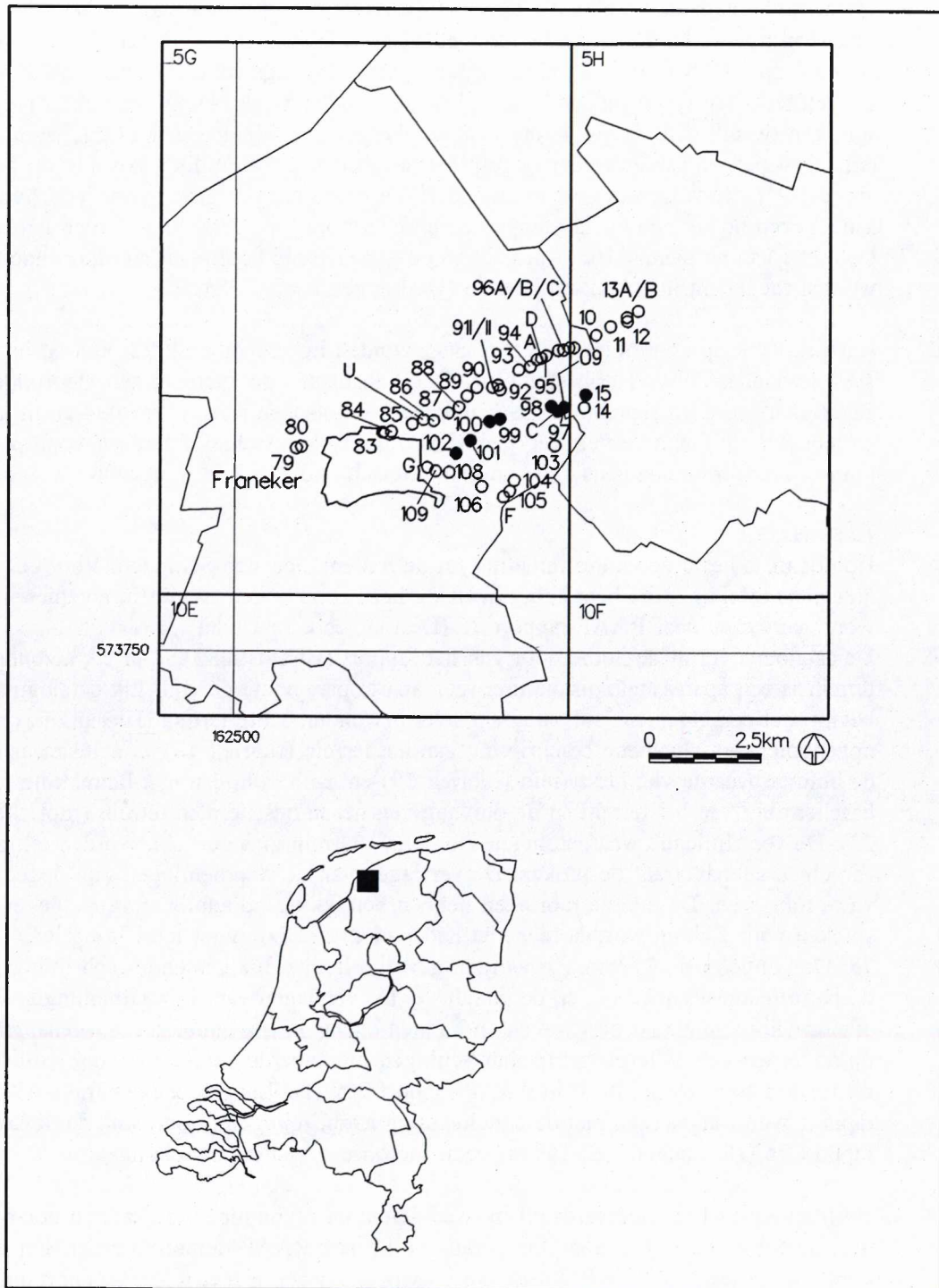
De catalogus vormt de hoofdmoot van het rapport (Hoofdstuk 3). Aan elk afzonderlijk terrein is een apart catalogusnummer (een aparte paragraaf) gewijd. Elk catalogusnummer begint met een algemene subparagraaf over het onderzochte terrein. Hierin zijn ondermeer opgenomen een algemene beschrijving van het terrein (rubriek 18), conclusies aangaande de huidige waarde van het terrein (rubriek 19) en aanbevelingen met betrekking tot de bescherming van het terrein en de omvang van het te beschermen terrein (rubrieken 21 en 22). De verschillende waarnemingen die op een terrein zijn verricht, worden elk onder een eigen subparagraaf besproken. De verslagen van de waarnemingen zijn opgedeeld in vaste rubrieken. De meeste rubrieken hebben betrekking op administratieve gegevens, spreken voor zich en worden hier niet nader verklaard (zie voor toelichting RAAP-rapport 75: De Langen e.a., 1998a). Zij worden gevolgd door een algemene beschrijving van de desbetreffende waarneming en de conclusie. De verslagen van de waarnemingen zijn afzonderlijk van elkaar geschreven en kunnen elkaar in een enkel geval tegenspreken. De op de terpen van de terpengroep van Schingen uitgevoerde veldkarteringen worden niet in dit rapport beschreven, maar in RAAP-rapport 299 (De Langen & Nierstrasz, 1998). Het rapport wordt afgesloten met de conclusies en aanbevelingen (Hoofdstuk 4). RAAP-rapport 75 (De Langen e.a., 1998a) geeft hierop een nadere toelichting.

De literatuurlijst is onderverdeeld in twee delen: de literatuur en de kaarten gerangschikt naar auteur en de BOM-rapporten gerangschikt naar RAAP-rapportnummer. Dit is gedaan omdat in de tekst naar de BOM-rapporten wordt verwezen met RAAP-rapportnummers.

In Bijlage 1 is als verantwoording een lijst opgenomen van de personen die namens archeologisch adviesbureau RAAP hebben meegewerkt aan de totstandkoming van dit

rapport. Als Bijlage 2 is een archeologische tijdschaal opgenomen. Bijlage 3 betreft de legenda bij de boorprofielen die in elk catalogusnummer zijn opgenomen in de paragraaf 'booronderzoek', tenminste wanneer op het desbetreffende terrein ook daadwerkelijk booronderzoek is verricht. Bijlage 4 betreft een lijst van (vooral in de catalogus) gebruikte afkortingen. De Bijlagen 3 en 4 zijn opgenomen als een 'uitklappagina', zodat deze tijdens het lezen naast de tekst kan worden gebruikt.

Kaartbijlage 1, waarnaar in dit rapport wordt verwezen, is als losse bijlage bij RAAP-rapport 239 (De Lange e.a., 1999c) gevoegd.

Figuur 1: Ligging van de terreinen van de terpengroep van Schingen (groep 16B: zwarte stippen) binnen groep 16; inzet: ligging in Nederland (zwart blokje).

2 DE ARCHEOLOGIE EN BESCHERMING VAN GROEP 16B

2.1 LIGGING, VORM EN VOORKOMEN VAN DE TERPENGROEP VAN SCHINGEN

De terpengroep van Schingen en de andere terpen van groep 16 (Fig. 1) liggen ten zuiden van de terpenreeks Wijncaldum-Berlikum (groep 15; RAAP-rapporten 182, 183 en 187; resp. De Langen e.a., 1997a, 1997b en 1997c) en binnen het dorpsgebied van de gemeenten Franekeradeel en Menaldumadeel. De terpenreeks Wijncaldum-Berlikum raakte bewoond in de 2^e eeuw na Chr. De jongste terpenreeks van groep 16, te weten de terpenreeks Westerend-Schalsum-Peins-Slappeterp (groep 16A; RAAP-rapport 208: De Langen e.a., 1999a) dateert uit het begin van de jaartelling. Beide andere groepen van groep 16, te weten de terpengroep van Schingen en de terpenreeks Lankum-Franeker-Salverd-Zweins-Wobbemastate (groep 16C; RAAP-rapport 239: De Langen e.a., 1999c) zijn iets ouder. Verder zuidelijk zijn de terpen nog ouder. Dit wijst erop dat de ouderdom van de verschillende terpenreeksen in Noord-Westergo in directe relatie staat met de geleidelijke natuurlijke aanwas van de kwelder.

De vorming van de kwelderwal (een langgerekte verhoging aan een oude kustlijn) van groep 16A betekende de voltooiing van de natuurlijke dichtslibbing van het oude Boorne-estuarium, waaraan de kwelderwallen uit de Midden IJzertijd liggen. Het is waarschijnlijk dat ook de terpen van de terpengroep van Schingen op een kwelderwal liggen. Dit kan worden afgeleid uit de rangschikking van de terpen in een rij en de aanwezigheid van een strook iets zandige klei ter hoogte van Schingen en in het verlengde van de rij. Het ontstaan van deze (lage) kwelderwal moet hebben plaatsgevonden in een tussenstadium van dichtslibbing van het estuarium. Groep 16C is iets ouder dan groep 16B, tenminste wanneer het juist is dat groep 16C doorloopt van Lankum tot aan Wobbemastate. Dit gebogen traject volgt nog duidelijk de vorm van het estuarium. Groep 16B neemt dan een middenpositie in tussen 16C en 16A, waarvan de terpen al op een rechte kwelderwal liggen. De ligging op een mogelijke kwelderwal verleent de terpengroep van Schingen, die zelf al een grote *archeologische* waarde heeft, tevens een *landschappelijke* waarde.

De meeste terpen van groep 16B hebben of hadden ronde of afgeronde begrenzingen. De verkaveling rond de terpen is blokvormig (Kaartbijlage 1). Dankzij de kaarten van Eekhoff (1852), Halbertsma (1963) en de bodemkaart (Stiboka, 1976) is het mogelijk de meeste terpen van de terpengroep van Schingen aan te wijzen. Wanneer de zojuist geschetste geomorfologische ontwikkeling juist is en 16B zich voegt in de knik van 16C, is de meest westelijke terp van groep 16B de terp van Molswerd (AMF-terrein 5G-101). AMF-terrein 5G-102, gelegen ten westen van Molswerd, staat op geen van de kaarten als een terp weergegeven. Volgens de toelichting op de AMF zou het om een verhoogde woonplaats gaan, maar ook dit kan niet door de kaarten bevestigd worden. Na een kleine sprong vanaf Molswerd in noordoostelijke richting is AMF-terrein 5G-100 de eerstvolgende terp van de groep, vrijwel direct gevolgd door AMF-terrein 5G-99. De AMF-terreinen 5G-101 en 5G-100 staan op de kaart van Eekhoff en de bodemkaart. AMF-terrein 5G-99 ontbreekt op beide. De eerstvolgende terp die Eekhoff weergeeft, is AMF-terrein 5G-98; deze ontbreekt echter op de bodemkaart. De afstand tussen de AMF-terreinen 5G-99 en 5G-98 is tamelijk groot, wellicht te groot, wanneer er inderdaad sprake is (geweest) van een doorlopende, afsluitende kwelderwal. Het 'gat' zou gevuld zijn met een terp in het midden. Het perceel direct ten westen van Kenjumstate heeft een hoekige U-vorm. Oorspronkelijk boog de weg van Zweins naar Peins ter hoogte van dit perceel iets af. Deze feiten, alsmede de naam Kenjum (wellicht van vroeg-middeleeuwse oorsprong), maken het verleidelijk hier een terp te veronderstellen. Wellicht bracht dit ook Halbertsma ertoe direct ten westen van Kenjumstate een terp weer te geven (5H-146). Het is niet bekend of hij ook in het veld een terp heeft kunnen vaststellen. Dit laatste is wel aannemelijk, aangezien hij zelfs tussen AMF-terrein 5G-99 en Kenjum(state) een terp (5H-147) plaatst: een terp waarover de andere kaarten zelfs geen enkele aanwijzing

verstrekken. Nader historisch en archeologisch onderzoek naar beide (inmiddels verdwenen?) terpen is gewenst. Volgens Eekhoff en Halbertsma ligt vrijwel direct ten zuidwesten van AMF-terrein 5G-98 de volgende terp van de groep (5G-C), hetgeen bevestigd wordt door de bodemkaart. Volgens de bodemkaart heeft dit terpterrein een uitloper in de vorm van AMF-terrein 5G-97. Eekhoff geeft deze terp 5G-97 niet weer, net zo min als Halbertsma dat doet. Volgens de bodemkaart nadert AMF-terrein 5G-97 de langgerekte eenheid van lichtere klei rond Schingen. De bodemkaart geeft de terp van Schingen evenwel niet weer, evenmin als de twee (voormalige?) terpen ten oosten van Schingen.

De terpen van groep 16B werden oorspronkelijk zeer fraai begrensd. Hoewel enkele fraaie verkavelingspatronen tot op heden bewaard zijn gebleven, is zoals elders al eerder moest worden vastgesteld ook hier sprake van voortschrijdende schaalvergroting. Vanwege dit cultuurlandschappelijke kader en omdat ze over het algemeen goed zichtbaar zijn, hebben de onderzochte terpen van groep 16B een *cultuurlandschappelijke* waarde.

In de Volle Middeleeuwen, vanaf de late 9e/10e eeuw, schoven bepaalde boerderijplaatsen naar de rand van de terpen. Een enkele boerderijplaats werd zelfs op enige afstand van de terpenreeks aangelegd. Eveneens in de Volle Middeleeuwen ontstond het dorp Schingen. In de Late Middeleeuwen werd bij (tenminste) één van de terpen van groep 16B een stins opgericht. Het dorp, de verdwenen stins en de boerderijplaatsen verlenen een aantal terpen van groep 16B een *cultuurhistorische* waarde.

2.2 DE ARCHEOLOGIE VAN DE TERPENGROEP VAN SCHINGEN

In het werk van Boeles (1951) speelt groep 16B geen rol. Op geen van de terpen van de terpengroep van Schingen is systematisch archeologisch veldwerk verricht, noch in de vorm van een opgraving, noch in de vorm van systematische veldkarteringen. Het enige onderzoek van betekenis is uitgevoerd bij de aanleg van de autosnelweg Leeuwarden-Harlingen op een laat-middeleeuws stinsterrein naast één van de terpen van groep 16B, te weten terp 5G-C, zelf overigens niet op de AMF vermeld (Alders & Kramer, 1988). Veel archeologisch onbekende terpen komen de laatste jaren steeds duidelijker in beeld. Dit is voor een belangrijk deel aan de introductie van de metaaldetector te danken. Dit geldt echter niet voor de terpen van groep 16B. In het werk van Zijlstra (1990) is de terpengroep van Schingen niet vertegenwoordigd. Zelfs het systematische archiefonderzoek naar oudere aardewerkvondsten door Taayke en Knol brengt groep 16B nauwelijks in beeld. Taayke (1990) noemt vondsten van AMF-terrein 5G-100. Ook noemt hij vondsten van enkele plaatsen even buiten de terpen. Volgens Taayke betreft het mogelijk overslibde nederzettingen. Naar deze vindplaatsen is nader onderzoek nodig. Knol (1993) noemt geen enkele vindplaats binnen groep 16B. De recente veldverkenningen die RAAP op drie terreinen (5G-100, 5G-101 en 5G-C) van groep 16B uitvoerde, voegen aan de spaarzame oudere vondsten belangrijke nieuwe toe (RAAP-rapport 299: De Langen & Nierstrasz, 1998). Al met al is al wel duidelijk dat de bewoning op de terpen van groep 16B even voor het begin van de jaartelling moet zijn begonnen. Waarschijnlijk waren ze na een onderbreking in de Volksverhuizingstijd sinds de Merovingische tijd weer bewoond.

De huidige archeologische gegevens over de Friese terpen verduidelijken dat de vroeg-middeleeuwse situatie heel anders was dan de laat-middeleeuwse. In de Vroege Middeleeuwen bevonden de nederzettingen zich bovenop de terpen. Ze bestonden uit meerdere gebouwen en hadden in hoofdzaak een agrarische bestemming, zij het dat ze ook ruimte boden voor dienstverlening en ambachtelijke activiteiten. In de Late Middeleeuwen daarentegen waren de centrale delen van de terpen over het algemeen verlaten. De oorspronkelijke, samengestelde boeren-nederzettingen hadden zich opgesplitst in enkelvoudige boerenbedrijven die gespecialiseerd waren in landbouw. Deze stonden aan de rand van de terpen of zelfs op enige afstand ervan. Arbeid, diensten en nijverheid waren verplaatst naar nieuw ontstane bewoningskernen, geschaard rond een kerk. De beschikbare

gegevens maken duidelijk dat deze ingrijpende veranderingen aan het begin van de Volle Middeleeuwen of vlak erna moeten zijn ingezet (vgl. ook De Langen & Noomen, 1996a en 1996b).

2.3 BEDREIGING EN BESCHERMING VAN DE TERPENGROEP VAN SCHINGEN

Uitgaande van de beschikbare gegevens is de terpengroep van Schingen de periode van de commerciële terpaafgravingen, waarin terpaarde als meststof en bodemverbeteraar werd gewonnen, goed doorgekomen. Van AMF-terrein 5G-101 en mogelijk ook van AMF-terrein 5G-98 werd een deel afgegraven.

Op papier is de terpengroep van Schingen onvoldoende beschermd: slechts twee van de acht onderzochte terreinen, dat wil zeggen de terreinen die in Menaldumadeel liggen (AMF-terreinen 5G-97 en 5H-15), worden ingevolge de Monumentenwet 1988 als archeologisch monument beschermd. Van de in Menaldumadeel gelegen terreinen wordt alleen AMF-terrein 5G-97 om zijn archeologische waarde via het gemeentelijke Bestemmingsplan Buitengebied beschermd, AMF-terrein 5H-15 wordt niet via een bestemmingsplan beschermd. Bescherming via het gemeentelijke Bestemmingsplan Buitengebied geldt ook voor de meeste onderzochte terreinen in Franekeradeel, althans dat advies is door RAAP aan de gemeente Franekeradeel verstrekt (De Langen e.a., 1996).

3 CATALOGUS GROEP 16B

3.0 TOELICHTING

In deze catalogus wordt aan elk afzonderlijk terrein binnen groep 16B een catalogusnummer gewijd. Binnen de groep wordt de volgorde van de Archeologische Monumentenkaart Friesland (AMF) aangehouden.

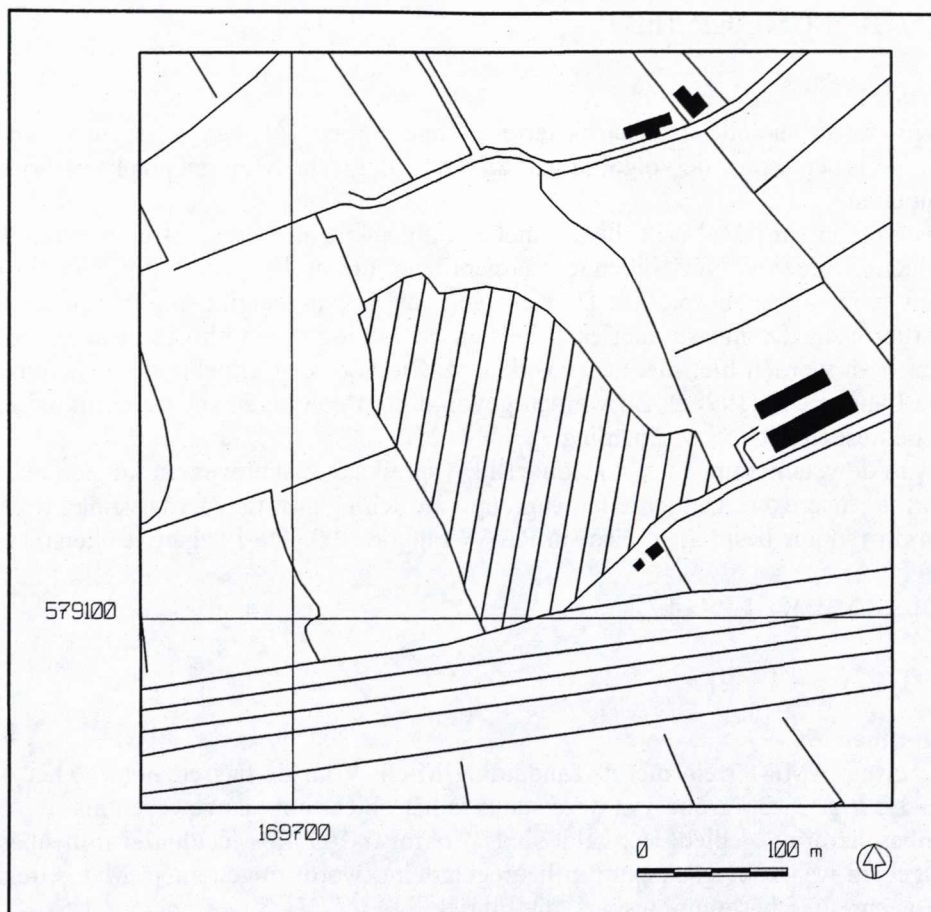
Ieder catalogusnummer (in totaal acht) begint met een algemene subparagraaf over het onderzochte terrein. Vervolgens worden de verschillende waarnemingen die op het terrein zijn verricht elk onder een eigen subparagraaf besproken. De verslagen van de waarnemingen zijn opgedeeld in (twaalf) vaste rubrieken. De meeste rubrieken hebben betrekking op administratieve gegevens, spreken voor zich en worden hier niet nader verklaard. Zie voor een uitgebreide toelichting RAAP-rapport 75 (De Langen e.a., 1998a). Zij worden gevolgd door een algemene beschrijving en de conclusie van de desbetreffende waarneming.

De verslagen van de waarnemingen zijn afzonderlijk van elkaar geschreven en kunnen elkaar in een enkel geval tegenspreken. De op de terpengroep van Schingen uitgevoerde veldkarteringen worden niet in dit rapport besproken, maar in RAAP-rapport 299 (De Langen & Nierstrasz, 1998).

3.1 CATALOGUSNUMMER: 1 (5G-97)

3.1.1 Algemeen

1. **Objectnummer:** 5G-97
2. **Huidige status:** AMF-terrein met de aanduiding M-ch. Voor de begrenzing van het AMF-terrein zie Fig. 2. Op grond van deze status is het object ook aangewezen als bodembeschermingsgebied. Het geldt sinds 4 oktober 1995 als facultatief milieubeschermingsgebied waarvoor geen extra milieuregelgeving wordt opgenomen. Met betrekking tot het gemeentelijke bestemmingsplan: zie rubriek 21 en § 3.1.7 (zie ook § 3.1.6).
3. **Kaartblad:** 5G
4. **Coördinaten:** 169.848/579.220
5. **Figuren in deze publicatie:** Fig 1-8 (zie ook Kaartbijlage 1)
6. **Gemeente:** Menaldumadeel (Menameradiel)
7. **Plaats:** Schingen (Skingen)
8. **Toponiem:** Anemaweg (AMF), Grote Terp (lokaal toponiem)
9. **Concordantie:** –
10. **Geomorfologie:** kweldervlakte, waarschijnlijk kwelderwal
11. **Bodemtype:** T (oude bewoningsplaats), omgeven door gMn25C
12. **Voorkomen en landschappelijke ligging:** ter plaatse van het AMF-terrein tekent zich een redelijk zichtbare verhoging af. Direct ten zuiden van het object ligt de autosnelweg Harlingen–Leeuwarden, bij de aanleg waarvan een klein gedeelte van het object is verstoord. Vrijwel het gehele object wordt omgeven door fraai gebogen terpsloten. Direct westelijk van het terrein liggen twee terpen (5G-98 en 5G-C: cat.nrs. 2 en 7), die redelijk tot duidelijk zichtbare verhogingen in het landschap zijn. AMF-terrein 5G-97 vormt samen met deze objecten één geheel. Oostelijk van het object bevindt zich de bebouwing van Schingen, waarbinnen eveneens een terp ligt (5H-15: cat.nr. 8). Op grond van het huidige landschap is niet uit te maken of deze terp en de terpen in de directe nabijheid op een verhoogde rug (kwelderwal) liggen.
13. **NAP-hoogte:** 1,34 m +NAP
14. **Grondgebruik:** grasland (juni 1994)
15. **Type object:** verhoogde nederzetting (terp) en mogelijk twee voormalige verhoogde boerderijplaatsen
16. **Datering object:** Late IJzertijd – Volle Middeleeuwen
17. **Omvang archeologisch gebied:** zie Fig. 3
18. **Algemene beschrijving:** het betreft een terp. De terp vormt een onderdeel van de terpengroep van Schingen uit de Late IJzertijd (groep 16B). Hoewel het waarschijnlijk is dat de terpen van groep 16B op een lage kwelderwal liggen, is dit op grond van de huidige gegevens niet met zekerheid uit te maken.

Figuur 2: Topografische situatie (opname 1979) op en rond AMF-terrein 5G-97 volgens de AMF.

Op grond van archiefonderzoek is het waarschijnlijk dat AMF-terrein 5G-97 archeologisch waardevol is. De bodemkaart geeft op de plaats van het AMF-terrein 5G-97 een terp aan die tevens het aangrenzende terrein 5G-C (cat.nr. 7) omvat. Op de kaart van Eekhoff (1851) is ter hoogte van 5G-97 geen verhoging te zien, maar wel op 5G-C. Wat de verkaveling van het perceel betreft, is de situatie sinds 1826/27 vrijwel gelijk gebleven (Fig. 4). Op grond van de specifieke vorm van de terp, met gehoekte uitstulpingen, is het verleidelijk de aanwezigheid van twee voormalige verhoogde boerderijplaatsen te veronderstellen. Visuele inspectie en hoogtemetingen bevestigen de potentiële waarde en de vrijwel ongerepte staat van het terrein. De aantasting aan de zuidzijde, ontstaan tijdens de aanleg van de snelweg, betreft hoogstens een klein deel van de uiterste rand van de terp. Wel zijn op het terrein enkele depressies waarneembaar die niet met voormalige sloten verband houden.

Door middel van booronderzoek is vastgesteld dat het AMF-terrein inderdaad archeologisch waardevol is: op een groot gedeelte van het AMF-terrein zijn nog ongestoorde terplagen aanwezig. Deze zijn over het algemeen duidelijk gelaagd, vondstrijk tot vondstarm en wisselend licht tot donker gekleurd. Het gehele terpaardepakket kon lokaal opgedeeld worden in een schone, in één keer opgebrachte ophogingslaag en een pakket meer geleidelijk afgezette terplagen. Naast de eigenlijke ophogingslagen zijn diverse spoorvullingen aanbeoord, waarin de organische component goed bewaard is gebleven. Helaas is de top van de terplagen en een gedeelte van het terrein aan de noordwestzijde waarschijnlijk aangetast.

19. **Waarde:** geconcludeerd kan worden dat de terp aangeduid als AMF-terrein 5G-97 een hoge archeologische waarde heeft. Niet alleen is de terp intrinsiek waardevol, hij ontleent ook waarde aan de relatie met de andere terpen van de terpengroep, met name de AMF-terreinen 5G-98 en 5G-C (cat.nrs. 2 en 7). Dankzij de mogelijke aanwezigheid van twee

verhoogde boerderijplaatsen ten zuidwesten van het terrein heeft dit terrein ook een cultuurhistorische waarde. Het terrein, dat redelijk zichtbaar en fraai begrenst is, heeft tevens een landschappelijke waarde.

20. **Specifieke bedreiging:** –

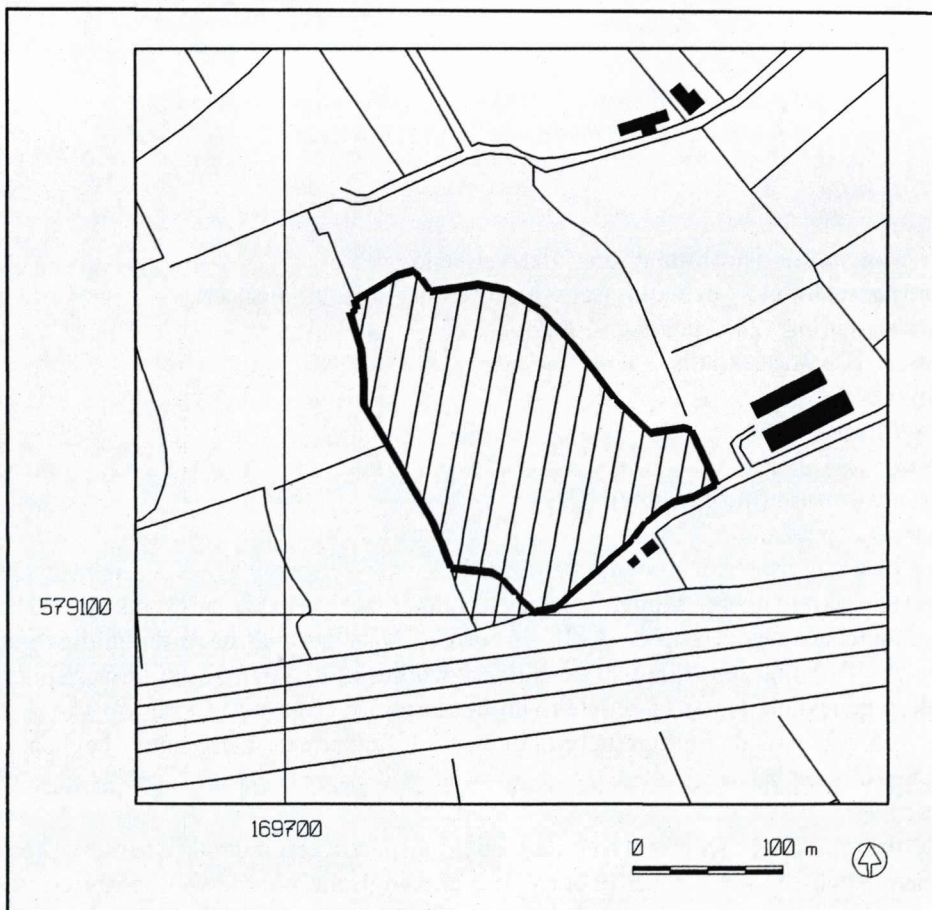
21. **Aanbevelingen:** aanbevolen wordt te streven naar een optimaal behoud van het terrein.

Voorgestelde bescherming: aanbevolen wordt om AMF-terrein 5G-97 op de bestemmingsplankaart Buitengebied Menaldumadeel te handhaven als zijn 'archeologisch waardevol (AM)'. Met betrekking tot de bescherming ingevolge de Monumentenwet 1988 wordt geadviseerd de status van monument te handhaven.

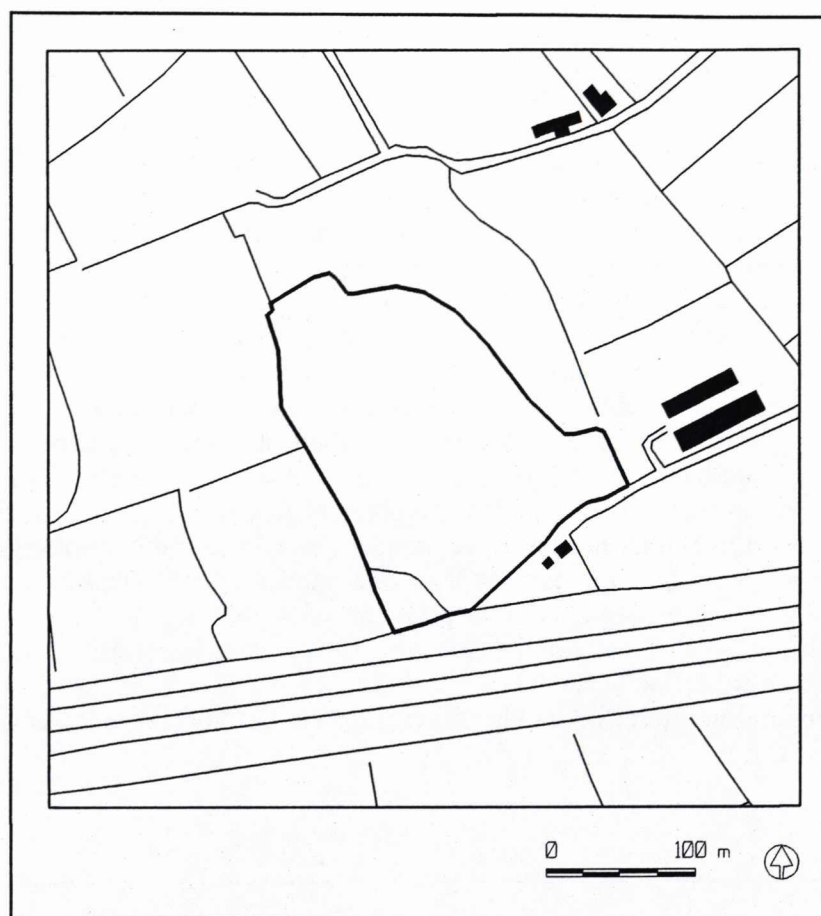
Ten aanzien van gebiedsgericht milieubeleid wordt geadviseerd te onderzoeken of het grondgebruik (grasland) op de terp kan worden gecontinueerd. Tevens verdient het aanbeveling te onderzoeken in hoeverre het mogelijk is de terp te restaureren. Het terugbrengen (weer uitgraven) van de oude randsloot aan de zuidwestpunt zal niet alleen de cultuurlandschappelijke waarde, maar vooral de bescherming ten goede komen, met name wanneer het terrein onverhoopt weer als akkerland in gebruik genomen wordt en afploegen dreigt. De terpengroep van Schingen is als geheel minder geschikt voor de ontwikkeling van cultuurtoerisme. De terpen zijn over het algemeen minder goed bereikbaar, in die zin dat ze niet aan een doorgaande weg liggen. Dit geldt ook voor AMF-terrein 5G-97. Het terrein bevindt zich aan het eind van een verharde weg. Geadviseerd wordt dan ook om dit terrein niet bij deze ontwikkeling te betrekken.

22. **Omvang te beschermen terrein:** zie Fig. 3, vergelijk Fig. 2 (omvang zoals aangegeven op de AMF is correct).

23. **Literatuur:** –

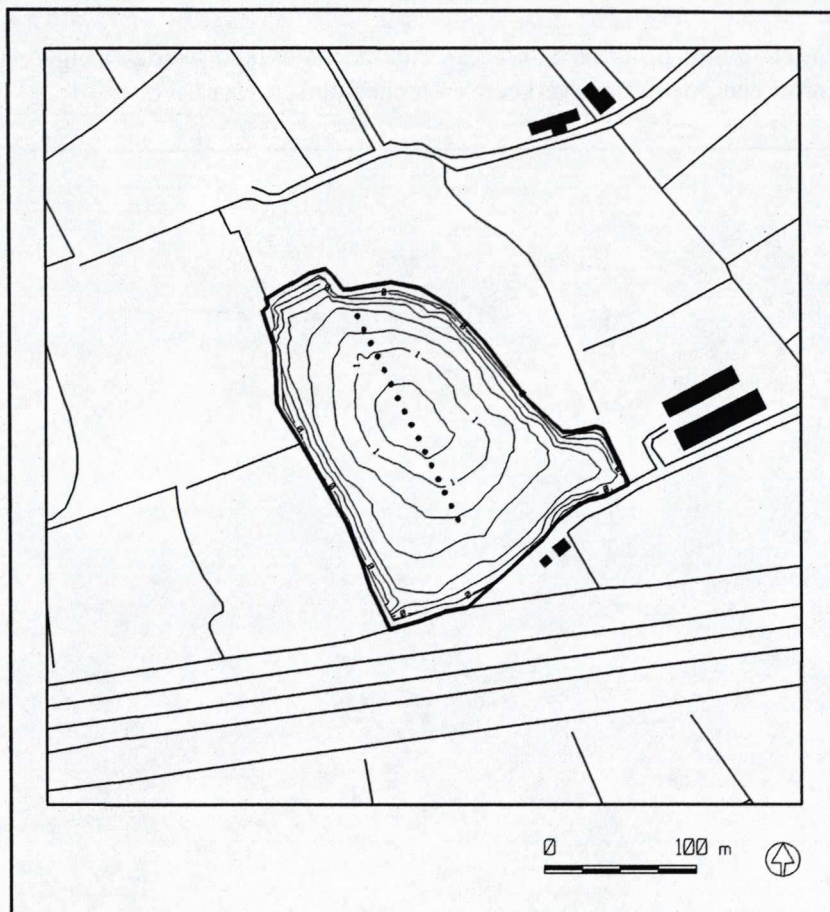
Figuur 3: Topografische situatie op en rond AMF-terrein 5G-97 (opname 1979) en de begrenzing van het archeologische gebied (dikke lijn). Het te beschermen gebied is gearceerd.

Figuur 4: Huidige (middeldikke lijn) en voormalige perceelscheidingen (dunne lijnen) op AMF-terrein 5G-97.

3.1.2 Visuele inspectie

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (archeologische waarneming) visuele inspectie
3. **Datum waarneming:** 28 september 1992
4. **Waarnemer:** H.F.A. Haarhuis
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** T.M. Perger
8. **Beschrijvingsdatum:** 28 september 1992
9. **Grondgebruik:** grasland
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het AMF-terrein is goed bereikbaar. De verhoging is redelijk zichtbaar. Mogelijk is het terrein in het verleden enigszins afgevlakt. De ligging, zoals aangegeven op de AMF, is correct. Naar verluidt heeft de huidige gebruiker van het AMF-terrein ten tijde van de ruilverkaveling in de jaren zestig de verlande ringsloot diep gehekkeld en de lage delen van het terrein met grond van de top van de terp opgehoogd. Volgens de huidige gebruiker zou het "zeker een meter hoger hebben gelegen".
Foto: rol 9-6, naar het westen.
11. **Vondsten:** -
12. **Conclusie waarneming:** op grond van de visuele inspectie een redelijk waardevol terrein. De werkzaamheden aan het perceel hebben de archeologische waarde van het terrein mogelijk (sterk) aangetast. Geadviseerd wordt het AMF-terrein aan een booronderzoek te onderwerpen en nauwkeurige hoogtemetingen uit te voeren.

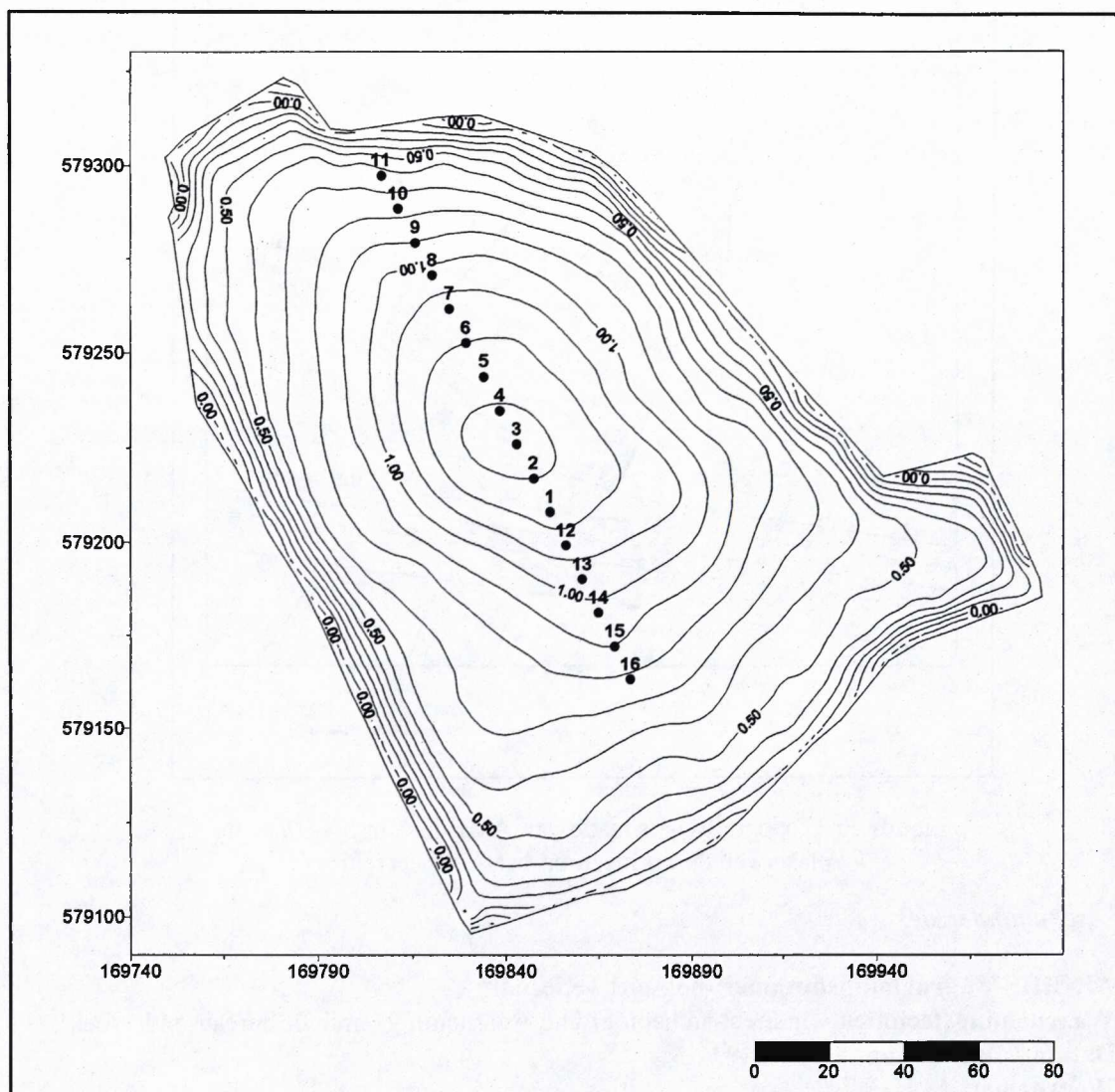
Figuur 5: Topografische situatie van AMF-terrein 5G-97 en de plaats van de boringen op het AMF-terrein.

3.1.3 Archiefonderzoek

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) archief/bureau-onderzoek
3. **Datum waarneming:** 14 juni 1994
4. **Waarnemer:** M.H. Wispelwey
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** M.H. Wispelwey
8. **Beschrijvingsdatum:** 14 juni 1994
9. **Grondgebruik:** akkerland (GPA)
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** de bodemkaart geeft op de plaats van AMF-terrein 5G-97 een terp aan die tevens terrein 5G-C (cat.nr. 7) omvat. Op de kaart van Eekhoff is ter hoogte van AMF-terrein 5G-97 geen verhoging te zien, maar deze kaart toont wel op het belendende perceel 5G-C een verhoging. Het terpterrein ligt in een uitgestrekte, voormalige strandvlakte. Gezien de rangschikking binnen de terpengroep van Schingen, de percelering van de directe omgeving en de bodemkundige situatie te Schingen (5H-15: cat.nr. 8) en omgeving, is het echter zeer waarschijnlijk dat de terp op een (zij het niet zeer uitgesproken) kwelderwal ligt.
 Wat de verkaveling van het perceel betreft, is de situatie vrijwel gelijk gebleven (Fig. 4). In de zuidwesthoek van het huidige perceel laat de KAF (1832), Eekhoff, GHPA en de HAF (1929) de westelijke sloot een stuk naar rechts springen. Sinds de opname op de GPA (1979/82) is deze westelijke sloot rechtgetrokken. Verder heeft Rijksweg 9 het zuidelijkste puntje van het perceel afgesneden. De hoogtelijnenkaart van het Waterschap Noordlik Westergoa (circa 1970) geeft voor dit terrein een hoogte weer van 1,25 m +NAP.

11. **Vondsten:** –

12. **Conclusie waarneming:** op basis van het archiefonderzoek kan worden aangenomen dat het perceel nog in een goede staat verkeert en archeologisch waardevol is.

Figuur 6: Hoogtelijnenkaart van AMF-terrein 5G-97 met daarin de boorpunten.

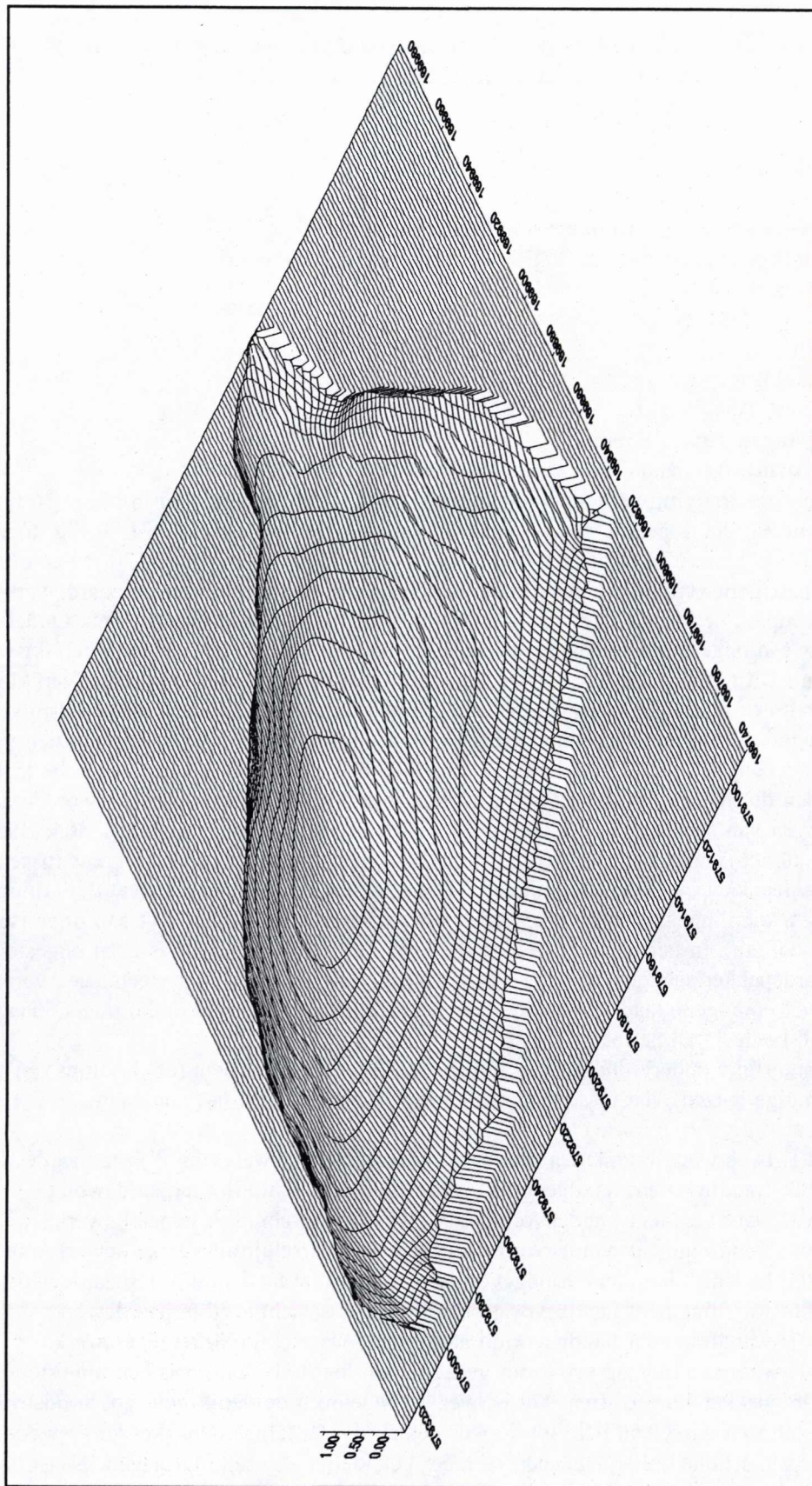
3.1.4 Hoogtemetingen

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) hoogtemetingen
3. **Datum waarneming:** 15 juni 1994
4. **Waarnemer:** M.H. Wispelwey
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** M.H. Wispelwey
8. **Beschrijvingsdatum:** 20 juni 1994
9. **Grondgebruik:** grasland
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het AMF-terrein 5G-97 kent één verhoging (zie Fig. 5, 6 en 7; zie ook Fig. 53 en 54). De top van deze verhoging bevindt zich in het midden van het perceel. Getuige het verloop van de hoogtelijnen neemt de hoogte naar alle kanten gelijkmatig af. Op het perceel zijn enige depressies zichtbaar. Deze zijn niet direct terug te voeren op de aanwezigheid van voormalige sloten en of andere verstoringen.

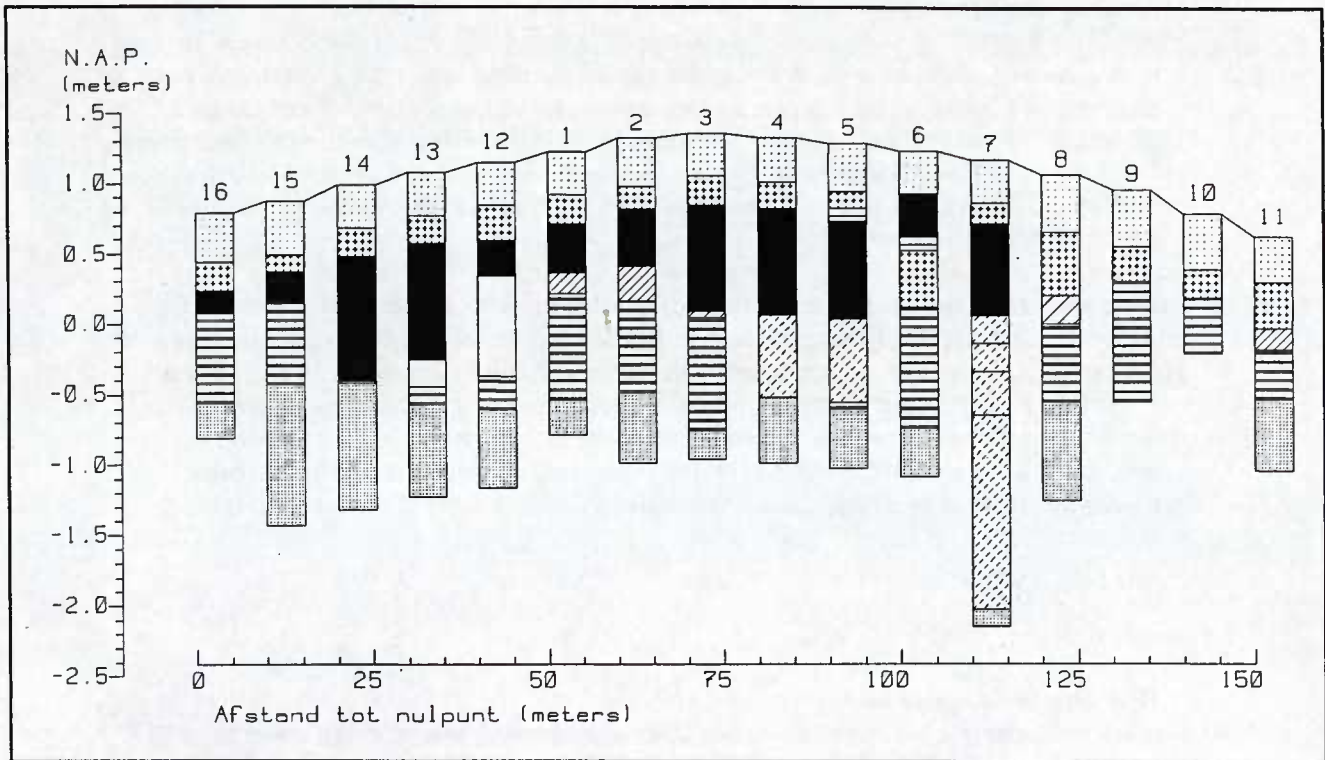
11. **Vondsten:** –
12. **Conclusie waarneming:** op het perceel ligt een verhoging, waarvan de kop in het midden van het perceel ligt. Er zijn geen verstoringen aan het oppervlak waar te nemen.

3.1.5 Booronderzoek

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (archeologische waarneming) booronderzoek
3. **Datum waarneming:** 15 juni 1994
4. **Waarnemer:** T.M. Perger
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** T.M. Perger
8. **Beschrijvingsdatum:** 28 juni 1994
9. **Grondgebruik:** grasland
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** op het AMF-terrein zijn in totaal 16 boringen gezet in één doorlopende, circa noordwest-zuidoost georiënteerde raai (zie Fig. 6 en 8). Over het algemeen bevindt zich onder een redelijk egale bouwvoor (0,30 m) een licht humeuze, licht verrommelde tot homogene laag, die met fragmenten terpaardewerk en baksteenpuin vermengd is. Deze laag is alleen in B06 niet te onderscheiden. Onder deze laag is een ongestoord terpaardepakket aangetroffen, dat in B03 een dikte bereikt van circa 0,75 m. Dit terpaardepakket is over het algemeen vrij licht tot meer donker van kleur, vertoont een duidelijke gelaagdheid en bezit een wisselende hoeveelheid vondstmateriaal. Hellingafwaarts neemt de dikte af. De basis van het terpaardepakket bevindt zich vrijwel steeds op ongeveer dezelfde diepte: tussen 0,0 en 0,1 m +NAP. Archeologische lagen die beneden dit niveau zijn aangeboord, moeten waarschijnlijk toegeschreven worden aan de vullingen van sporen die in de natuurlijke ondergrond zijn ingegraven. In B04, B05 en B07 is dit duidelijk waarneembaar (Fig. 8). In B13 en B14 kon de precieze grens tussen het terpaardepakket en de spoorvullingen niet vastgesteld worden. B07 bevat de vulling van een zeer diep ingegraven spoor, waarvan vooral de onderste delen rijk aan organisch materiaal zijn. In het noordwestelijke deel van de raai (B08–B11) is geen ongestoord terpaardepakket aangetoond. Hier bevindt zich onder de bouwvoor slechts een verrommelde dan wel homogene laag, die sterke overeenkomsten vertoont met de homogene laag in het zuidelijke deel van de raai.
De natuurlijke ondergrond bestaat uit een sterk gelaagd sediment (afwisseling van kleiige en zandige lenzen), dat tussen 0,7 en 0,5 m –NAP overgaat in (wad)zand.
11. **Vondsten:**
 - B03-01: twee wandfragmenten handgevormd aardewerk, waarschijnlijk terpaardewerk;
 - B04-02: wandfragment handgevormd aardewerk, waarschijnlijk terpaardewerk;
 - B04-03: wandfragment handgevormd aardewerk, waarschijnlijk terpaardewerk;
 - B05-04: wandfragment handgevormd aardewerk, waarschijnlijk terpaardewerk, mestbrok;
 - B05-05: bodem(?)fragment handgevormd aardewerk, waarschijnlijk terpaardewerk;
 - B07-06: wandfragment handgevormd aardewerk, waarschijnlijk terpaardewerk;
 - B07-07: wandfragment handgevormd aardewerk, waarschijnlijk terpaardewerk.
12. **Conclusie waarneming:** op een groot gedeelte van het AMF-terrein is een ongestoord terpaardepakket aangetroffen. Dit is over het algemeen duidelijk gelaagd, vondstrijk tot vondstarm en wisselend licht tot donker gekleurd. Het terpaardepakket kan opgedeeld worden in schone ophogingslagen en meer geleidelijk afgezette terplagen. Naast de eigenlijke ophogings-/terplagen zijn diverse spoorvullingen aangeboord, waarin met name de organische component goed bewaard is gebleven. De top van het terpaardepakket en een gedeelte van het terrein aan de noordwestzijde (B08–B11) lijken recent aangetast te zijn. Dit neemt niet weg dat de nu nog resterende archeologische lagen van grote waarde zijn.

Figuur 7: Drie-dimensionale hoogtekaart van AMF-terrein 5G-97, gezien vanuit zuidwestelijke richting.

Figuur 8: Boorprofiel van de boorraai op AMF-terrein 5G-97 (zie Bijlage 3).

3.1.6 Planologie A

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) planologisch onderzoek
3. **Datum waarneming:** 13 juni 1996
4. **Waarnemer:** S. Wentink
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** S. Wentink
8. **Beschrijvingsdatum:** 13 juni 1996
9. **Grondgebruik:** –

10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het betreft een planologische waarneming van relevante plannen en verordeningen op provinciaal niveau. Gekeken is welk provinciaal beleid en/of bescherming op het terrein van toepassing is.

In het Streekplan Friesland 1994 valt het terrein binnen het gebied 'landbouw met het accent op akkerbouw, melkveehouderij en inplaatsing melkveehouderij en (beperkte) intensieve veehouderij'. Dit betekent dat de instandhouding en verdere ontwikkeling van de pootaardappelteelt en melkveehouderij van belang zijn. Daarnaast zijn er mogelijkheden voor vollegrondsgroenteteelt, bloembollenteelt en glastuinbouw. Planologische veiligstelling van archeologische elementen dient door de gemeenten gerealiseerd te worden. Een kaart waarop het onderhavige en andere archeologische terreinen staan aangegeven ontbreekt. In het Provinciaal Milieubeleidsplan 1994-1997 is het terrein aangewezen als 'facultatief milieubeschermingsgebied'. Voor deze gebieden gelden geen gebods- en verbodsregels. Bescherming van deze gebieden wordt gerealiseerd en vergroot door voorlichting, informatie en stimuleringsmaatregelen. In het als bijlage in het Milieubeleidsplan opgenomen Intentieprogramma Bodembeschermingsgebieden valt het terrein in de clusters 'archeologische monumenten' en 'terpen en vuursteenvindplaatsen'. Voor deze clusters worden als bedreigende activiteiten gezien vermessing, verdroging en fysische aantasting. In het Waterhuishoudingsplan Friesland 1992-1995 valt het terrein in het 'noordelijke complex van poldersystemen'. Gebieden die tot dit complex behoren, hebben de functie 'landbouw met plaatselijk natuurwaarden'. Het terrein valt daarmee echter niet samen.

In de Ontgrondingenverordening Friesland wordt het terrein niet met name genoemd. Wel zullen bij een aanvraag voor een ontgrondingsvergunning alle betrokken belangen meegewogen worden. Ontgrondingen in het kader van de normale uitoefening van land-, tuin-, of bosbouwbedrijf, zoals frezen, eggen, spitten en aanaarden kunnen zonder een ontgrondingsvergunning uitgevoerd worden. Voor egalisatie is wel een ontgrondingsvergunning nodig, voor zover hiervoor geen aanlegvergunning is vereist in een geldend bestemmingsplan. Het gebied ligt niet in een relatienotagebied noch in een gebied dat tot de provinciale ecologische hoofdstructuur behoort.

11. **Vondsten:** –

12. **Conclusie waarneming:** het terrein is op basis van het milieubeleid als een ‘facultatief milieubeschermingsgebied’ aangewezen. In het Streekplan wordt het terrein niet expliciet genoemd en staat het niet op een kaart weergegeven. Aanbevolen wordt in het Streekplan een kaart op te nemen met daarop aangegeven het onderhavige en andere archeologisch waardevolle terreinen. Daarnaast wordt aanbevolen in andere provinciale plannen c.q. beleid, zoals het waterhuishoudingsplan, het ontgrondingenbeleid en het natuurbeleid, eveneens aandacht te besteden aan de aanwezigheid en het behoud van archeologische waarden.

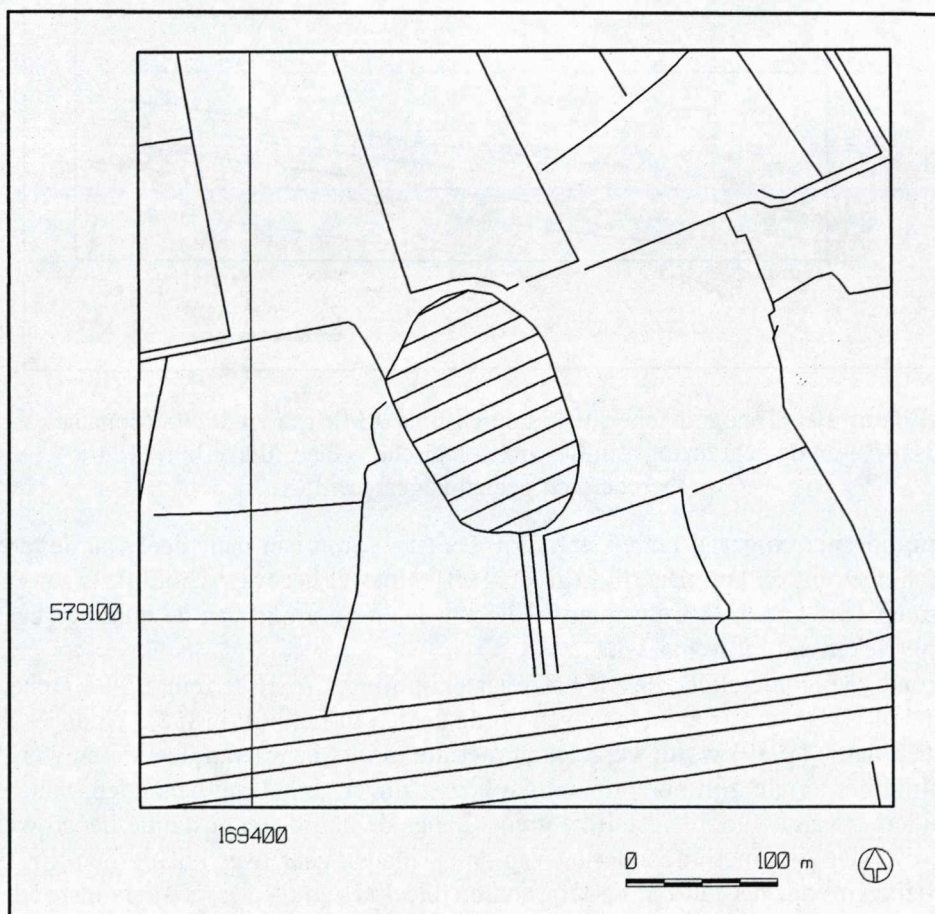
3.1.7 Planologie B

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) planologisch onderzoek
3. **Datum waarneming:** 13 juni 1996
4. **Waarnemer:** S. Wentink
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** S. Wentink
8. **Beschrijvingsdatum:** 13 juni 1996
9. **Grondgebruik:** –
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het betreft een planologische waarneming van het vigerende gemeentelijke bestemmingsplan en de gemeentelijke monumentenverordening. Gekeken is welk beleid en/of bescherming op het terrein van toepassing is. Het vigerende bestemmingsplan voor het terrein is het bestemmingsplan Buitengebied 1988 van de gemeente Menaldumadeel. Het terrein heeft naast de bestemming ‘agrarische doeleinden’ tevens de aanduidingen ‘archeologisch waardevol’ en ‘landschappelijk waardevol’. De aanduiding ‘archeologisch waardevol’ houdt in dat er een aanlegvergunning nodig is voor de aanleg van leidingen, het bebossen van gronden, het ontgronden, egaliseren en ophogen van het terrein en het graven, dempen of verleggen van sloten en andere watergangen. Tevens mag er slechts gebouwd worden na overleg met de ROB. Voor de aanduiding ‘landschappelijk waardevol’ is een aanlegvergunning nodig voor de bovenstaande werkzaamheden, alsmede voor het vellen, rooien of snoeien van houtgewas. Het terrein is een wettelijk beschermd archeologisch monument, maar dat wordt niet in het bestemmingsplan aangegeven. Bescherming via de gemeentelijke monumentenverordening is niet van toepassing, omdat het terrein al via de Monumentenwet 1988 beschermd is.
11. **Vondsten:** –
12. **Conclusie waarneming:** omdat het terrein een wettelijk beschermd monument is, is het van belang het terrein als zodanig op de plankaart te zetten, zodat bij raadpleging van de plankaart kan worden vastgesteld dat het terrein de status van monument heeft. Dit kan door toevoeging van de letters ‘AM (archeologisch monument)’. De omvang van het terrein is juist op de plankaart weergegeven. Het in het Bestemmingsplan opgenomen aanlegvergunningenstelsel is voor het onderhavige terrein niet van toepassing. Bij een eventuele vergunningaanvraag treedt de Monumentenwet 1988 in werking en zal een vergunning op basis van deze wet verleend moeten worden. Deze vergunning wordt door het rijk verleend (ministerie van OC&W), waarbij in de regel advies gevraagd wordt aan de ROB.

3.2 CATALOGUSNUMMER 2 (5G-98)

3.2.1 Algemeen

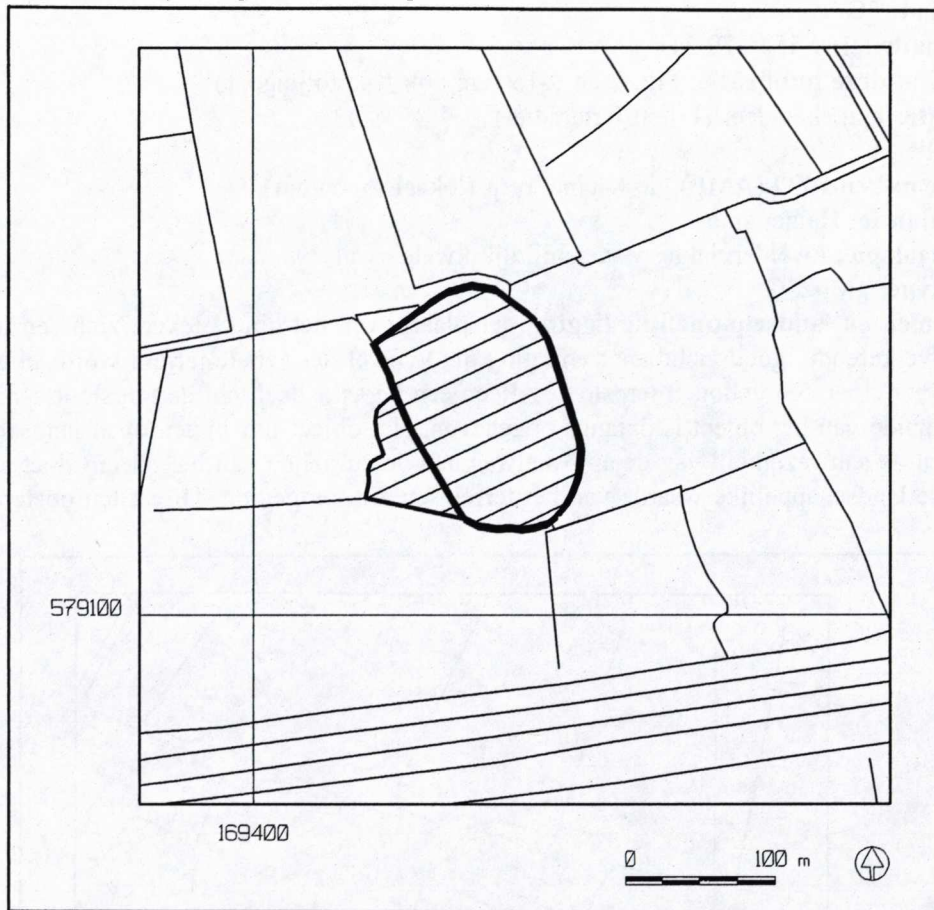
1. **Objectnummer:** 5G-98
2. **Huidige status:** AMF-terrein met de aanduiding (M)-Z. Voor de begrenzing van het AMF-terrein zie Fig. 9. Op grond van deze status is het object ook aangewezen als bodembeschermingsgebied. Het geldt sinds 4 oktober 1995 als facultatief milieubeschermingsgebied waarvoor geen extra milieuregelgeving wordt opgenomen. Met betrekking tot het gemeentelijke bestemmingsplan: zie rubriek 21 en § 3.2.7 (zie ook § 3.2.6).
3. **Kaartblad:** 5G
4. **Coördinaten:** 169.554/579.241
5. **Figuren in deze publicatie:** Fig. 1 en 9-15 (zie ook Kaartbijlage 1)
6. **Gemeente:** Franekeradeel (Frjentsjerteradiel)
7. **Plaats:** Peins
8. **Toponiem:** Peins-ZO (AMF), de Kleine Terp (lokaal toponiem)
9. **Concordantie:** Halbertsma
10. **Geomorfologie:** kweldervlakte, waarschijnlijk kwelderwal
11. **Bodemtype:** gMn25C
12. **Voorkomen en landschappelijke ligging:** ter plaatse van het object tekent zich een in goede staat verkerende, goed zichtbare verhoging af. Vrijwel het gehele terrein wordt nog fraai omsloten door een gebogen terpsloot. Alleen een beperkt deel van de terpsloot aan de noordzijde van het object is onlangs opgeheven. Het object ligt in een open landschap. Alleen de aanwezigheid van de autosnelweg aan de zuidzijde van het terrein doet afbreuk aan de landschappelijke waarde van het terrein en zijn omgeving. Direct ten oosten van het

Figuur 9: Topografische situatie (opname 1979) op en rond AMF-terrein 5G-98 volgens de AMF.

terrein bevinden zich twee redelijk zichtbare terpen (5G-97 en 5G-C: cat.nrs. 1 en 7). Het AMF-terrein 5G-98 vormt samen met deze objecten één geheel. Op grond van het huidige landschap is niet uit te maken of deze terp en de terpen in de directe nabijheid op een verhoogde rug (kwelderwal) liggen.

13. **NAP-hoogte:** 1,40 m +NAP
14. **Grondgebruik:** grasland (juni 1994)
15. **Type object:** verhoogde nederzetting (terp) + verhoogde boerderijplaats
16. **Datering object:** in geval van terp: Late IJzertijd – Volle Middeleeuwen; in geval van verhoogde boerderijplaats: Volle Middeleeuwen – Nieuwe tijd
17. **Omvang archeologisch gebied:** zie Fig. 10

Figuur 10: Topografische situatie op en rond AMF-terrein 5G-98 (opname 1979) en de begrenzing van het archeologische gebied (dikke lijn). Het te beschermen gebied is gearceerd.

18. **Algemene beschrijving:** het betreft een terp. De terp vormt een onderdeel van de terpengroep van Schingen uit de Late IJzertijd (groep 16B). Hoewel het waarschijnlijk is dat de terpen van groep 16B op een lage kwelderwal liggen, is dit op grond van de huidige gegevens niet met zekerheid uit te maken.

Op grond van archiefonderzoek is het waarschijnlijk dat AMF-terrein 5G-98 archeologisch waardevol is. De terp is al aangegeven op de kaart van Eekhoff (1852). Wanneer de meest recente situatie (1989) wordt vergeleken met die uit het begin van de 19^e eeuw (1826/27), dan blijkt het terrein zijn oorspronkelijke begrenzingen te hebben behouden, met uitzondering van de noordwestelijke grens. Langs de noord- en oostzijde liepen wegen die nu verdwenen zijn, met uitzondering van de oprijlanen naar twee boerderijen. Er zijn aanwijzingen voor het feit dat de terp commercieel afgegraven is. Visuele inspectie en hoogtemetingen bevestigen de potentiële waarde en wijzen op een tamelijk ongerepte staat van het terrein. De oorspronkelijke randsloten vormen een nauwe omsluiting. Dit wordt doorbroken in de noordwestelijke hoek, waar een deel van de randsloot is opgeheven.

Tijdens het bezoek trok een zuidwestelijk aansluitend terrein de aandacht: naar verluidt gaat het om een verhoogde woonplaats.

Door middel van booronderzoek is vastgesteld dat het AMF-terrein inderdaad archeologisch waardevol is. Er is een terpaardepakket aanwezig dat over het algemeen fraai gelaagd is (onder andere met aslenzen), donker gekleurd en rijk aan houtskool, verbrande klei, verbrand bot en aardewerk. Hier en daar is een schoon, fraai geband ophogingspakket aangeboord. Uit enkele boringen blijkt dat de top van de terplagen (direct onder de bouwvoor) door werkzaamheden aan het perceel is aangetast. Het terrein is tevens aangetast aan de noordzijde. Deze aantasting houdt mogelijk verband met de verandering van de begrenzing van het terrein aan de noordwestelijke zijde. Met name in de spoorvullingen, die zich onder de ophogings- en bewoningslagen bevinden, is de organische component zeer goed geconserveerd aanwezig. Uit een boring blijkt dat het licht verhoogde terrein westelijk van het AMF-terrein geen archeologisch waardevolle lagen bevat. Naar later bleek, gaat het om een huisplaats die in de loop van de 20^e eeuw verlaten is. De structuur van dit terrein, dat in een directe relatie lijkt te staan tot het terperrein, is wel vanuit cultuurlandschappelijk en -historisch oogpunt waardevol te noemen.

19. **Waarde:** geconcludeerd kan worden dat de terp aangeduid als AMF-terrein 5G-98 een hoge archeologische waarde heeft. Niet alleen is de terp intrinsiek waardevol, hij ontleent ook waarde aan de relatie met de andere terpen van de terpengroep, met name de terreinen 5G-97 en 5G-C (cat.nrs. 1 en 7). Dankzij de aanwezigheid van een verhoogde boerderijplaats ten zuidwesten van het terrein en de (voormalige) wegen heeft het terrein ook een cultuurhistorische waarde. Door de goede zichtbaarheid (als fraai begrensde verhoging) is het terrein tevens cultuurlandschappelijk waardevol.
20. **Specifieke bedreiging:** –
21. **Aanbevelingen:** aanbevolen wordt te streven naar een optimaal behoud van het terrein en het terrein zoals weergegeven op de AMF te vergroten (zie rubriek 22).
Voorgestelde bestemming: aanbevolen is (De Langen e.a., 1996: 146) om AMF-terrein 5G-98 in aangepaste vorm (groter) op de bestemmingsplankaart Buitengebied Franekeradeel (concept) te plaatsen als zijnde 'archeologisch waardevol (AM)'. Met betrekking tot de bescherming ingevolge de Monumentenwet 1988 wordt geadviseerd de status van monument te verlenen.
Ten aanzien van gebiedsgericht milieubeleid wordt geadviseerd te onderzoeken of het grondgebruik (grasland) op de terp kan worden gecontinueerd.
De terpengroep van Schingen is als geheel minder geschikt voor de ontwikkeling van cultuurtoerisme. De terpen zijn over het algemeen minder goed bereikbaar, in die zin dat ze niet aan een doorgaande weg liggen. Dit geldt ook voor AMF-terrein 5G-97. Geadviseerd wordt dan ook om dit terrein niet bij deze ontwikkeling te betrekken.
22. **Omvang te beschermen terrein:** zie Fig. 10, vergelijk Fig. 9 (omvang zoals aangegeven op de AMF is niet correct).
23. **Literatuur:** –

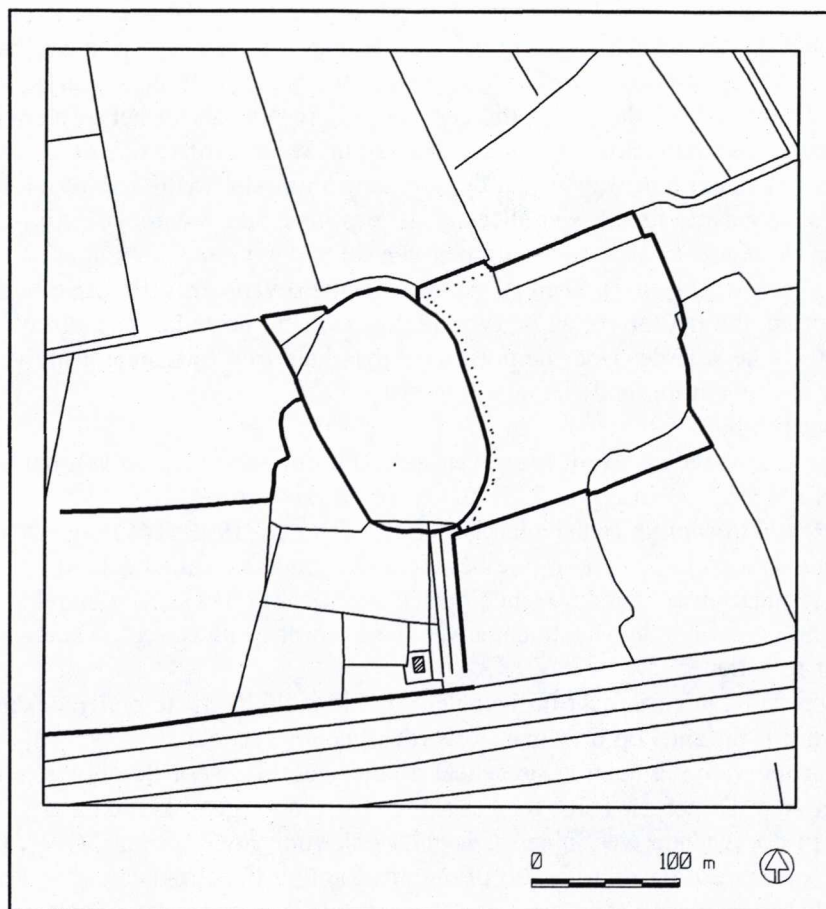
3.2.2 Visuele inspectie

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (archeologische waarneming) visuele inspectie
3. **Datum waarneming:** 22 september 1992
4. **Waarnemer:** H.F.A. Haarhuis
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** T.M. Perger
8. **Beschrijvingsdatum:** 22 september 1992
9. **Grondgebruik:** grasland
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** ter plaatse van het AMF-terrein tekent zich een duidelijk waarneembare verhoging af. Deze is via een 0,5 km lang privé-pad te bereiken.

De bereikbaarheid is daarmee redelijk tot matig. De ligging, zoals aangegeven op de AMF, is correct. Verstoringen aan het huidige oppervlak zijn niet waargenomen. Naar verluidt heeft direct ten westen van het AMF-terrein een verhoogde woonplaats gelegen, waar in ieder geval tot in de 19^e eeuw mensen hebben gewoond. Het gebouwtje zou door blikseminslag en de daarop volgende brand verwoest zijn.

Foto: rol 9-9, naar het zuidoosten.

11. **Vondsten:** –
12. **Conclusie waarneming:** op grond van de visuele inspectie een waardevol terrein. Geadviseerd wordt het AMF-terrein aan een booronderzoek te onderwerpen en nauwkeurige hoogtemetingen uit te voeren.

Figuur 11: Huidige (middeldikke lijn) en voormalige perceelscheidingen (dunne lijnen) op AMF-terrein 5G-98.

3.2.3 Archiefonderzoek

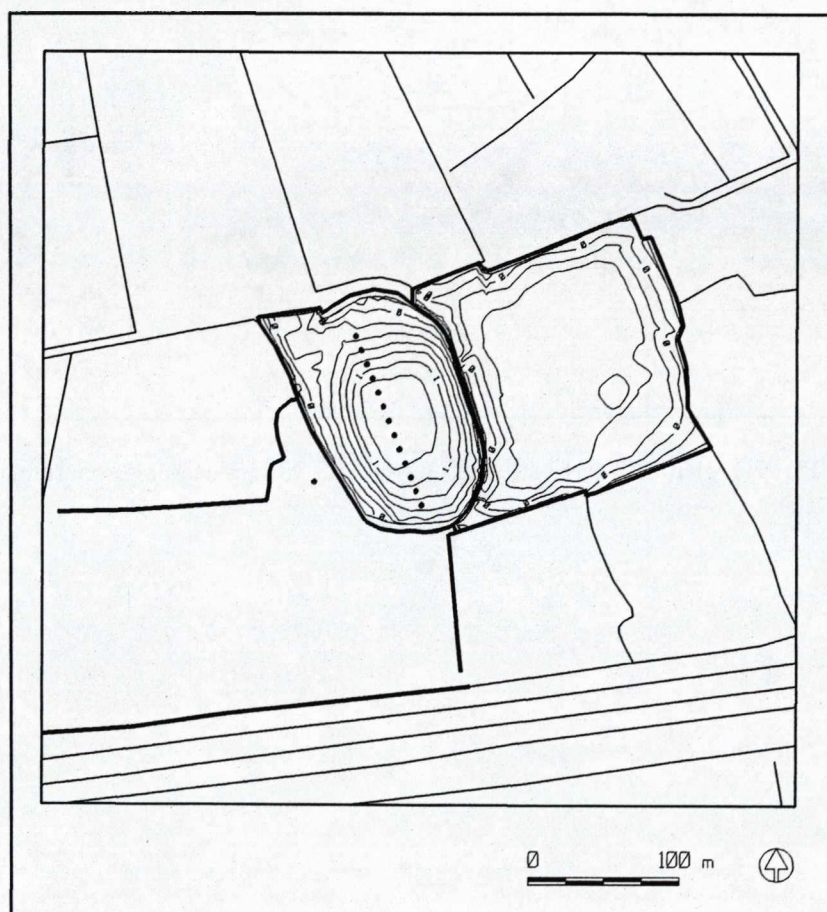
1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) archief/bureau-onderzoek
3. **Datum waarneming:** 14 juni 1994
4. **Waarnemer:** T.M. Perger
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** T.M. Perger
8. **Beschrijvingsdatum:** 14 juni 1994
9. **Grondgebruik:** grasland (GPA)
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** de bodemkaart geeft op deze lokatie geen oude bewoningsplaats (terp) aan. In tegenstelling tot de bodemkaart geven zowel Eekhoff, de GHPA, de TMK als de GPA (1979/82) een duidelijke verhoging aan. Het terpterrein ligt in een uitgestrekte, voormalige strandvlakte. Gezien de rangschikking binnen de terpengroep

van Schingen, de percelering van de directe omgeving en de bodemkundige situatie te Schingen (SH-15: cat.nr. 8) en omgeving, is het echter zeer waarschijnlijk dat de terp op een (zij het niet zeer uitgesproken) kwelderwal ligt.

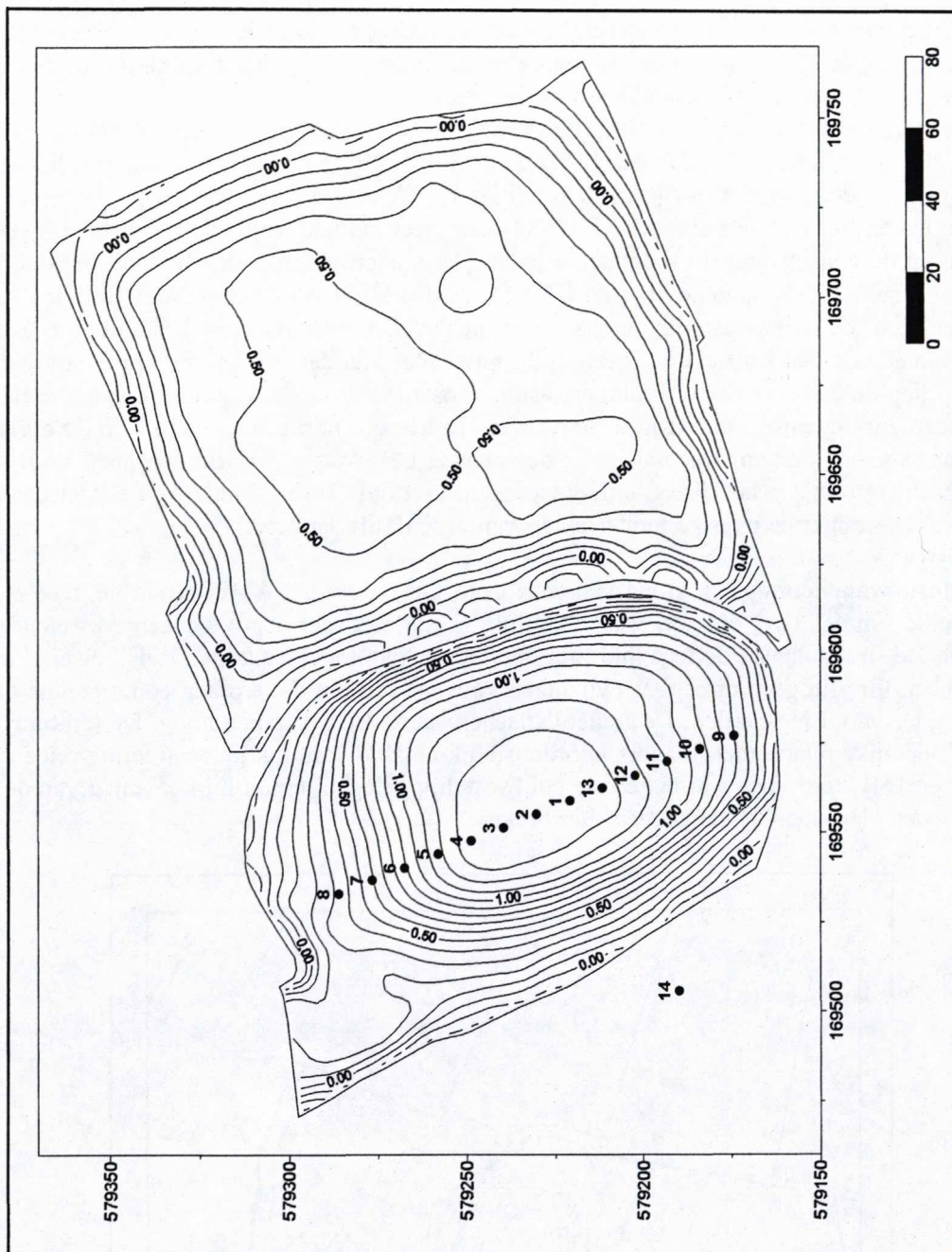
Wanneer de meest recente situatie (FF: 1989) wordt vergeleken met die uit het begin van de 19^e eeuw (KAF, 1826/27) dan blijkt de oorspronkelijke perceelstructuur van het terrein vrijwel geheel bewaard te zijn gebleven (Fig. 11). Alleen de noordwestelijke begrenzing van het terpterrein lijkt op de HAF (1929) een meer zuidelijker ligging te hebben gekregen dan op de opnames uit de voorgaande jaren. Het oorspronkelijke deel van de terpsloot is verdwenen. Uit de opname voor de GPA (1979/82) blijkt vervolgens dat in de jaren hierna deze verlegde noordwestelijke grens verdwenen is. Dit moet na 1964 gebeurd zijn, gezien de situatie op een kadastrale opmeting uit november van dat jaar. Aan de noordzijde van de terp liep de oude weg naar Schingen, aan de oostzijde de oude weg naar Zweins. Beide wegen zijn tegenwoordig vrijwel opgeheven. Delen zijn nog geconserveerd in de oprijlanen naar twee boerderijen. De aanleg van de snelweg Leeuwarden – Harlingen heeft voor schaalvergroting in het direct omliggende land gezorgd. Tevens is hierbij de landschappelijke relatie met de overige terpterreinen van groep 16B aangetast.

11. **Vondsten:** –

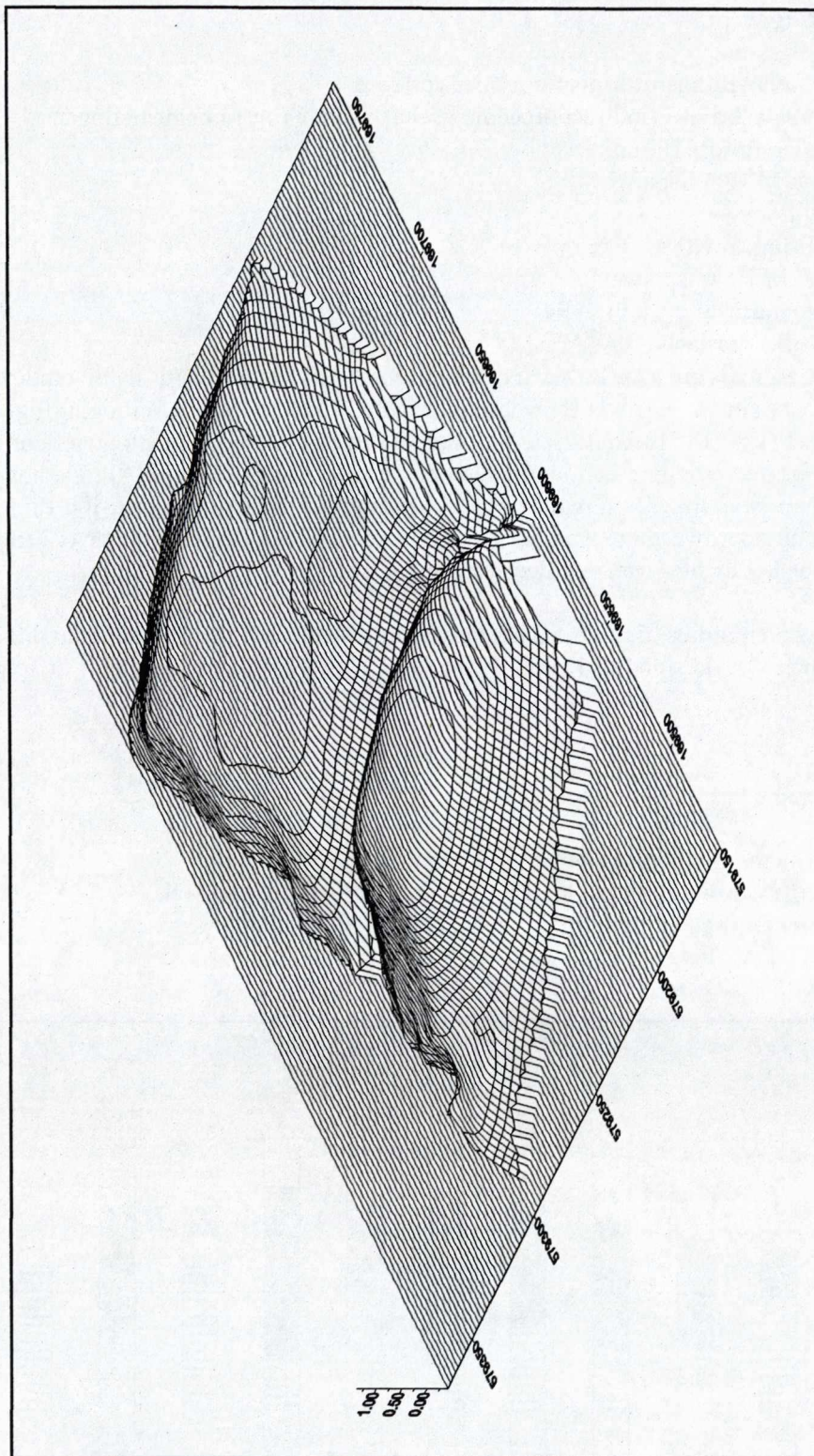
12. **Conclusie waarneming:** op grond van deze gegevens omvat het AMF-terrein de gehele lokatie van een terp, die zeer waarschijnlijk op een niet zeer geprononceerde kwelderwal ligt. De structuur van de terp lijkt zijn oorspronkelijke karakter grotendeels bewaard te hebben. Er zijn geen directe aanwijzingen voor het feit dat de terp aan commerciële afgraving ten prooi is gevallen. De archeologische waarde lijkt daarmee hoog. De (cultuur)landschappelijke relatie met de meer noordoostelijk en zuidwestelijk gelegen terpterreinen van groep 16B werd voor wat betreft de zuidwestelijk gelegen terpen bij de aanleg van de snelweg Harlingen – Leeuwarden doorbroken.

Figuur 12: Topografische situatie van AMF-terrein 5G-98 en de plaats van de boringen op het AMF-terrein.

Figuur 13: Hoogtelijnenkaart van AMF-terrein 5G-98 met daarin de boorpunten.

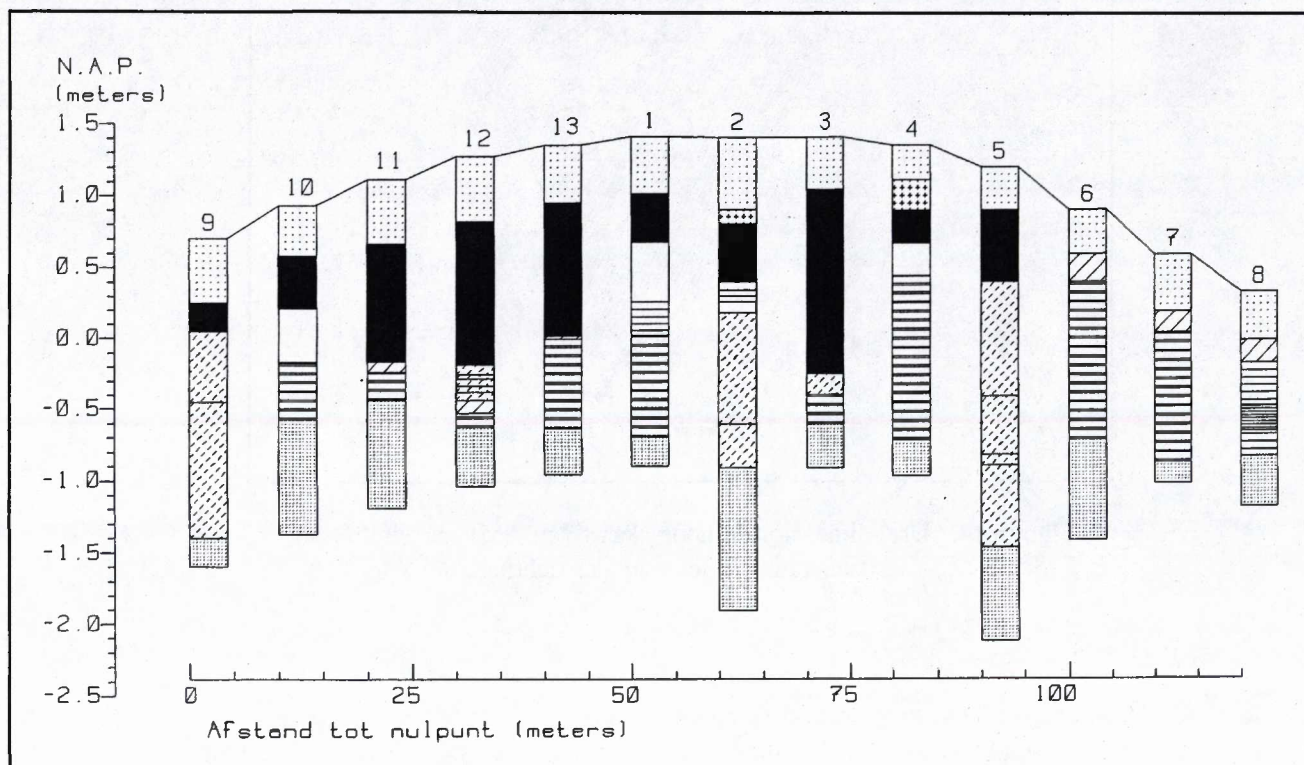
Figuur 14: Drie-dimensionale hoogtekaart van AMF-terrein 5G-98, gezien vanuit zuidwestelijke richting.

3.2.4 Hoogtemetingen

1. ARCHIS-waarnemingsnummer: nog niet verleend
2. Waarnemingstechniek: (indirect-archeologische waarneming) hoogtemetingen
3. Datum waarneming: 16 juni 1994
4. Waarnemer: M.H. Wispelwey
5. Melder: n.v.t.
6. Datum melding: n.v.t.
7. Beschrijver: M.H. Wispelwey
8. Beschrijvingsdatum: 27 juni 1994
9. Grondgebruik: grasland
10. Algemene beschrijving van de waarneming: het AMF-terrein wordt nauw omgeven door sloten. Deze situatie is sinds eeuwen ongewijzigd. De kop van de verhoging ligt midden in het perceel (Fig. 12, 13 en 14; zie ook Fig. 53 en 54). De hoogtemetingen door RAAP geven voor de verhoging een maximale hoogte weer van 1,40 m +NAP. De hoogte die het Waterschap Noordlik Westergoa (circa 1970) voor het terrein aangeeft, ligt ruim 0,2 m lager. In de noordwesthoek van het huidige perceel is een depressie waar te nemen, veroorzaakt door het dichtten van een deel van de ringsloot.
11. Vondsten: -
12. Conclusie waarneming: de terp 5G-98 bestaat nog steeds uit een mooie verhoging. Alleen het dempen van de sloot in de noordwestelijke hoek van het perceel heeft de terp licht aangetast.

3.2.5 Booronderzoek

1. ARCHIS-waarnemingsnummer: nog niet verleend
2. Waarnemingstechniek: (archeologische waarneming) booronderzoek
3. Datum waarneming: 16 juni 1994
4. Waarnemer: T.M. Perger
5. Melder: n.v.t.

Figuur 15: Boorprofiel van de boorraai op AMF-terrein 5G-98 (zie Bijlage 3).

6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** T.M. Perger
8. **Beschrijvingsdatum:** 30 juni 1994
9. **Grondgebruik:** grasland
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** op het AMF-terrein is één doorlopende, circa noord-zuid georiënteerde raai gezet (Fig. 13 en 15). In vrijwel de gehele boorraai zijn maximaal 0,73 m dikke terplagen aangetroffen die in enkele boringen (B01, B04 en B10) op een schoon, fraai geband ophogingspakket lijken te rusten. De terplagen zijn over het algemeen fraai gelaagd (onder andere met aslenzen), donker gekleurd en rijk aan houtskool, verbrande klei, verbrand bot en aardewerk. In enkele boringen aan de noordzijde bevindt zich onder de bouwvoor een sterk homogene laag. In de bouwvoor van B03 is duidelijk een deel van het terpaardepakket opgenomen. In B02, B05 en B09 zijn onder het terpaardepakket zeer fraai gelaagde, vondstrijke en humeuze spoorvullingen aangeboord die de kwelderafzettingen geheel doorsnijden. Vanaf B06 ontbreekt een terpaardepakket. Hier wordt de bouwvoor slechts door een dunne verrommelde laag van de natuurlijke ondergrond gescheiden. Deze laag moet geïnterpreteerd worden als de omgezette top van de natuurlijke ondergrond. Eenzelfde beeld is waargenomen in B07 en B08. Ter afsluiting is westelijk van het AMF-terrein B14 gezet om het karakter van een lichte verhoging aldaar te bepalen (niet afgebeeld op Fig. 15). Hier bevindt zich onder een met baksteenpuin en mortel vermengde bouwvoor een licht gekleurde archeologisch laag met een dikte van 0,2 m die direct op de natuurlijke ondergrond rust.
11. **Vondsten:**
 - B01-01: wandfragment handgevormd aardewerk, waarschijnlijk terpaardewerk;
 - B02-02: wandfragment handgevormd aardewerk, waarschijnlijk terpaardewerk;
 - B05-03: vijf wandfragmenten handgevormd aardewerk, waarschijnlijk terpaardewerk;
 - B05-04: wandfragment handgevormd aardewerk, waarschijnlijk terpaardewerk;
 - B09-05: wandfragment handgevormd aardewerk, waarschijnlijk terpaardewerk.
12. **Conclusie waarneming:** op grond van deze gegevens kan gesteld worden dat het terrein waardevolle archeologische lagen bevat. Uit enkele boringen blijkt dat het bovenste gedeelte van het terpaardepakket (direct onder de bouwvoor) door werkzaamheden aan het perceel is aangetast. Mogelijk is voor het dempen van een deel van de noordwestelijke grenssloot materiaal van de terp zelf gebruikt. Deze toplaag lijkt voor wetenschappelijk onderzoek verloren te zijn gegaan. Met name in de spoorvullingen die zich onder de ophogings- en terplagen bevinden, is de organische component zeer goed geconserveerd aanwezig. Uit het booronderzoek is duidelijk gebleken dat de voormalige begrenzing van de terp aan de noordzijde ook het areaal aangeeft waarbinnen zich de archeologisch waardevolle lagen bevinden. Het opheffen van een deel van de noordelijke grenssloot heeft niet alleen afbreuk gedaan aan de cultuurlandschappelijke en cultuurhistorische waarde, maar heeft tevens de archeologische waarde van deze zijde van het terrein vermindert. Gesteld moet echter worden dat de resterende structuur van het terrein nog zeer gaaf is en dat de aangetroffen archeologische lagen zeer waardevol zijn. Uit B14 blijkt dat het licht verhoogde terrein westelijk van het AMF-terrein geen archeologisch waardevolle lagen bevat. Naar later is gebleken, gaat het om een huisplaats die in de loop van de 20^e eeuw verlaten is. De structuur van dit terrein, dat een directe relatie lijkt te hebben met het terpterrein, is vanuit cultuurlandschappelijk en -historisch waardevol.

3.2.6 Planologie A

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) planologisch onderzoek
3. **Datum waarneming:** 13 juni 1996
4. **Waarnemer:** S. Wentink

5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** S. Wentink
8. **Beschrijvingsdatum:** 13 juni 1996
9. **Grondgebruik:** –
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het betreft een planologische waarneming van relevante plannen en verordeningen op provinciaal niveau. Gekeken is welk provinciaal beleid en/of bescherming op het terrein van toepassing is.
 In het Streekplan Friesland 1994 valt het terrein binnen het gebied 'landbouw met het accent op akkerbouw, melkveehouderij en inplaatsing melkveehouderij en (beperkte) intensieve veehouderij'. Dit betekent dat de instandhouding en verdere ontwikkeling van de pootaardappelteelt en melkveehouderij van belang zijn. Daarnaast zijn er mogelijkheden voor vollegrondsgroenteteelt, bloembollenteelt en glastuinbouw. Planologische veiligstelling van archeologische elementen dient door de gemeenten gerealiseerd te worden. Een kaart waarop het onderhavige terrein en andere archeologische terreinen staan aangegeven ontbreekt.
 In het Provinciaal Milieubeleidsplan 1994-1997 is het terrein aangewezen als 'facultatief milieubeschermingsgebied'. Voor deze gebieden gelden geen gebods- en verbodsregels. Bescherming van deze gebieden wordt gerealiseerd en vergroot door voorlichting, informatie en stimuleringsmaatregelen. In het als bijlage in het Milieubeleidsplan opgenomen Intentieprogramma Bodembeschermingsgebieden valt het terrein in de clusters 'archeologische monumenten' en 'terpen en vuursteenvindplaatsen'. Voor deze clusters worden als bedreigende activiteiten gezien vermessing, verdroging en fysische aantasting. In het Waterhuishoudingsplan Friesland 1992-1995 valt het terrein in het 'noordelijke complex van poldersystemen'. Gebieden die tot dit complex behoren, hebben de functie 'landbouw met plaatselijk natuurwaarden'. Het terrein valt echter niet samen met deze natuurwaarden.
 In de Ontgrondingenverordening Friesland wordt het terrein niet met name genoemd. Wel zullen bij een aanvraag voor een ontgrondingsvergunning alle betrokken belangen meegewogen worden. Ontgrondingen in het kader van de normale uitoefening van land-, tuin-, of bosbouwbedrijf, zoals frezen, eggen, spitten en aanaarden kunnen zonder een ontgrondingsvergunning uitgevoerd worden. Voor egalisatie is wel een ontgrondingsvergunning nodig, voor zover hiervoor geen aanlegvergunning is vereist in een geldend bestemmingsplan.
 Het gebied ligt niet in een relatienotagebied noch in een gebied dat tot de provinciale ecologische hoofdstructuur behoort.
11. **Vondsten:** –
12. **Conclusie waarneming:** het terrein is op basis van het milieubeleid als een 'facultatief milieubeschermingsgebied' aangewezen. In het Streekplan wordt het terrein niet expliciet genoemd en staat het niet op een kaart weergegeven. Aanbevolen wordt in het Streekplan een kaart op te nemen met daarop aangegeven het onderhavige en andere archeologisch waardevolle terreinen. Daarnaast wordt aanbevolen in andere provinciale plannen c.q. beleid, zoals het waterhuishoudingsplan, het ontgrondingenbeleid en het natuurbeleid, eveneens aandacht te besteden aan de aanwezigheid en het behoud van archeologische waarden.

3.2.7 Planologie B

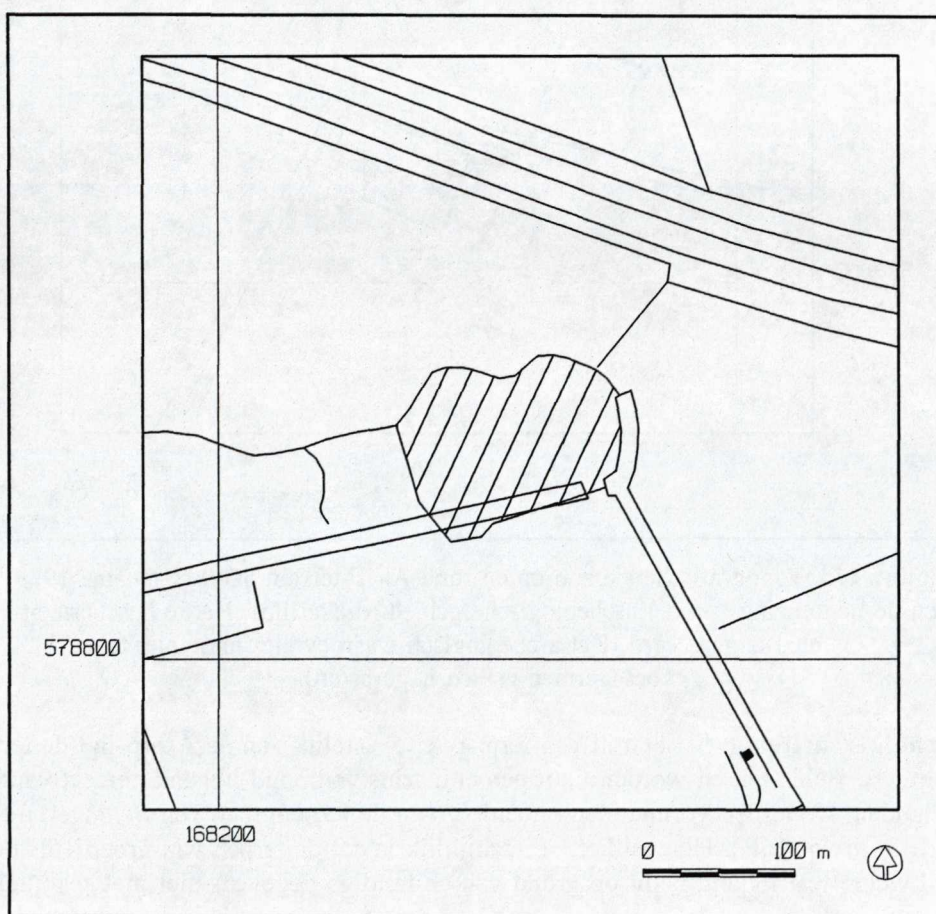
1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) planologisch onderzoek
3. **Datum waarneming:** 13 juni 1996
4. **Waarnemer:** S. Wentink
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.

7. **Beschrijver:** S. Wentink
8. **Beschrijvingsdatum:** 13 juni 1996
9. **Grondgebruik:** –
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het betreft een planologische waarneming van het vigerende gemeentelijke bestemmingsplan en de gemeentelijke monumentenverordening. Gekeken is welk beleid en/of bescherming op het terrein van toepassing is. Het vigerende bestemmingsplan voor het terrein is het bestemmingsplan Buitengebied 1979 van de gemeente Franekeradeel. Het terrein heeft naast de bestemming 'agrarisch gebied C' tevens de bestemming 'archeologisch monument'. De bestemming 'archeologisch monument' houdt in dat er niet gebouwd mag worden en dat er een aanlegvergunning nodig is voor het ophogen, bodem verlagen, afgraven, egaliseren, diepploegen en ontginnen van gronden, het planten of rooien van opgaand houtgewas, de aanleg of het verharderen van paden en wegen, het aanbrengen van leidingen en het graven van sloten. In het nieuwe door te voeren Bestemmingsplan Buitengebied Franekeradeel 1995 (concept) heeft het terrein de bestemming 'agrarisch gebied' en tevens de aanduiding 'archeologisch waardevol'.
Het terrein geniet geen bescherming via de gemeentelijke monumentenverordening.
11. **Vondsten:** –
12. **Conclusie waarneming:** in de toekomst dient het terrein planologisch beschermd te worden door toepassing van het Bestemmingsplan Buitengebied Franekeradeel 1995 (concept). Ten aanzien van dit concept-bestemmingsplan kan gezegd worden dat het terrein juist op de plankaart staat aangegeven. Wel wordt geadviseerd het aanlegvergunningstelsel voor 'archeologisch waardevolle' gebieden uit te breiden door ook een aanlegvergunning te eisen voor 'grondbewerkingen dieper dan 40 cm'.

3.3 CATALOGUSNUMMER 3 (5G-99)

3.3.1 Algemeen

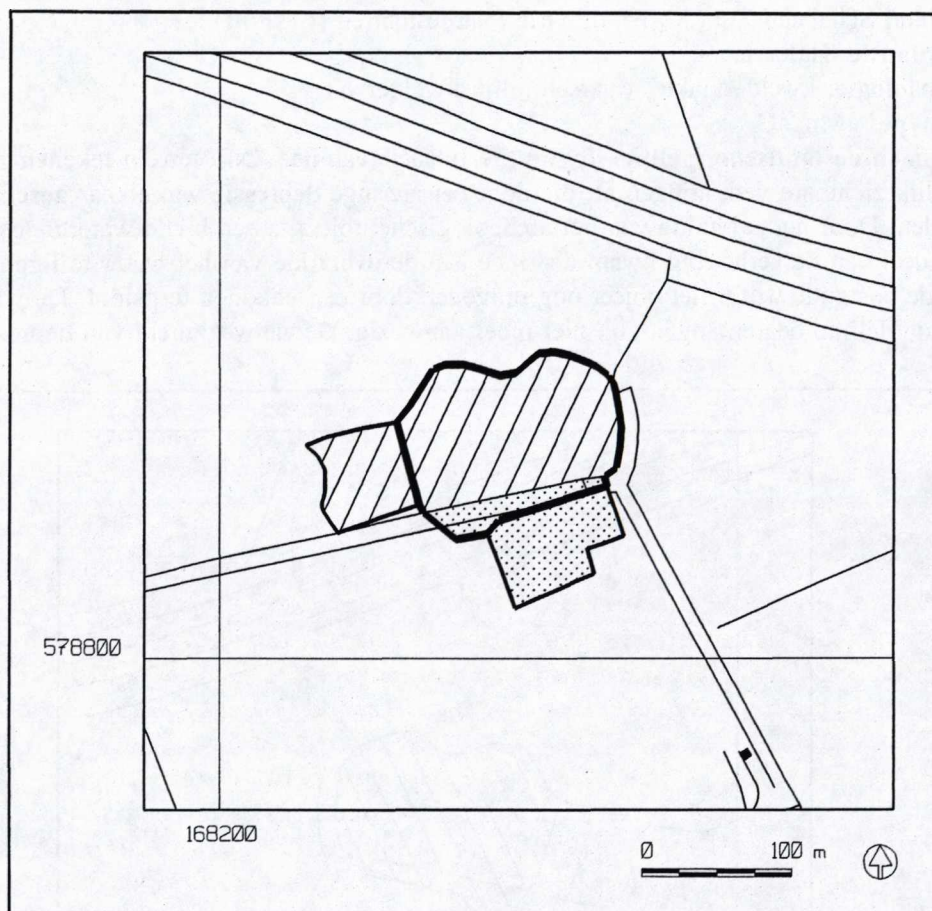
1. **Objectnummer:** 5G-99
2. **Huidige status:** AMF-terrein met de aanduiding (M)-Z. Voor de begrenzing van het AMF-terrein zie Fig. 16. Op grond van deze status is het object ook aangewezen als bodembeschermingsgebied. Het geldt sinds 4 oktober 1995 als facultatief milieubeschermingsgebied waarvoor geen extra milieuregelgeving wordt opgenomen. Met betrekking tot het gemeentelijke bestemmingsplan: zie rubriek 21 en § 3.3.7 (zie ook § 3.3.6).
3. **Kaartblad:** 5G
4. **Coördinaten:** 168.392/578.951
5. **Figuren in deze publicatie:** Fig. 1 en 16-22 (zie ook Kaartbijlage 1)
6. **Gemeente:** Franekeradeel (Frjentsjerteradiel), voorheen Franeker (Frjentsjer)
7. **Plaats:** Schalsum, (Skalsum), Schalzum (GHPA)
8. **Toponiem:** Schalsum-ZO (AMF), de Drie Paardestaarten (Eekhoff)
9. **Concordantie:** Halbertsma
10. **Geomorfologie:** kweldervlakte, waarschijnlijk kwelderwal
11. **Bodemtype:** gMn25C
12. **Voorkomen en landschappelijke ligging:** ter plaatse van het AMF-terrein tekenen zich twee redelijk zichtbare verhogingen af, die door een geringe depressie van elkaar gescheiden worden. Door het zuidtalud van het archeologische object is een brede watergang gegraven. Een deel van de verhoging kwam daarmee aan de overzijde van het water te liggen. Alleen aan de oostzijde wordt het object nog omgeven door een gebogen terpsloot. De westelijke en noordelijke begrenzingen zijn niet meer aanwezig. De aanwezigheid van depressies aan

Figuur 16: Topografische situatie (opname 1979) op en rond AMF-terrein 5G-99 volgens de AMF.

deze zijden herinneren echter nog aan deze begrenzingen. Direct westelijk van het object bevindt zich een qua hoogte minder uitgesproken perceel. Dit perceel scheidt het object van een tweede terp (5G-100: cat.nr. 4). Het terrein ligt in een vrij open landschap. De aanwezigheid van de autosnelweg Harlingen – Leeuwarden noordelijk van het object doet de landschappelijke waarde van het object enigszins geweld aan. Binnen het huidige landschap is het niet uit te maken of deze terp en de terpen in de directe nabijheid op een verhoogde rug (kwelderwal) liggen.

13. **NAP-hoogte:** 0,71 m +NAP
14. **Grondgebruik:** akkerland (september 1992), grasland (juni 1994)
15. **Type object:** verhoogde nederzetting (terp) + verhoogde boerderijplaats + verhoogde akker
16. **Datering object:** in geval van terp: Late IJzertijd – Volle Middeleeuwen; in geval van verhoogde boerderijplaats: Volle Middeleeuwen – Nieuwe tijd; in geval van verhoogde akker: Middeleeuwen
17. **Omvang archeologisch gebied:** zie Fig. 17

Figuur 17: Topografische situatie op en rond AMF-terrein 5G-99 (opname 1979) en de begrenzing van het archeologische gebied (dikke lijn). Het te beschermen gebied is gearceerd. Het archeologisch waardevolle, maar niet te beschermen gebied is gerasterd.

18. **Algemene beschrijving:** het betreft een terp. Even westelijk van deze terp ligt de terp 5G-100 (cat.nr. 4). Beide terpen worden door een enigszins verhoogd liggend perceel van elkaar gescheiden. De terpen vormen een onderdeel van de terpengroep van Schingen uit de Late IJzertijd (groep 16B). Hoewel het waarschijnlijk is dat de terpen van groep 16B op een lage kwelderwal liggen, is dit op grond van de huidige gegevens niet met zekerheid uit te maken.
Op grond van archiefonderzoek is het waarschijnlijk dat AMF-terrein 5G-99 archeologisch waardevol is. Hoewel de terp alleen door Halbertsma is gekarteerd, is het op grond van de

archieffgegevens duidelijk dat het AMF-terrein het grootste deel van een terp omvat. Tegen de zuidzijde van het terpterrein heeft een (zeer waarschijnlijk verhoogde) boerderijplaats gelegen. Deze moet al voor het begin van de 20e eeuw verdwenen zijn. De zuidelijke strook is bij het graven van een vaart verloren gegaan. De terp ligt zeer waarschijnlijk op een (niet zeer geprononceerde) kwelderwal. Op grond van de kaarten zou men aannemen dat de structuur van de terp grotendeels bewaard is. Alleen bij de aanleg van een watergang aan de zuidzijde van het terpterrein is een gedeelte van de zuidelijke flank van de terp doorsneden. Er zijn geen directe aanwijzingen voor het feit dat de terp aan commerciële afgraving ten prooi is gevallen. De archeologische waarde lijkt daarmee hoog. De (cultuur)landschappelijke relatie met de meer noordoostelijk en zuidwestelijk gelegen terpterreinen van groep 16B werd voor wat betreft de noordoostelijk gelegen terpen bij de aanleg van de snelweg Harlingen—Leeuwarden doorbroken. Visuele inspectie en hoogtemetingen bevestigen de potentiële waarde van het terrein en de ongerepte staat van het terrein, ook al werd tijdens de visuele inspectie afploeging vermoed. Wel moet helaas worden geconstateerd dat het terrein momenteel is opgenomen in een groter perceel, waarbij bijna alle oorspronkelijk begrenzingen zijn verdwenen. Slechts een klein perceel ten westen van de terp heeft zijn westelijke grenssloot behouden. Hiermee is de kwetsbaarheid van het AMF-terrein aanmerkelijk vergroot.

Door middel van booronderzoek is vastgesteld dat het AMF-terrein nog waardevolle archeologische informatie bevat. Op de oostelijke helft van het terrein werd een duidelijk terpaardepakket aangeboord. In twee boringen bestaat dit uit een zeer rijk, fraai gelaagd pakket, waaronder zich de vulling van een spoor bevond. Elders is het terpaardepakket licht gekleurd en vrijwel vondstloos. Opvallend is de redelijk dikke bouwvoor, waarin fragmentjes baksteen en terpaardewerk zijn aangetroffen. Dit kan op plaatselijke en recente aantasting wijzen. Ook op de westelijke helft werd een terpaardepakket aangeboord, dat echter duidelijker gelaagd, dikker, donkerder van kleur en vondstrijker is. Tevens is dit pakket in een groter gedeelte van de boorraai aangetroffen. Uit een verkennende boring ten westen van het terrein blijkt dat daar geen archeologische waardevolle laag te verwachten is. Gezien de situering van het perceel bestaat echter de mogelijkheid dat hier geïsoleerde (diepere) sporen aanwezig zijn.

19. **Waarde:** geconcludeerd kan worden dat de terp aangeduid als AMF-terrein 5G-99 een hoge archeologische waarde heeft. Niet alleen is de terp intrinsiek waardevol, hij ontleent ook waarde aan de relatie met de andere terpen van de terpengroep, met name AMF-terrein 5G-100 (cat.nr. 4). Dankzij de voormalige aanwezigheid van een verhoogde boerderijplaats ten zuidwesten van het terrein heeft dit terrein ook een cultuurhistorische waarde. Op grond van de redelijke zichtbaarheid heeft het terrein tevens een landschappelijke waarde.

20. **Specifieke bedreiging:** –

21. **Aanbevelingen:** aanbevolen wordt te streven naar een optimaal behoud van het terrein en het terrein zoals weergegeven op de AMF te vergroten (zie rubriek 22).

Voorgestelde bescherming: aanbevolen is (De Langen e.a., 1996: 146-148) om AMF-terrein 5G-99 in aangepaste vorm (groter) op de bestemmingsplankaart Buitengebied Franekeradeel (concept) te plaatsen als zijnde 'archeologisch waardevol (AM)'. Met betrekking tot de bescherming ingevolge de Monumentenwet 1988 wordt geadviseerd de status van monument te verlenen.

Ten aanzien van gebiedsgericht milieubeleid wordt geadviseerd te onderzoeken of het grondgebruik (grasland) op de terp gecontinueerd kan worden.

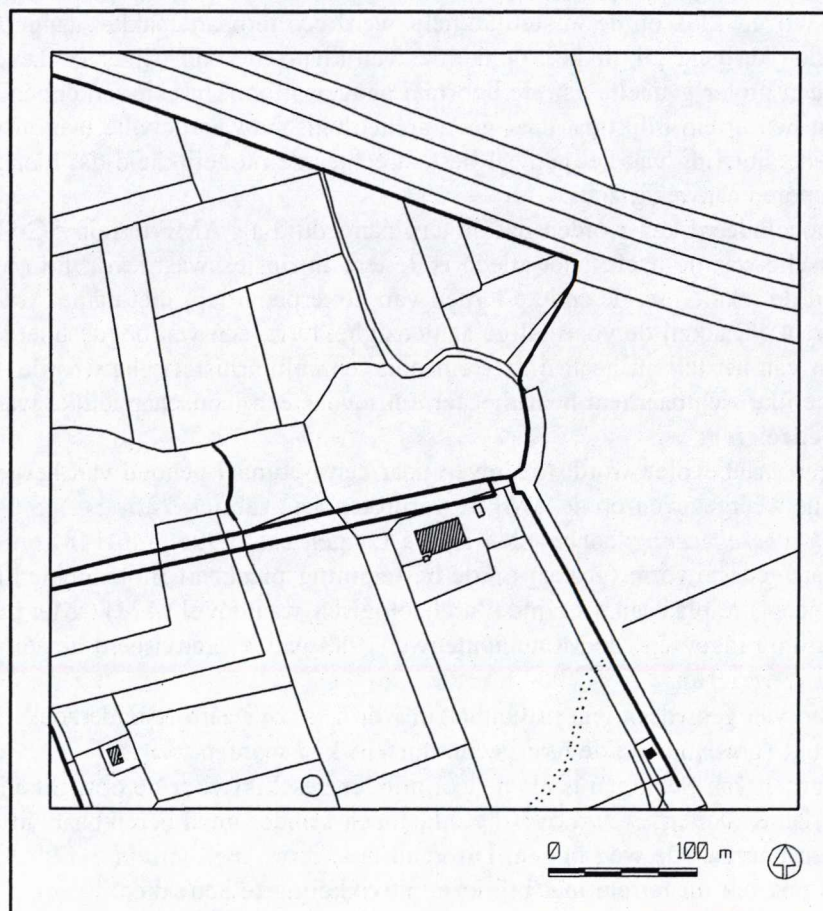
De terpengroep van Schingen is als geheel minder geschikt voor de ontwikkeling van cultuurtoerisme. De terpen zijn over het algemeen minder goed bereikbaar, in die zin dat ze niet aan een doorgaande weg liggen. Dit geldt ook voor AMF-terrein 5G-99. Geadviseerd wordt dan ook om dit terrein niet bij deze ontwikkeling te betrekken.

22. **Omvang te beschermen terrein:** zie Fig. 17, vergelijk Fig. 16 (omvang zoals aangegeven op de AMF is niet correct).

23. **Literatuur:** –

3.3.2 Visuele inspectie

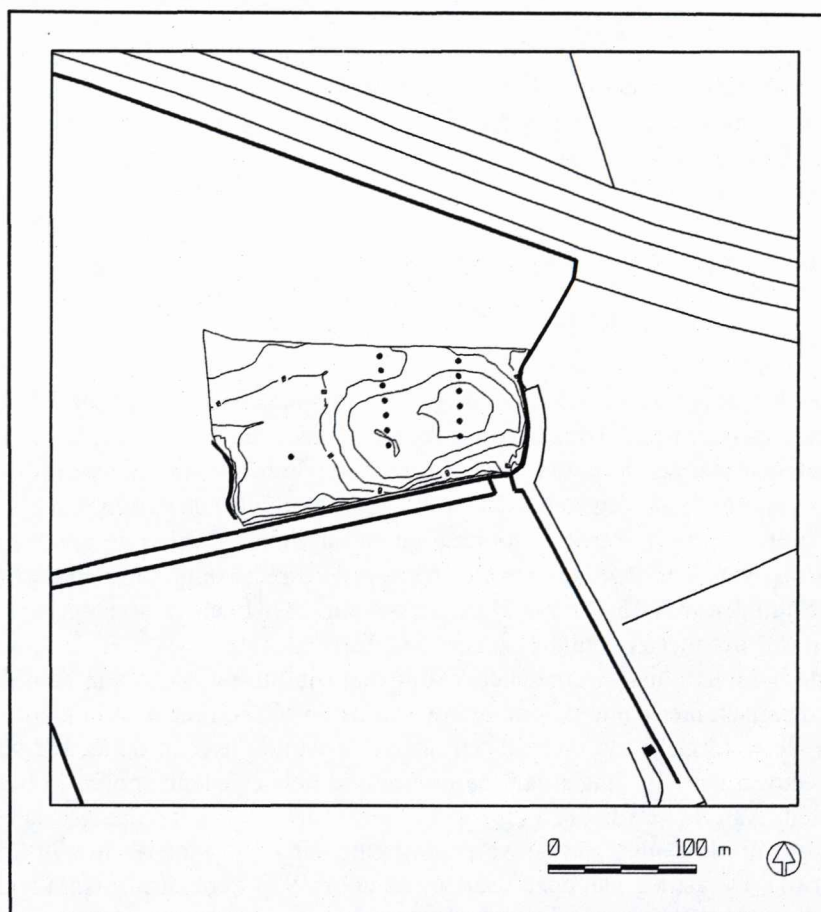
1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (archeologische waarneming) visuele inspectie
3. **Datum waarneming:** 22 september 1992
4. **Waarnemer:** H.F.A. Haarhuis
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** T.M. Perger
8. **Beschrijvingsdatum:** 22 september 1992
9. **Grondgebruik:** akkerland
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** ter plaatse van het AMF-terrein tekent zich een matig waarneembare verhoging af. Het terrein is via een doodlopend pad, enkele weilanden en een akker te bereiken. De bereikbaarheid van het terrein is daarmee slecht. De ligging, zoals aangegeven op de AMF, is correct. De brede sloot aan de zuidzijde lijkt het AMF-terrein aangesneden te hebben. De westelijke grenssloot lijkt gedempt. Het terrein lijkt flink afgeploegd. N.B.: het terrein is niet betreden!
Foto: rol 9-10, naar het noordwesten.
11. **Vondsten:** -
12. **Conclusie waarneming:** op grond van de visuele inspectie een redelijk waardevol terrein, dat echter aan aantasting onderhevig is. Geadviseerd wordt het AMF-terrein in eerste instantie alleen aan een booronderzoek te onderwerpen en op grond hiervan te besluiten eventueel over te gaan tot het uitvoeren van nauwkeurige hoogtemetingen.

Figuur 18: Huidige (middeldikke lijn) en voormalige perceels-scheidingen (dunne lijnen) op AMF-terrein 5G-99.

3.3.3 Archiefonderzoek

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) archief/bureau-onderzoek
3. **Datum waarneming:** 14 juni 1994
4. **Waarnemer:** T.M. Perger
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** T.M. Perger
8. **Beschrijvingsdatum:** 14 juni 1994
9. **Grondgebruik:** akkerland (GPA)
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** de bodemkaart geeft op deze lokatie geen oude bewoningsplaats (terp) aan. Direct westelijk, ter plaatse van 5G-100 (cat.nr. 4), bevindt zich daarentegen wel een terp. Op geen van de geraadpleegde kaarten wordt op deze lokatie een verhoging aangegeven. Alleen Halbertsma duidt het terrein aan als terp. Het terpterrein ligt in een uitgestrekte, voormalige strandvlakte. Gezien de rangschikking binnen de terpengroep van Schingen, de percelering van de directe omgeving en de bodemkundige situatie te Schingen (5H-15: cat.nr. 8) en omgeving, is het echter zeer waarschijnlijk dat de terp op een (zij het niet zeer uitgesproken) kwelderwal ligt.
Wanneer de huidige situatie vergeleken wordt met die uit het begin van de 19^e eeuw, dan blijkt hoe drastisch met name de omgeving van het AMF-terrein is veranderd. Het graven van een brede watergang aan de zuid- en oostzijde van de terp en de aanleg van de snelweg Leeuwarden–Harlingen aan de noordzijde hebben diepe sporen in het landschap achtergelaten. Aan de terp hebben zij (op het oog) niet veel schade toegebracht. Alleen de zuidzijde lijkt bij de aanleg van de watergang enigszins aangesneden te zijn (zie ook 5G-100: cat.nr. 4). De aanleg van deze vaart moet vóór 1973 hebben plaatsgevonden. Op de KAF (1826/27) is waarschijnlijk de meest oorspronkelijke vorm van het terpterrein weergegeven (Fig. 18). Op deze kaart wordt een fraai door sloten omgeven terpterrein weergegeven, met aan de zuidflank een boerderijplaats. Deze boerderijplaats is waarschijnlijk bij de aanleg van de watergang (na 1929) verdwenen. Aan de oost- en deels aan de noordzijde werd het terrein begrensd door een iets bredere sloot, die in de Schalsummervaart uitmondde. Het verloop van deze sloot is bij de aanleg van de snelweg Leeuwarden–Harlingen doorbroken.
In 1973 werd het terrein na een inspectie door de ROB als volgt omschreven: "herkenbare, doch niet opvallende terp, gedeeltelijk afgegraven, door het zuidtalud is een brede watergang gegraven, restant van de terp ligt ten zuiden van de watergang". Op grond van de perceelssituatie uit het begin van de 19^e eeuw lijkt het onwaarschijnlijk dat een gedeelte van het terpterrein aan de zuidzijde van de vaart is komen te liggen. Het lijkt waarschijnlijker dat met het 'restant van de terp' de voormalige, in dat geval mogelijk verhoogde boerderijplaats bedoeld wordt.
11. **Vondsten:** –
12. **Conclusie waarneming:** op grond van deze gegevens omvat het AMF-terrein het grootste deel van een terp. Tegen de zuidzijde van het terpterrein heeft een (zeer waarschijnlijk verhoogde) boerderijplaats gelegen. De terp ligt zeer waarschijnlijk op een niet zeer geprononceerde kwelderwal. De structuur van de terp lijkt zijn oorspronkelijke karakter grotendeels bewaard te hebben. Alleen bij de aanleg van een watergang aan de zuidzijde van het terpterrein is een gedeelte van de zuidelijke flank van de terp doorsneden. Er zijn geen directe aanwijzingen voor het feit dat de terp aan commerciële afgraving ten prooi is gevallen. De archeologische waarde lijkt daarmee hoog.
De (cultuur)landschappelijke relatie met de meer noordoostelijk en zuidwestelijk gelegen terpterreinen van groep 16B werd voor wat betreft de noordoostelijk gelegen terpen bij de aanleg van de snelweg Harlingen–Leeuwarden doorbroken.

Figuur 19: Topografische situatie, de hoogtelijnen van AMF-terrein 5G-99 en de plaats van de boringen.

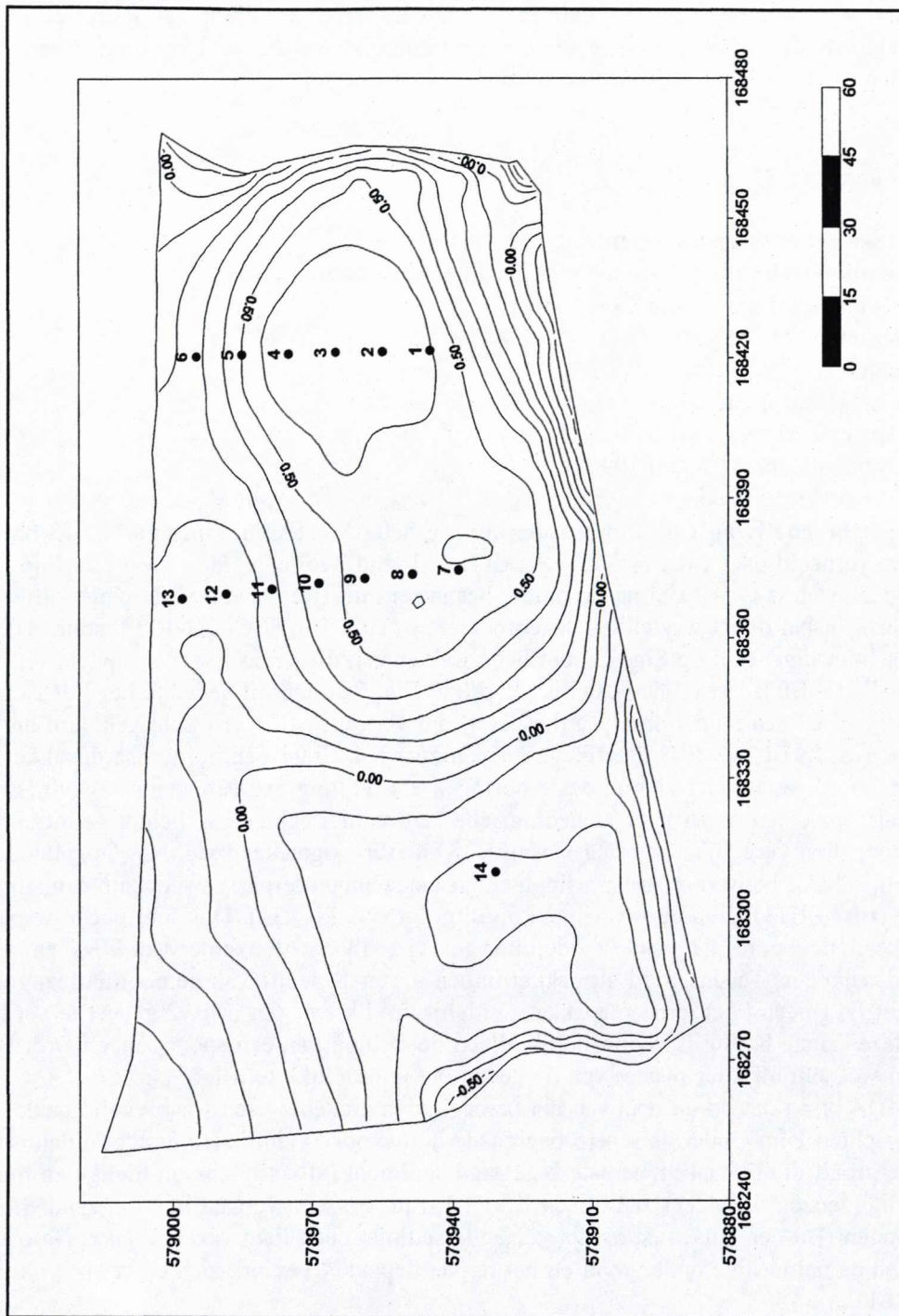
3.3.4 Hoogtemetingen

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) hoogtemetingen
3. **Datum waarneming:** 23 juni 1994
4. **Waarnemer:** M.H. Wispelwey
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** M.H. Wispelwey
8. **Beschrijvingsdatum:** 27 juni 1994
9. **Grondgebruik:** grasland
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** AMF-terrein 5G-99 is momenteel opgenomen in een groter perceel. Ter plaatse van het AMF-terrein, dat langs de zuidrand van het huidige perceel ligt, is een verhoging zichtbaar (Fig. 19, 20 en 21). De verhoging heeft een maximale hoogte van 0,71 m +NAP. Deze waarde ligt enige centimeters hoger dan die volgens de hoogtelijnenkaart van het Waterschap Noordlik Westergoa (circa 1970). De verhoging telt twee koppen. Tijdens de opname van het perceel voor de luchtfoto-atlas (ROBAS, 1989) liepen aan de noord- en westzijde van de verhoging nog sloten. Deze zijn inmiddels gedempt en tegenwoordig nog als verlagingen in het veld zichtbaar. Westelijk van het AMF-terrein ligt een laag stuk land. Ten noorden van de kop bevindt zich een brede rug die zich uitstrekt tot boven AMF-terrein 5G-100. De top van deze rug ligt hoger dan 0,50 m +NAP. Door het verdwijnen van de omringende sloten bestaat het gevaar dat de verhoging door ploegen aan hoogte zal inboeten.
11. **Vondsten:** –

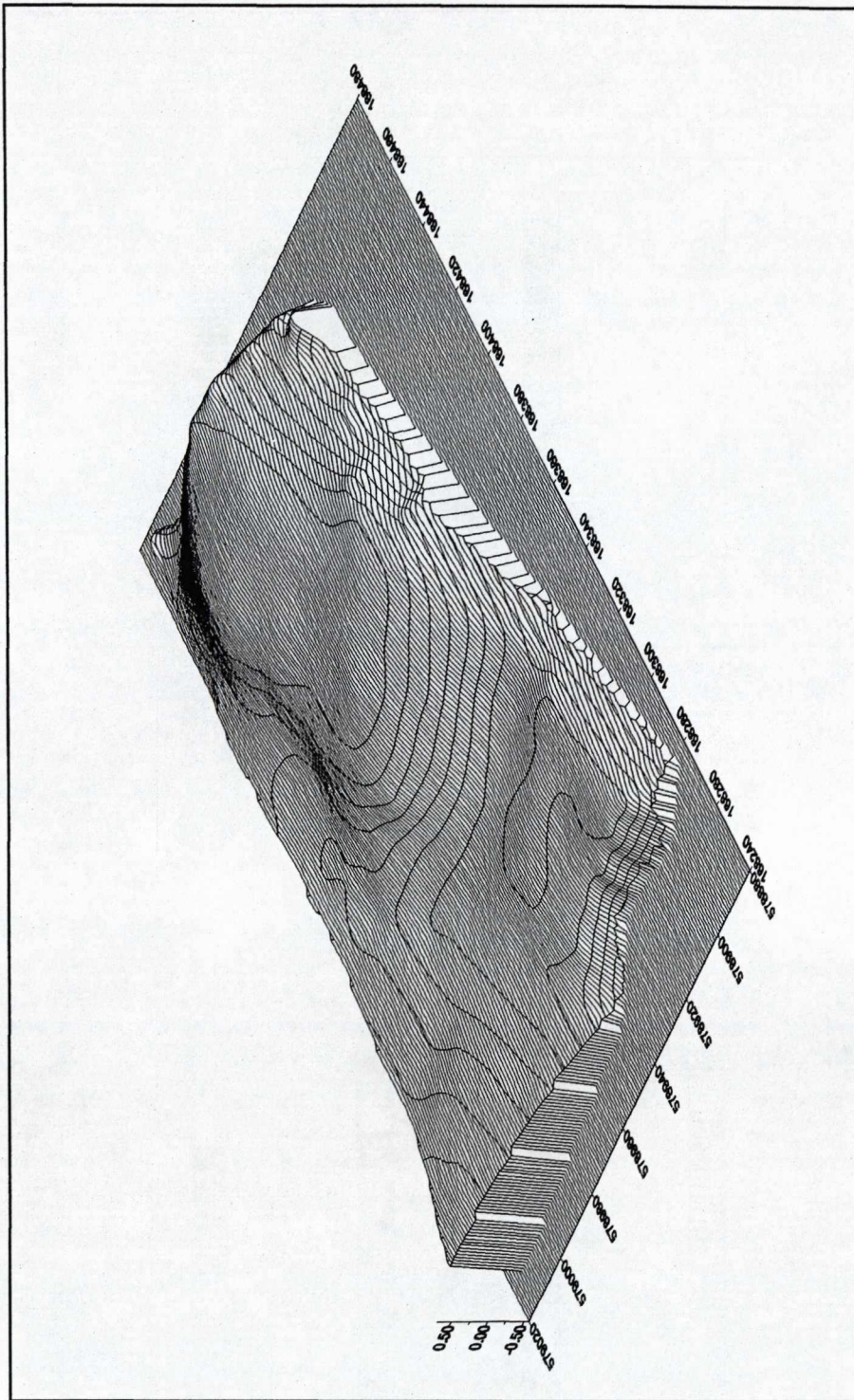
12. **Conclusie waarneming:** het AMF-terrein betreft een verhoging die in een groter perceel is opgenomen. Door het wegvallen van de voormalige sloten die het terrein omgaven, moet worden gevreesd voor toekomstige schade door afploegen.

3.3.5 Booronderzoek

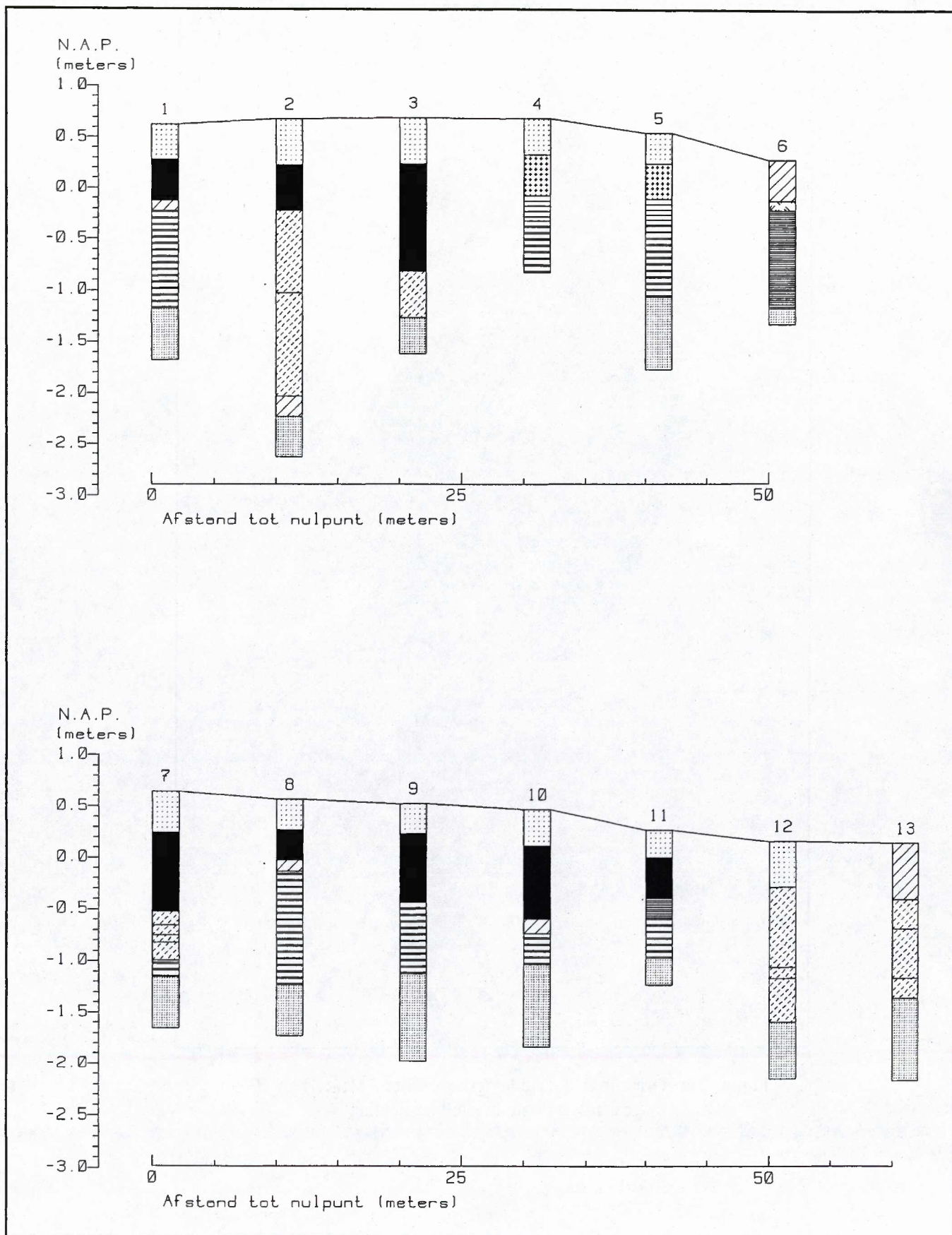
1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (archeologische waarneming) booronderzoek
3. **Datum waarneming:** 23 juni 1994
4. **Waarnemer:** T.M. Perger
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** T.M. Perger
8. **Beschrijvingsdatum:** 27 juni 1994
9. **Grondgebruik:** grasland
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** op het AMF-terrein zijn in totaal 13 boringen gezet, verdeeld over twee parallelle, circa noord-zuid georiënteerde raaien (zie Fig. 20 en 22). Gekozen is voor twee raaien omdat het terrein uit twee aparte verhogingen lijkt te bestaan. In het direct westelijk gelegen perceel (tussen 5G-99 en 5G-100 [cat.nr. 4]) is B14 gezet (niet afgebeeld op Fig. 22) om het karakter van dit perceel vast te stellen.
Raai 1 (B01 – B06) ligt op de oostelijke kop (zie Fig. 22). Op dit gedeelte bevindt zich alleen in B01 – B03 een duidelijk terpaardepakket, dat vooral in B01 vrij licht gekleurd en vrijwel schoon is. In B02 en B03 daarentegen is een zeer rijk, fraai gelaagd terpaardepakket aangeboord, waaronder zich in beide boringen een vulling van een spoor bevindt. B04 lijkt in vele opzichten op B01: de archeologische laag is hier echter nog lichter getint en nog schoner. Een vergelijkbaar beeld kon in B05 en B06 opgetekend worden. Opvallend is de redelijk dikke bouwvoor, waarin fragmenten baksteen en terpaardewerk zijn aangetroffen.
Raai 2 (B07 – B13) is op de westelijke kop uitgezet (zie Fig. 22). Ook hier is een terpaardepakket aangeboord, dat echter duidelijker gelaagd, dikker, donkerder van kleur en vondstrijker is. Tevens werd dit pakket in een groter gedeelte van de boorraai aangetroffen. Vanaf B11 neemt het terpaardepakket duidelijk in dikte af om in B12 geheel te verdwijnen. In deze laatste boring is vermoedelijk alleen de vulling van een spoor aangeboord. B13 is zeer waarschijnlijk ter plaatse van de gedempte noordelijke terpsloot gezet.
Uit B14 blijkt dat op dit deel van het perceel geen archeologisch waardevolle pakketten te verwachten zijn. Onder de scherp begrensde bouwvoor bevindt zich direct de natuurlijke ondergrond die bestaat uit een sterk gelaagd sediment (afwisseling van kleiige en meer zandige lenzen: kwelder), dat tussen 1,2 en 1,0 m –NAP overgaat in (wad)zand. In enkele boringen (B04 en B05) rust op het gelaagde sediment een licht zavelige laag. De overgang tussen de natuurlijke ondergrond en het terpaardepakket bevindt zich circa op 0,1 m –NAP.
11. **Vondsten:**
 - B02-01: wandfragment handgevormd aardewerk, waarschijnlijk terpaardewerk;
 - B02-02: wandfragment handgevormd aardewerk, waarschijnlijk terpaardewerk;
 - B02-03: wandfragment handgevormd aardewerk, waarschijnlijk terpaardewerk, botfragment;
 - B03-04: twee wandfragmenten handgevormd aardewerk, waarschijnlijk terpaardewerk;
 - B06-05: wandfragment handgevormd aardewerk, waarschijnlijk terpaardewerk, verbrande klei;
 - B12-06: wandfragment handgevormd aardewerk, waarschijnlijk terpaardewerk;
 - B13-07: wandfragment handgevormd aardewerk, waarschijnlijk terpaardewerk.
12. **Conclusie waarneming:** op grond van deze gegevens kan gesteld worden dat het AMF-terrein nog waardevolle archeologische informatie bevat. De oostelijke kop lijkt hierbij in vergelijking met de westelijke minder waardevol. Als complex vormen de twee koppen – zeker ook in relatie met de nabijgelegen terp 5G-100 (cat.nr. 4) – echter een zeer waardevol

Figuur 20: Hoogtelijnenkaart van AMF-terrein 5G-99 met daarin de boorpunten.

Figuur 21: Drie-dimensionale hoogtekaart van AMF-terrein 5G-99, gezien vanuit zuidwestelijke richting.

Figuur 22: Boorprofielen van de boorraaien 1 en 2 op AMF-terrein 5G-99 (zie Bijlage 3).

geheel. De waarnemingen die bij de aanleg van de vaart zijn gedaan, wijzen eveneens in die richting. Op het westelijk van 5G-99 gelegen perceelsdeel zijn geen waardevolle archeologische lagen aangeboord. Gezien de situering van dit deel ten opzichte van de terp(en) bestaat echter de mogelijkheid dat zich hier 'off-site structuren' bevinden.

3.3.6 Planologie A

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) planologisch onderzoek
3. **Datum waarneming:** 13 juni 1996
4. **Waarnemer:** S. Wentink
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** S. Wentink
8. **Beschrijvingsdatum:** 13 juni 1996
9. **Grondgebruik:** –
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het betreft een planologische waarneming van relevante plannen en verordeningen op provinciaal niveau. Gekeken is welk provinciaal beleid en/of bescherming op het terrein van toepassing is.
In het Streekplan Friesland 1994 valt het terrein binnen het gebied 'landbouw met het accent op akkerbouw, melkveehouderij en inplaatsing melkveehouderij en (beperkte) intensieve veehouderij'. Dit betekent dat de instandhouding en verdere ontwikkeling van de pootaardappelteelt en melkveehouderij van belang zijn. Daarnaast zijn er mogelijkheden voor vollegrondsgroenteteelt en bloembollenteelt. Planologische veiligstelling van archeologische elementen dient door de gemeenten gerealiseerd te worden. Een kaart waarop het onderhavige terrein en andere archeologische terreinen staan aangegeven ontbreekt.
In het Provinciaal Milieubeleidsplan 1994-1997 is het terrein aangewezen als 'facultatief milieubeschermingsgebied'. Voor deze gebieden gelden geen gebods- en verbodsregels. Bescherming van deze gebieden wordt gerealiseerd en vergroot door voorlichting, informatie en stimuleringsmaatregelen. In het als bijlage in het Milieubeleidsplan opgenomen Intentieprogramma Bodembeschermingsgebieden valt het terrein in de clusters 'archeologische monumenten' en 'terpen en vuursteenvindplaatsen'. Voor deze clusters worden als bedreigende activiteiten gezien vermesting, verdroging en fysische aantasting.
In het Waterhuishoudingsplan Friesland 1992-1995 valt het terrein in het 'noordelijke complex van poldersystemen'. Gebieden die tot dit complex behoren, hebben de functie 'landbouw met plaatselijk natuurwaarden'. Het terrein valt echter niet samen met deze natuurwaarden.
In de Ontgrondingenverordening Friesland wordt het terrein niet met name genoemd. Wel zullen bij een aanvraag voor een ontgrondingsvergunning alle betrokken belangen meegewogen worden. Ontgrondingen in het kader van de normale uitoefening van land-, tuin-, of bosbouwbedrijf, zoals frezen, eggen, spitten en aanaarden kunnen zonder een ontgrondingsvergunning uitgevoerd worden. Voor egalisatie is wel een ontgrondingsvergunning nodig, voor zover hiervoor geen aanlegvergunning is vereist in een geldend bestemmingsplan.
Het gebied ligt niet in een relatienotagebied noch in een gebied dat tot de provinciale ecologische hoofdstructuur behoort.
11. **Vondsten:** –
12. **Conclusie waarneming:** het terrein is op basis van het milieubeleid als een 'facultatief milieubeschermingsgebied' aangewezen. In het Streekplan wordt het terrein niet expliciet genoemd en staat het niet op een kaart weergegeven. Aanbevolen wordt in het Streekplan een kaart op te nemen met daarop aangegeven het onderhavige en andere archeologisch waardevolle terreinen. Daarnaast wordt aanbevolen in andere provinciale plannen c.q. beleid, zoals het waterhuishoudingsplan, het ontgrondingenbeleid en het natuurbeleid, eveneens aandacht te besteden aan de aanwezigheid en het behoud van archeologische waarden.

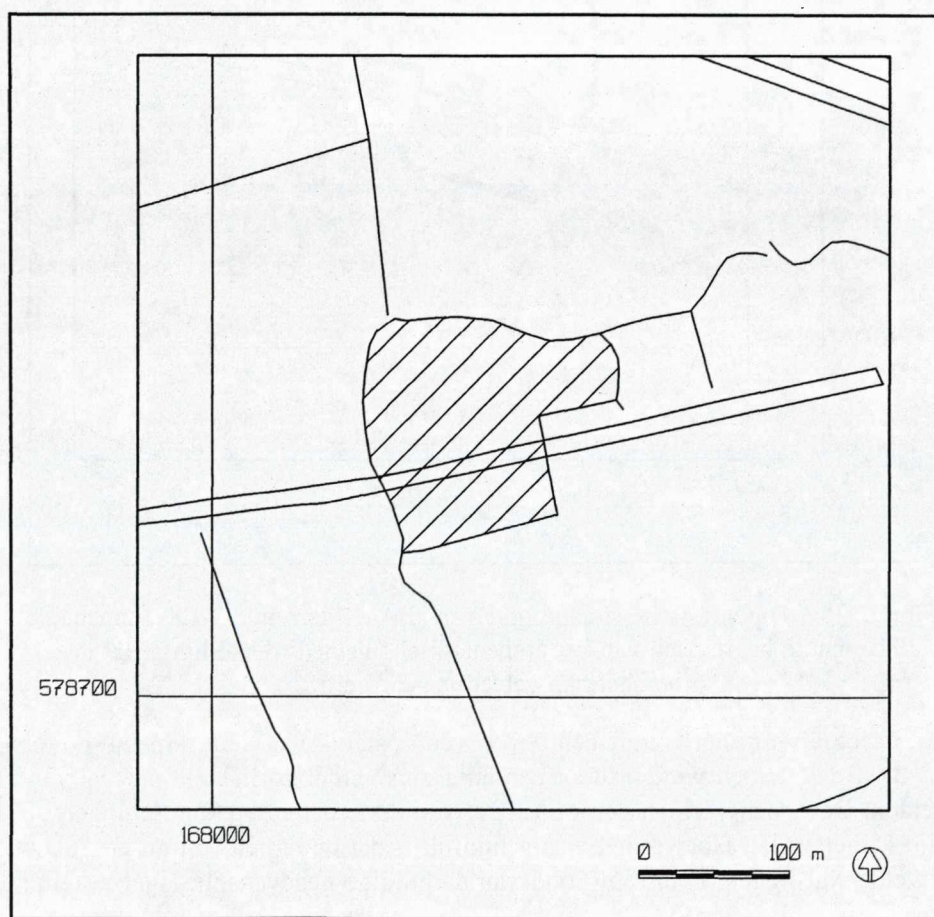
3.3.7 Planologie B

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) planologisch onderzoek
3. **Datum waarneming:** 13 juni 1996
4. **Waarnemer:** S. Wentink
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** S. Wentink
8. **Beschrijvingsdatum:** 13 juni 1996
9. **Grondgebruik:** –
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het betreft een planologische waarneming van het vigerende gemeentelijke bestemmingsplan en de gemeentelijke monumentenverordening. Gekeken is welk beleid en/of bescherming op het terrein van toepassing is. Het vigerende bestemmingsplan voor het terrein is het bestemmingsplan Buitengebied 1979 van de gemeente Franekeradeel. Het terrein heeft naast de bestemming 'agrarisch gebied C' tevens de bestemming 'archeologisch monument'. De bestemming 'archeologisch monument' houdt in dat er niet gebouwd mag worden en dat er een aanlegvergunning nodig is voor het ophogen, bodem verlagen, afgraven, egaliseren, diepploegen en ontginnen van gronden, het planten of rooien van opgaand houtgewas, de aanleg of het verharderen van paden en wegen, het aanbrengen van leidingen en het graven van sloten. In het nieuwe door te voeren Bestemmingsplan Buitengebied Franekeradeel 1995 (concept) heeft het terrein de bestemming 'agrarisch gebied' en tevens de aanduiding 'archeologisch waardevol'.
Het terrein geniet geen bescherming via de gemeentelijke monumentenverordening.
11. **Vondsten:** –
12. **Conclusie waarneming:** in de toekomst dient het terrein planologisch beschermd te worden door toepassing van het Bestemmingsplan Buitengebied Franekeradeel 1995 (concept). Ten aanzien van dit concept-bestemmingsplan kan gezegd worden dat het terrein onjuist op de plankaart staat aangegeven. Aanbevolen wordt het terrein in omvang aan te passen en het archeologisch gebied ten noorden van de vaart en de verhoogde akker de aanduiding 'archeologisch waardevol' te geven. In het verlengde hiervan wordt geadviseerd het aanlegvergunningstelsel voor 'archeologisch waardevolle' gebieden uit te breiden door ook een aanlegvergunning te eisen voor 'grondbewerkingen dieper dan 40 cm'. Hoewel ook de rest van het gebied een archeologische waarde kan bezitten, hoeft dit niet op de plankaart gezet te worden. Wel wordt voor dit soort terreinen geadviseerd in geval van onomkeerbare ingrepen rekening te houden met de archeologische waarde.

3.4 CATALOGUSNUMMER 4 (5G-100)

3.4.1 Algemeen

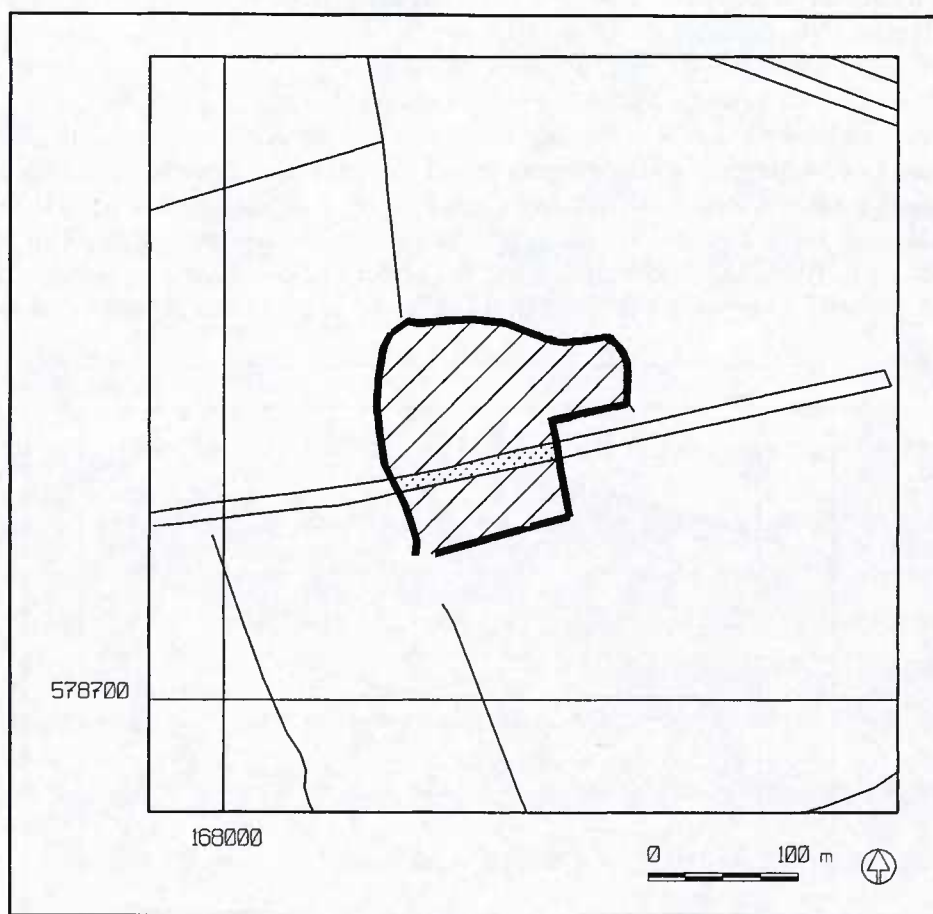
1. **Objectnummer:** 5G-100
2. **Huidige status:** AMF-terrein met de aanduiding (M)-Z. Voor de begrenzing van het AMF-terrein zie Fig. 23. Op grond van deze status is het object ook aangewezen als bodembeschermingsgebied. Het geldt sinds 4 oktober 1995 als facultatief milieubeschermingsgebied waarvoor geen extra milieuregelgeving wordt opgenomen. Met betrekking tot het gemeentelijke bestemmingsplan: zie rubriek 21 en § 3.4.8 (zie ook § 3.4.7).
3. **Kaartblad:** 5G
4. **Coördinaten:** 168.161/578.896
5. **Figuren in deze publicatie:** Fig. 1 en 23-33 (zie ook Kaartbijlage 1)
6. **Gemeente:** Franekeradeel (Frjentsjerteradiel)
7. **Plaats:** Schalsum, (Skalsum), Schalzum (GHPA)
8. **Toponiem:** Schalsum-ZO (AMF), de Drie Paardestaarten (Eekhoff)
9. **Concordantie:** Halbertsma
10. **Geomorfologie:** kweldervlakte, waarschijnlijk kwelderwal
11. **Bodemtype:** T (oude bewoningsplaats), omgeven door gMn25C
12. **Voorkomen en landschappelijke ligging:** ter plaatse van het AMF-terrein tekent zich een goed zichtbare verhoging af. Door het zuidtalud van het archeologische object is een brede watergang gegraven. Een deel van de verhoging kwam daarmee aan de overzijde van het water te liggen. Dit deel van de verhoging is opgenomen in een groter perceel en is geheel geëgaliseerd. Alleen aan de oostzijde wordt het object nog omgeven door gebogen terpsloten. De westelijke begrenzing is rechtgetrokken, zodat ook hier een gedeelte van de

Figuur 23: Topografische situatie (opname 1979) op en rond AMF-terrein 5G-100 volgens de AMF.

verhoging aan de overzijde van de sloot is komen te liggen. Ook dit deel is geëgaliseerd. De noordelijke begrenzingen zijn niet meer aanwezig. De aanwezigheid van depressies aan deze zijden herinneren echter nog aan deze voormalige perceelsgrenzen. Direct oostelijk van het object bevindt zich een qua hoogte minder uitgesproken perceel. Dit perceel scheidt het object van een tweede terp (5G-99: cat.nr. 3). Het terrein ligt in een vrij open landschap. De aanwezigheid van de autosnelweg Harlingen – Leeuwarden noordelijk van het object doet de landschappelijke waarde van het object enigszins geweld aan. Binnen het huidige landschap is het niet uit te maken of deze terp en de terpen in de direct nabijheid op een verhoogde rug liggen.

13. **NAP-hoogte:** 1,19m +NAP
14. **Grondgebruik:** akkerland (september 1992), grasland en akkerland (zuiddeel) (juni 1994)
15. **Type object:** verhoogde nederzetting (terp) + verhoogde boerderijplaats
16. **Datering object:** in geval van terp: Late IJzertijd – Volle Middeleeuwen; in geval van verhoogde boerderijplaats: Volle Middeleeuwen – Nieuwe tijd
17. **Omvang archeologisch gebied:** zie Fig. 24

Figuur 24: Topografische situatie op en rond AMF-terrein 5G-100 (opname 1979) en de begrenzing van het archeologische gebied (dikke lijn). Het te beschermen gebied is gearceerd.

18. **Algemene beschrijving:** het betreft een terp. Even oostelijk van deze terp ligt de terp 5G-99 (cat.nr. 3). Beide terpen worden door een enigszins verhoogd liggend perceel van elkaar gescheiden. De terpen vormen een onderdeel van de terpengroep van Schingen uit de Late IJzertijd (groep 16B). Hoewel het waarschijnlijk is dat de terpen van groep 16B op een lage kwelderwal liggen, is dit op grond van de huidige gegevens niet met zekerheid uit te maken.

Op grond van archiefonderzoek is het waarschijnlijk dat AMF-terrein 5G-100 oorspronkelijk een hoge archeologische waarde had. Aan de zuidzijde van de terp, die

zowel door de bodemkaart, Eekhoff als Halbertsma wordt aangegeven, heeft zeer waarschijnlijk een verhoogde boerderijplaats gelegen. Deze of een jongere en meer zuidelijk gelegen opvolger moet in de loop van de 18^e eeuw zijn verdwenen, want de boerderij wordt alleen door Schotanus (1718) gekarteerd. Iets zuidelijk van het hart van de terp is waarschijnlijk al voor 1973 een brede watergang gegraven, waarbij de zuidelijke helft opgenomen is in een zuidelijk van de terp gelegen uitgestrekt perceel. Dit terprestant was bij een veldcontrole door de ROB in 1973 nog duidelijk waarneembaar. In 1987 is voor kavelverbeteringswerkzaamheden (het dempen van de terpsloten) een vergunning aangevraagd. Deze werd geweigerd op grond van het feit dat de aanleg het object op een onaanvaardbare wijze zou aantasten. Toch zijn deze werkzaamheden uitgevoerd. De westelijke begrenzing van de terp is gedempt. Een sloot die aan de noordzijde op de terpsloot aansluit, is recht door de westelijke flank getrokken. Hierbij is een gedeelte van de terp afgesneden en bij het perceel westelijk van het AMF-terrein gevoegd. Door deze werkzaamheden is de archeologische, cultuurhistorische en cultuurlandschappelijke waarde van het terrein verminderd. Niettemin is het waarschijnlijk dat het restant nog steeds archeologisch waardevol is. Visuele inspectie en hoogtemetingen bevestigen de omvang van de aantasting, maar ook de archeologische waarde van het restant. Na de doorgraving is het bovengrondse zuidelijke deel door egalisatie verloren gegaan. Door de schaalvergroting is de kwetsbaarheid van het terrein aanmerkelijk vergroot.

Door middel van booronderzoek is vastgesteld dat het AMF-terrein nog waardevolle archeologische informatie bevat. Hoewel delen van de top zijn aangetast, is de conserveeringstoestand van de terplagen goed. Er is een fraaie opbouw van terplagen waargenomen. Daarnaast zijn enkele spoorvullingen aangetoond, die vooral van belang zijn vanwege de goed geconserveerde organische component. Het gehele terpaardepakket is, vooral in de hogere delen, rijk aan vondstmateriaal. Op grond van het booronderzoek is duidelijk gebleken dat de begrenzing van het terpareaal aangegeven werd door de noordelijke sloot. Het opheffen van deze begrenzing heeft niet alleen de archeologische maar tevens de cultuurhistorische en -landschappelijke waarde van het terrein verminderd. Hiervoor zijn echter in de boringen geen eenduidige aanwijzingen gevonden. De rug die op enige afstand noordelijk van het AMF-terrein loopt, heeft geen archeologische maar hoogstens een cultuurlandschappelijke waarde.

Voor eventuele informatie over recente aantasting ingewonnen door middel van veldkartering wordt verwezen naar RAAP-rapport 299 (De Langen & Nierstrasz, 1998).

19. **Waarde:** geconcludeerd kan worden dat de terp aangeduid als AMF-terrein 5G-100 ondanks de recente aantasting nog steeds een hoge archeologische waarde heeft. Niet alleen is de terp intrinsiek waardevol, hij ontleent ook waarde aan de relatie met de andere terpen van de terpengroep, met name AMF-terrein 5G-99 (cat.nr. 3). Dankzij de vermoede voormalige aanwezigheid van een verhoogde boerderijplaats op het zuidelijke deel van het terrein heeft dit terrein ook een cultuurhistorische waarde. Op grond van de goede zichtbaarheid heeft het terrein tevens een landschappelijke waarde.
20. **Specifieke bedreiging:** opheffen van de laatste oorspronkelijke begrenzing.
21. **Aanbevelingen:** aanbevolen wordt te streven naar een optimaal behoud van het terrein. Voorgesteld wordt de oude omvang van het AMF-terrein te handhaven, aangezien het waarschijnlijk is dat ter plaatse van het geëgaliseerde zuidelijke (en mogelijk ook het oostelijke) deel nog dieper in de ondergrond ingegraven archeologische sporen aanwezig zijn.

Voorgestelde bescherming: aanbevolen is (De Langen e.a., 1996: 148-149) om AMF-terrein 5G-100 op de bestemmingsplankaart Buitengebied Franekeradeel (concept) te plaatsen als zijnde 'archeologisch waardevol (AM)'. Met betrekking tot de bescherming ingevolge de Monumentenwet 1988 wordt geadviseerd de het AMF-terrein de status van monument te verlenen.

Ten aanzien van gebiedsgericht milieubeleid wordt geadviseerd te onderzoeken of het grondgebruik (grasland) op de terp gecontinueerd kan worden. Tevens verdient het aanbeveling te onderzoeken in hoeverre het mogelijk is de terp te restaureren. Het terugbrengen (weer uitgraven) van de oude randsloot zal niet alleen de cultuurlandschappe-

lijke waarde, maar vooral de bescherming ten goede komen, met name wanneer onverhoopt het terrein weer als akkerland in gebruik genomen wordt en afploegen dreigt.

De terpengroep van Schingen is als geheel minder geschikt voor de ontwikkeling van cultuurtoerisme. De terpen zijn over het algemeen minder goed bereikbaar, in die zin dat ze niet aan een doorgaande weg liggen. Dit geldt ook voor AMF-terrein 5G-100. Geadviseerd wordt dan ook om dit terrein niet bij deze ontwikkeling te betrekken.

22. **Omvang te beschermen terrein:** zie Fig. 24, vergelijk Fig. 23 (omvang zoals aangegeven op de AMF is correct).
23. **Literatuur:** –

3.4.2 Visuele inspectie-1

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (archeologische waarneming) visuele inspectie
3. **Datum waarneming:** 22 september 1992
4. **Waarnemer:** H.F.A. Haarhuis
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** T.M. Perger
8. **Beschrijvingsdatum:** 22 september 1992
9. **Grondgebruik:** akkerland
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** ter plaatse van het AMF-terrein tekent zich (waarschijnlijk) een goed zichtbare verhoging af. Het object is via een onverhard pad en enkele percelen te bereiken. De bereikbaarheid is daarmee slecht. De ligging, zoals aangegeven op de AMF, lijkt correct. Door het object is een vaart gegraven. Hierdoor is een gedeelte van de terp aan de zuidzijde van deze vaart komen te liggen. Het gebruik als akker zal op termijn een bedreiging voor het bodemarchief vormen.
N.B. : het terrein is niet daadwerkelijk betreden, zodat geen specifieke uitspraken over de huidige terreingesteldheid gedaan kunnen worden.
Foto: rol 9 – 11, naar het noordwesten.
11. **Vondsten:** –
12. **Conclusie waarneming:** op grond van de visuele inspectie zeer waarschijnlijk een waardevol terrein. Geadviseerd wordt het AMF-terrein aan een booronderzoek te onderwerpen en nauwkeurige hoogtemetingen uit te voeren.

3.4.3 Visuele inspectie-2

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (archeologische waarneming) visuele inspectie
3. **Datum waarneming:** 23 juni 1994
4. **Waarnemer:** T.M. Perger
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** T.M. Perger
8. **Beschrijvingsdatum:** 23 juni 1994
9. **Grondgebruik:** grasland + akkerland (zuiddeel)
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** vanwege het feit dat het AMF-terrein bij de voorgaande visuele inspectie niet bezocht kon worden, is het voorafgaande aan het waarde-rende onderzoek alsnog aan een inspectie onderworpen. Ter plaatse van het AMF-terrein tekent zich een duidelijk waarneembare verhoging af. De bereikbaarheid is slecht. Het object is tegenwoordig opgenomen in een groter perceel. Van de oorspronkelijke begrenzingen van het object resteert alleen nog een in omvang beperkte perceelsgrens aan de oostzijde. De noordelijke begrenzing is nog als een duidelijke langgerekte depressie in

het landschap waarneembaar. De westelijke begrenzing wordt tegenwoordig gevormd door een nieuw aangelegde rechte sloot, die een gedeelte van de westelijke flank van de terp doorsneden heeft. Ter plaatse van het terpdeel dat aan de overzijde van deze perceelsgrens is komen te liggen, is geen enkele verhoging waarneembaar. Door de zuidelijke flank van het terpterrein is een vrij brede watergang gegraven, zodat ook aan deze zijde een gedeelte van het terpterrein aan de overzijde van een watergang is komen te liggen. Dit terpdeel is nog als een zeer flauwe, langgerekte rug in het oppervlak van de akker waarneembaar. Naar verluidt zijn bij de aanleg van de watergang in 1977 diverse diep ingegraven sporen waargenomen, waarin zich een ruime hoeveelheid vondstmateriaal bevond (aardewerk met streepbandversiering en mogelijk zelfs ouder materiaal). Tijdens het begin van de graafwerkzaamheden zijn door een medewerker van het Fries Museum beperkte waarnemingen gedaan. Deze zijn echter voortijdig gestaakt. Tevens wordt vermeld dat meer westelijk van 5G-100 bij egalisatiewerkzaamheden en diepploegen (0,70 m) grote (10–15 m), ronde donkere plekken zichtbaar waren (mogelijk dobben). Nog ieder jaar wordt er bij het ploegen materiaal aangetroffen.

Op enige afstand noordelijk van het object bevindt zich een ongeveer oost-west georiënteerde rug. Gezien het karakter en de uitgestrektheid van deze rug kan verondersteld worden dat deze van natuurlijke oorsprong is (kwelderwal?).

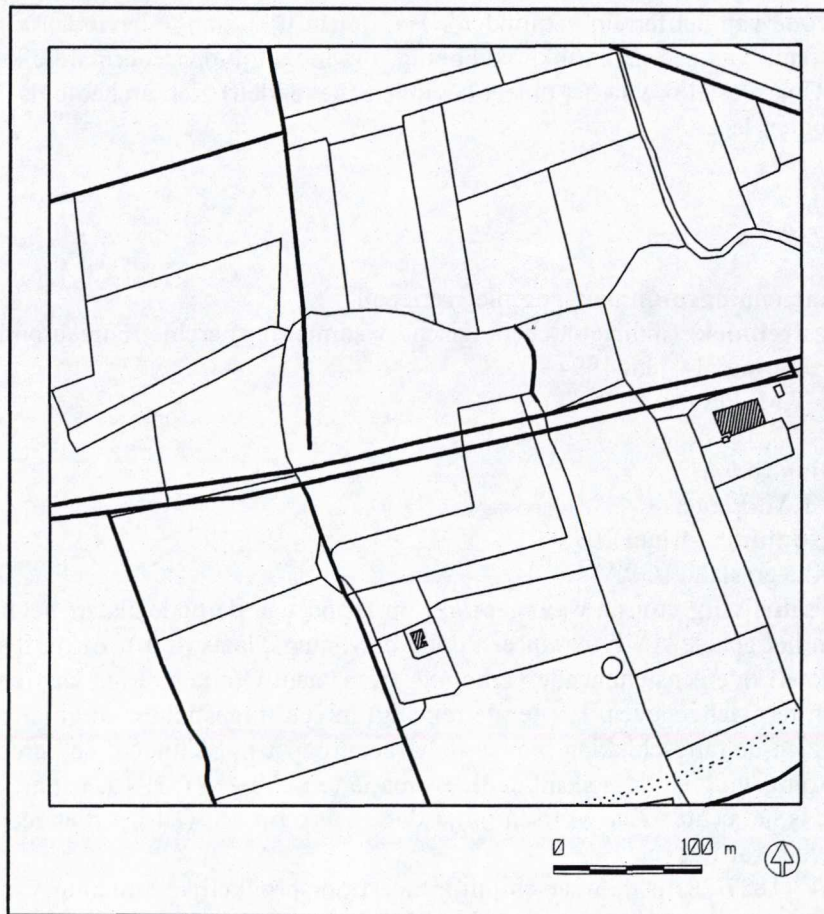
11. **Vondsten:** mogelijk zijn in het Fries Museum vondsten van AMF-terrein 5G-100 aanwezig.
12. **Conclusie waarneming:** op grond van deze waarneming een terrein met nog steeds een duidelijke archeologische waarde. De aanpassingen van de perceelsstructuur en de aanleg van de watergang hebben niet alleen de archeologische waarde, maar tevens de landschapelijke waarde van het terrein verminderd. Het object lijkt zich te bevinden aan de zuidelijke flank van een natuurlijke verhoging, die mogelijk een voormalige kustlijn markeert. Ook westelijk van het object bevinden (bevonden) zich archeologisch waardevolle sporen en lagen.

3.4.4 Archiefonderzoek

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) archief/bureau-onderzoek
3. **Datum waarneming:** 14 juni 1994
4. **Waarnemer:** T.M. Perger
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** T.M. Perger
8. **Beschrijvingsdatum:** 14 juni 1994
9. **Grondgebruik:** grasland (GPA)
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** op grond van de bodemkaart bevindt zich ter plaatse van het gehele AMF-terrein een oude bewoningsplaats (terp). Eekhoff geeft een met de bodemkaart overeenstemmende verhoging (terp) aan. Op de overige kaarten wordt hier echter geen terp aangegeven. Het terpterrein ligt in een uitgestrekte, voormalige kwelder-vlakte. Gezien de rangschikking binnen de terpengroep van Schingen, de percelering van de directe omgeving en de bodemkundige situatie te Schingen (5H-15: cat.nr. 8) en omgeving, is het echter zeer waarschijnlijk dat de terp op een (zij het niet zeer uitgesproken) kwelderwal ligt.
Op de KAF (1827/28) is de waarschijnlijk meest oorspronkelijke structuur van het terpterrein nog goed herkenbaar. Op circa 75 m zuidelijk van het terpterrein bevindt zich kleinschalige bebouwing. Tot aan de opname voor de HAF (1929) is deze nog aanwezig. Wanneer de huidige situatie (FF: 1989) met die in de 19^e eeuw wordt vergeleken, dan blijkt de perceelsstructuur van het terrein drastisch gewijzigd te zijn (Fig. 25). Iets zuidelijk van het hart van de terp is waarschijnlijk al voor 1973 een brede watergang gegraven, waarbij de zuidelijke helft opgenomen is in een zuidelijk van de terp gelegen uitgestrekt perceel. Dit terprestant was bij een veldcontrole door de ROB in 1973 nog duidelijk waar-

neembaar. In 1987 is voor kavelverbeteringswerkzaamheden (het dempen van de terpsloten) een vergunning aangevraagd. Deze werd geweigerd op grond van het feit dat de aanleg het object op een onaanvaardbare wijze zou aantasten. Gezien de situatie op de FF (1989) zijn deze werkzaamheden toch uitgevoerd. De westelijke begrenzing van de terp is gedempt. Een sloot, die aan de noordzijde op de terpsloot aansluit, is recht door de westelijke flank getrokken. Hierbij is een gedeelte van de terp afgesneden en bij het perceel westelijk van het AMF-terrein gevoegd. De drastische aanpassingen van de perceelsstructuur direct ten noorden van het object houdt verband met de aanleg van de snelweg Leeuwarden – Harlingen.

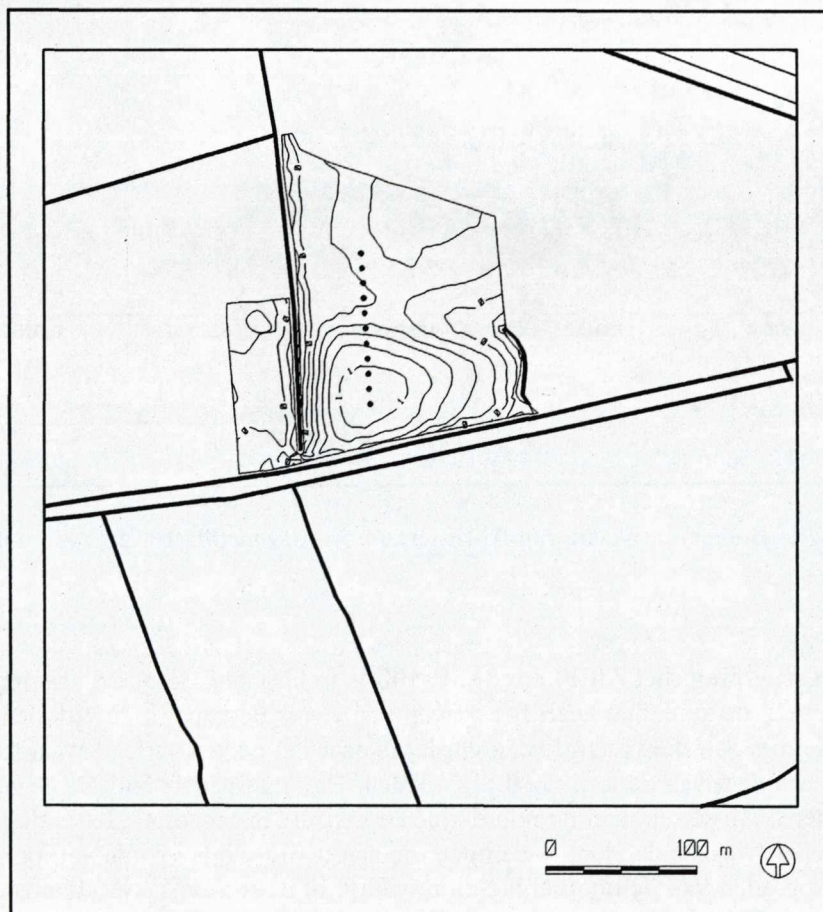
11. **Vondsten:** mogelijk is in het Fries Museum vondstmateriaal van AMF-terrein 5G-100 aanwezig.
12. **Conclusie waarneming:** op grond van deze gegevens een terrein met oorspronkelijk een hoge archeologische waarde. Het betreft een terpterrein dat waarschijnlijk op of aan een voormalige kustlijn (kwelderwal?) lag. De vrij recente, ongecontroleerde werkzaamheden aan en rond het terrein hebben grote schade toegebracht aan zowel de wetenschappelijke, de cultuurlandschappelijke als de cultuurhistorische waarde. De huidige waarde dient aan de hand van een herwaardering bepaald te worden. Verondersteld kan echter worden dat het resterende gedeelte nog waardevol is.
De (cultuur)landschappelijke relatie met de meer noordoostelijk en zuidwestelijk gelegen terpterreinen van groep 16B werd voor wat betreft de noordoostelijk gelegen terpen bij de aanleg van de snelweg Harlingen – Leeuwarden doorbroken.

Figuur 25: Huidige (middeldikke lijn) en voormalige perceels-scheidingen (dunne lijnen) op AMF-terrein 5G-100.

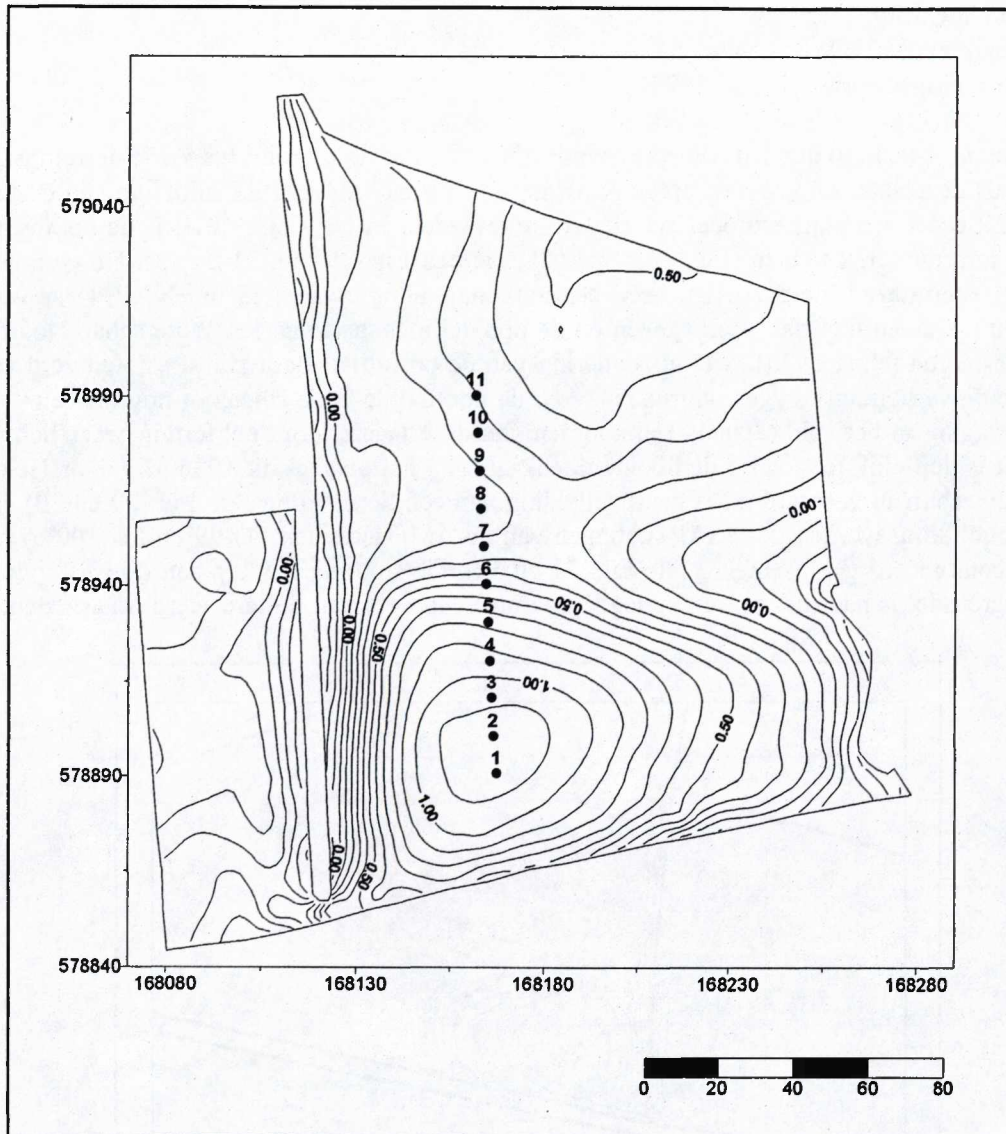
3.4.5 Hoogtemetingen

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) hoogtemetingen
3. **Datum waarneming:** 23 juni 1994
4. **Waarnemer:** M.H. Wispelwey
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** M.H. Wispelwey
8. **Beschrijvingsdatum:** 27 juni 1994
9. **Grondgebruik:** grasland
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** de situatie op en rond het AMF-terrein 5G-100 zoals deze staat aangegeven op de AMF is flink veranderd. Aan de zuidzijde van de terp heeft een watergang een deel van de terp afgesneden. In het slootprofiel is de helling van de terp duidelijk te zien (Fig. 26, 27 en 28; zie ook Fig. 29, 30, 31 en 32). De verhoging die tegen deze watergang ligt, heeft een maximale hoogte van 1,19 m +NAP. Deze waarde komt overeen met die weergegeven op de hoogtelijnenkaart van het Waterschap Noordlik Westergoa (circa 1970). Met uitzondering van de oostelijke sloot zijn de sloten verdwenen die de verhoging vroeger omringden. Aan de noordzijde is de ringsloot nog als een verlaging in het veld te zien. Ten noorden van deze laagte loopt het terrein weer licht op. Dit is duidelijk te zien op de hoogtelijnenkaart van het perceel uit 1986, die door Heidemij Adviesbureau vervaardigd is naar aanleiding van een herindeling (zie Fig. 29 en 30). Ter vergelijking worden de RAAP-metingen van de AMF-terreinen 5G-99 en 5G-100 eveneens gecombineerd gepresenteerd (zie Fig. 31 en 32). De sloot die de kop aan de westzijde begrensd, is naar het oosten verlegd, waarmee een deel van de terp werd afgesneden.

Figuur 26: Topografische situatie, de hoogtelijnen van AMF-terrein 5G-100 en de plaats van de boringen.

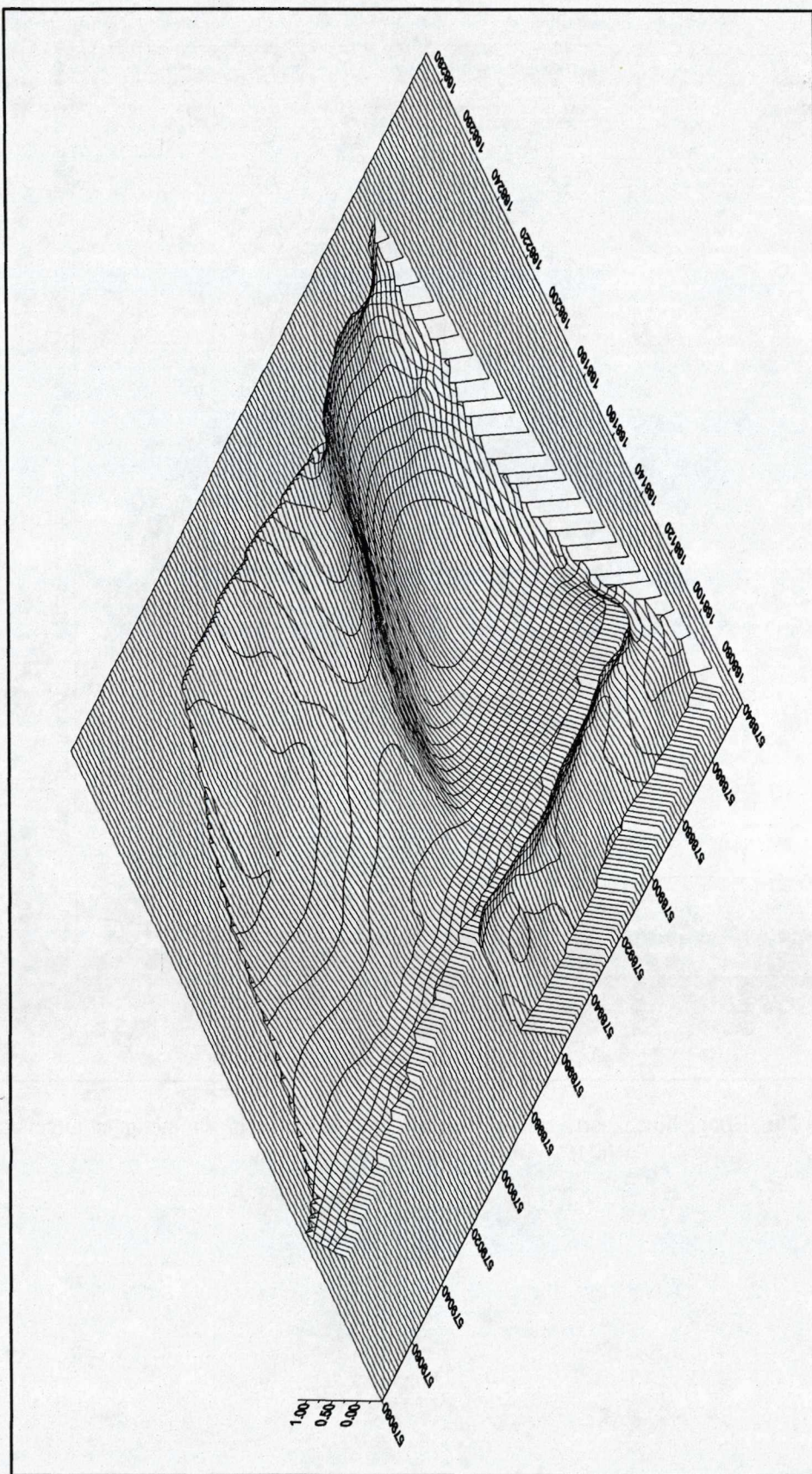
Het hiermee ontstane westelijke restant is geëgaliseerd. Op de opname van de FF (1989) is te zien dat het rechttrekken van de westelijke sloot kort voor de opname moet hebben plaatsgevonden. De noordelijke ringsloot is bij deze opname nog wel aanwezig. Tegenwoordig is alleen de sloot aan de oostzijde van de verhoging nog intact. Hier moet echter bij worden opgemerkt dat deze sloot aan de noordzijde al wordt opgevuld en dat het de bedoeling van de boer is om de gehele sloot te dempen.

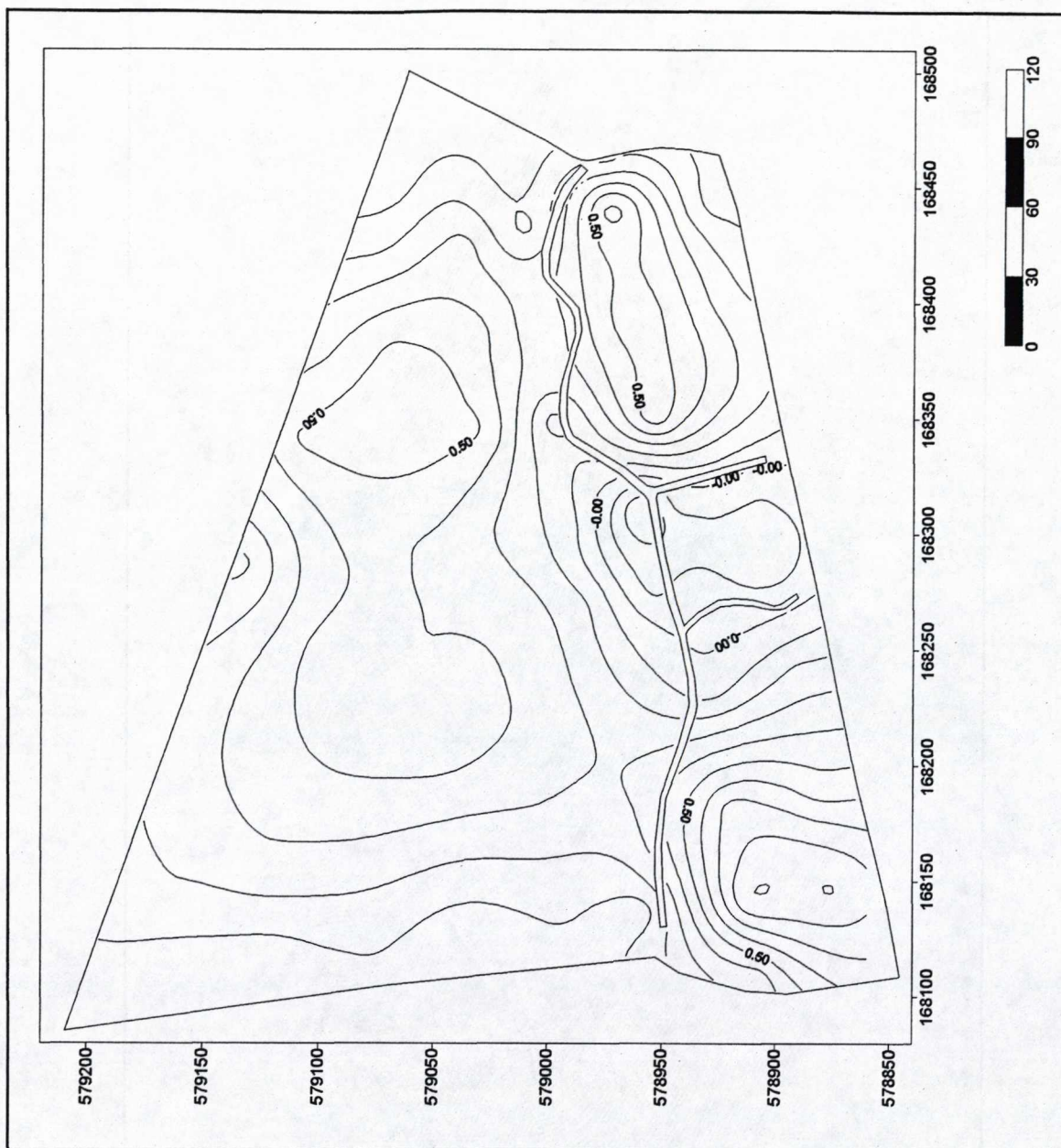
Figuur 27: Hoogtelijnenkaart van AMF-terrein 5G-100 met daarin de boorpunten.

11. **Vondsten:** –

12. **Conclusie waarneming:** het AMF-terrein 5G-100 is in haar hoedanigheid aanzienlijk veranderd. Aan de zuidzijde heeft het graven van een watergang de terp doorsneden. De sloot die de terp aan de westzijde begrenste, is naar het oosten verlegd waardoor ook aan deze zijde een deel van de terp werd afgesneden. Het afgesneden deel is geëgaliseerd. De sloot die het AMF-terrein aan de noordzijde begrenste, is gedempt. Het is de bedoeling van de boer om tevens de sloot te dempen die aan de oostzijde van de verhoging loopt. Door het vervallen van de noordelijke en mogelijk in de toekomst van de oostelijke sloot moet rekening gehouden worden met toekomstige afvlakking van de verhoging.

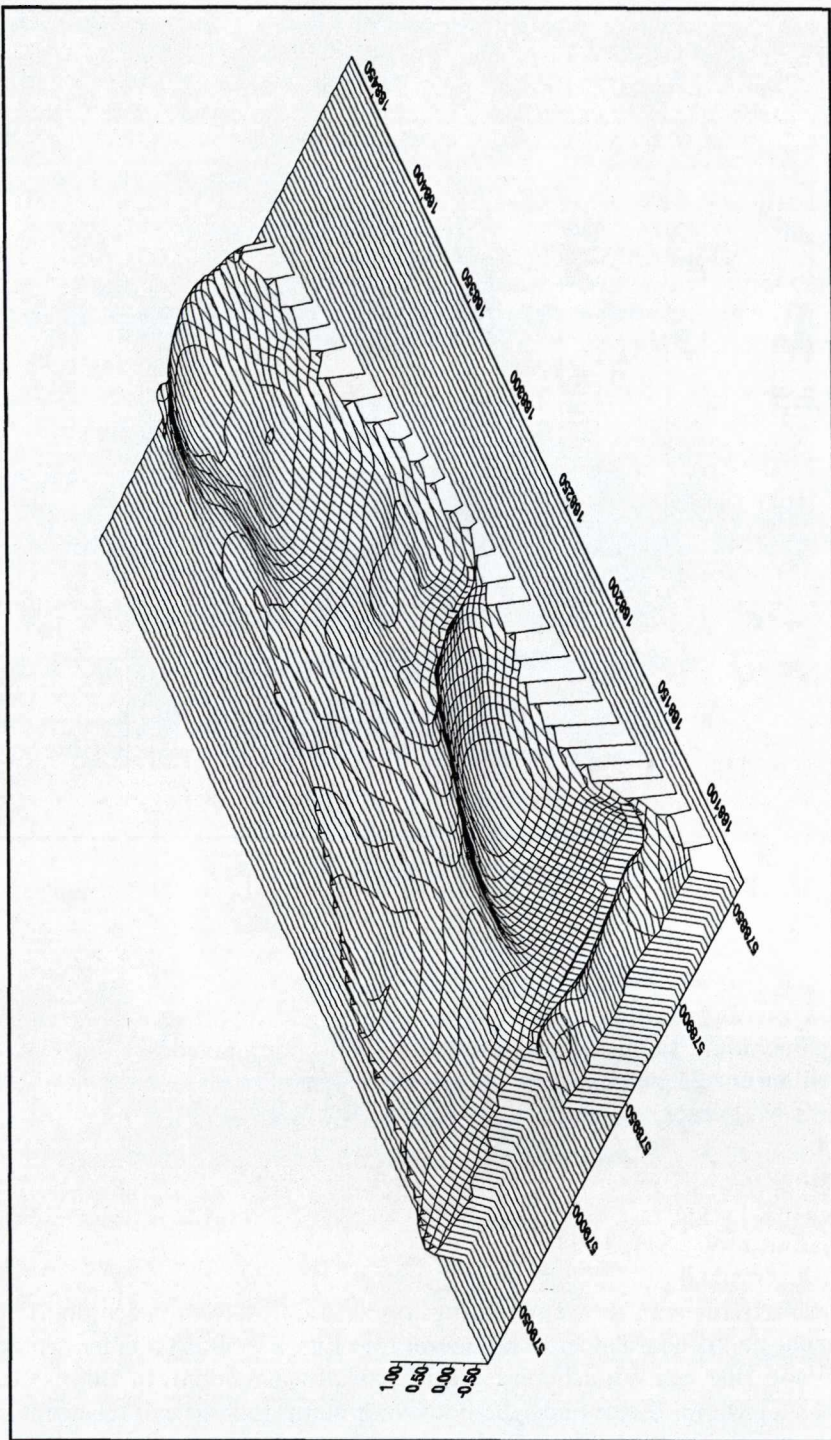
Figuur 28: Drie-dimensionale hoogtekaart van AMF-terrein 5G-100, gezien vanuit zuidwestelijke richting.

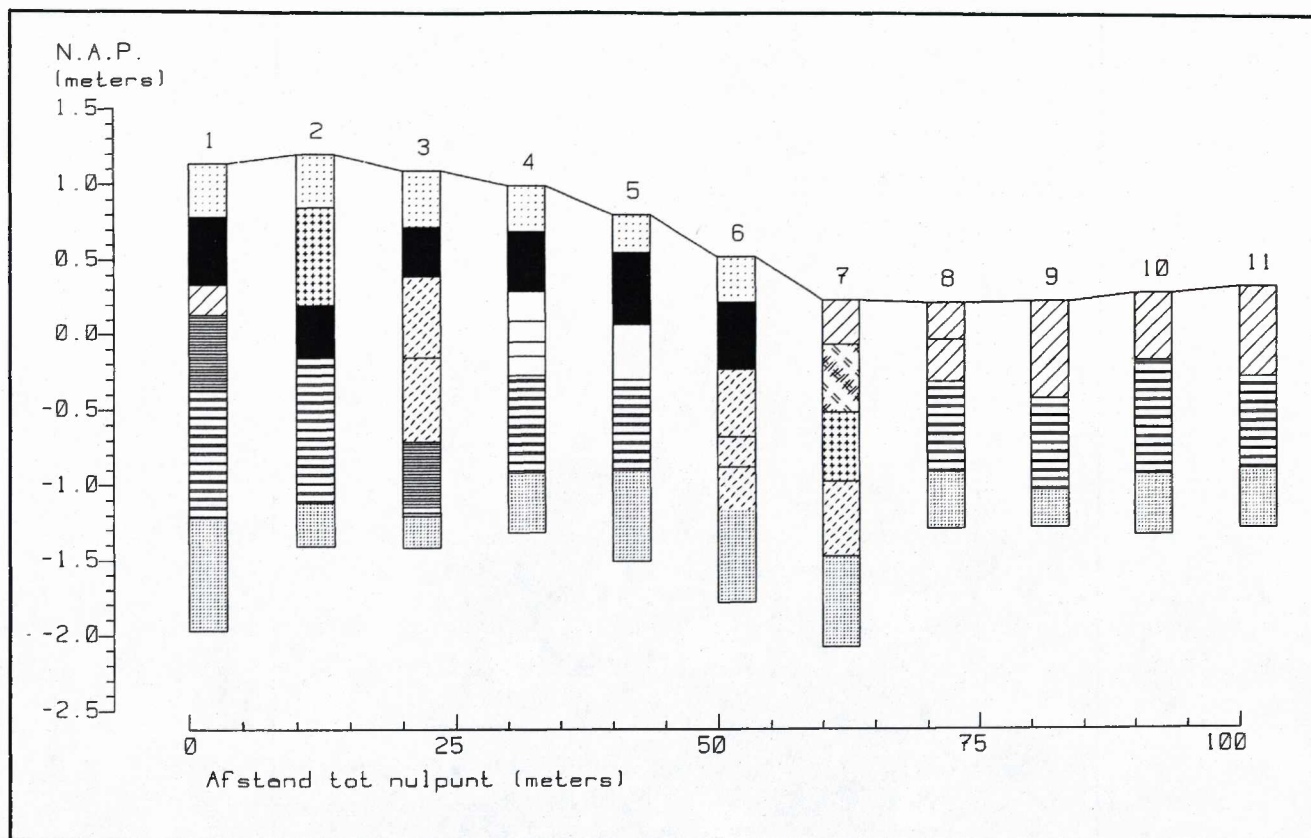
Figuur 29: Hoogtelijnenkaart van AMF-terrein 5G-100 op basis van metingen uitgevoerd in 1986 door Heidemij Adviesbureau.

Figuur 31: Gecombineerde hoogtelijnenkaart van AMF-terrein 5G-100 (metingen van Heidemij Adviesbureau gecombineerd met die van RAAP).

Figuur 32: Gecombineerde drie-dimensionale hoogtekaart van AMF-terrein 5G-100 (metingen van Heidemij Adviesbureau gecombineerd met die van RAAP), gezien vanuit zuidwestelijke richting.

Figuur 33: Boorprofiel van de boorraai op AMF-terrein 5G-100 (zie Bijlage 3).

3.4.6 Booronderzoek

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (archeologische waarneming) booronderzoek
3. **Datum waarneming:** 23 juni 1994
4. **Waarnemer:** T.M. Perger
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** T.M. Perger
8. **Beschrijvingsdatum:** 27 juni 1994
9. **Grondgebruik:** grasland
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** op het AMF-terrein is één doorlopende, ongeveer zuid-noord georiënteerde raai gezet (zie Fig. 27 en 33). Onder een zeer compacte bouwvoor is in B01 een vrij schoon terpaardepakket aangeboord. In B02 is het terpaardepakket vooral direct onder de bouwvoor sterk homogeen. Gelaagdheid is pas waarneembaar vanaf 0,8 m -Mv. Onder deze homogene laag bevindt zich een ongestoord terpaardepakket dat rijker, donkerder van kleur en duidelijker gelaagd is dan in B01. Gezien de diepteligging betreft het echter zeer waarschijnlijk de vulling van een spoor dat in de natuurlijke ondergrond is ingegraven. Dit kon echter niet met zekerheid worden vastgesteld. In tegenstelling tot B02 is het terpaardepakket in B03 direct onder de bouwvoor geheel ongestoord. Het betreft een fraai opgebouwd, in vergelijking met B02 echter minder rijk terpaardepakket, dat hier op een licht humeuze, vondstrijke spoorvulling lijkt te rusten. In noordelijke richting neemt de rijkdom aan vondsten binnen het terpaardepakket af. De gelaagdheid binnen het pakket blijft echter duidelijk waarneembaar. In B04 en B05 zijn in het terpaardepakket gebande, schone ophogingslagen onderscheiden. In B06 is een zeer fraai opgebouwde vulling van een spoor aangeboord. In deze vulling wisselen asbanden en sterk humeuze lagen elkaar af. B07 is ter plaatse van de gedempte noordelijke grenssloot gezet. Op grond van deze boring mag worden aangenomen dat deze sloot al voor een groot deel verland was voordat deze geheel is opgeheven. Het resterende slootdeel

lijkt gedempt. Om het karakter van de rug (die iets noordelijk, parallel aan het terperrein loopt: zie § 3.4.5) te bepalen, is buiten het eigenlijke AMF-terrein B08–B11 gezet. Onder een relatief dikke, recent verrommelde bouwvoor bevindt zich hier direct de natuurlijke ondergrond. Lagen van archeologische waarde zijn hier niet aangetroffen.

De natuurlijke ondergrond bestaat uit een sterk gelaagd sediment (afwisseling van kleiige en zandige lenzen), dat tussen 1,10 (zuiden) en 0,90 (noorden) m –NAP overgaat in (wad-)zand. Op het sterk gelaagde sediment rust in B01 een fijn gelaagd, in de top gerijpt kleipakket.

11. Vondsten:

B02-01: vier wandfragmentjes handgevormd aardewerk, waarschijnlijk terpaardewerk;

B02-02: wandfragment handgevormd aardewerk, waarschijnlijk terpaardewerk;

B03-03: wandfragment secundair verbrand (?) handgevormd aardewerk, waarschijnlijk terpaardewerk.

12. **Conclusie waarneming:** op grond van deze gegevens kan gesteld worden dat het AMF-terrein waardevolle archeologische lagen bevat. Delen van de top (bijvoorbeeld bij B02) zijn aangetast. In zijn algemeenheid kan echter gesteld worden dat de conserveringstoestand van het terpaardepakket goed is. Er is een fraaie opbouw van terplagen waargenomen; daarnaast zijn enkele spoorvullingen aangetoond, die vooral van belang zijn vanwege de goed geconserveerde organische component. Het gehele terpaardepakket is, vooral in de hogere delen, rijk aan vondstmateriaal. Op grond van het booronderzoek is duidelijk gebleken dat de begrenzing van het terpareaal aangegeven werd door de noordelijke sloot. Het opheffen van deze begrenzing heeft niet alleen de archeologische, maar tevens de cultuurhistorische en -landschappelijke waarde van het terrein verminderd. Mogelijk is bij het dempen van deze begrenzing tevens de archeologische waarde van het object aangetast. Hiervoor zijn echter in de boringen geen eenduidige aanwijzingen gevonden. De rug die op enige afstand noordelijk van het AMF-terrein loopt, heeft geen archeologische waarde. Uit de boringen blijkt tevens dat de rug diep is omgewoeld. De rug heeft alleen een cultuurlandschappelijke waarde.

3.4.7 Planologie A

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) planologisch onderzoek
3. **Datum waarneming:** 13 juni 1996
4. **Waarnemer:** S. Wentink
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** S. Wentink
8. **Beschrijvingsdatum:** 13 juni 1996
9. **Grondgebruik:** –
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het betreft een planologische waarneming van relevante plannen en verordeningen op provinciaal niveau. Gekeken is welk provinciaal beleid en/of bescherming op het terrein van toepassing is. In het Streekplan Friesland 1994 valt het terrein binnen het gebied 'landbouw met het accent op akkerbouw, melkveehouderij en inplaatsing melkveehouderij en (beperkte) intensieve veehouderij'. Dit betekent dat de instandhouding en verdere ontwikkeling van de pootaardappelteelt en melkveehouderij van belang zijn. Daarnaast zijn er mogelijkheden voor vollegrondsgroenteteelt en bloembollenteelt. Planologische veiligstelling van archeologische elementen dient door de gemeenten gerealiseerd te worden. Een kaart waarop het onderhavige terrein en andere archeologische terreinen staan aangegeven ontbreekt. In het Provinciaal Milieubeleidsplan 1994-1997 is het terrein aangewezen als 'facultatief milieubeschermingsgebied'. Voor deze gebieden gelden geen gebods- en verbodsregels. Bescherming van deze gebieden wordt gerealiseerd en vergroot door voorlichting, informatie en stimuleringsmaatregelen. In het als bijlage in het Milieubeleidsplan opgenomen Intentieprogramma Bodembeschermingsgebieden valt het terrein in de clusters 'archeologische monumenten' en 'terpen en vuursteenvindplaatsen'. Voor deze clusters

worden als bedreigende activiteiten gezien vermesting, verdroging en fysische aantasting. In het Waterhuishoudingsplan Friesland 1992-1995 valt het terrein in het 'noordelijke complex van poldersystemen'. Gebieden die tot dit complex behoren, hebben de functie 'landbouw met plaatselijk natuurwaarden'. Het terrein valt echter niet samen met deze natuurwaarden.

In de Ontgrondingenverordening Friesland wordt het terrein niet met name genoemd. Wel zullen bij een aanvraag voor een ontgrondingsvergunning alle betrokken belangen meegewogen worden. Ontgrondingen in het kader van de normale uitoefening van land-, tuin-, of bosbouwbedrijf, zoals frezen, eggen, spitten en aanaarden kunnen zonder een ontgrondingsvergunning uitgevoerd worden. Voor egalisatie is wel een ontgrondingsvergunning nodig, voor zover hiervoor geen aanlegvergunning is vereist in een geldend bestemmingsplan.

Het gebied ligt niet in een relatienotagebied noch in een gebied dat tot de provinciale ecologische hoofdstructuur behoort.

11. **Vondsten:** –
12. **Conclusie waarneming:** het terrein is op basis van het milieubeleid als een 'facultatief milieubeschermingsgebied' aangewezen. In het Streekplan wordt het terrein niet expliciet genoemd en staat het niet op een kaart weergegeven. Aanbevolen wordt in het Streekplan een kaart op te nemen met daarop aangegeven het onderhavige en andere archeologisch waardevolle terreinen. Daarnaast wordt aanbevolen in andere provinciale plannen c.q. beleid, zoals het waterhuishoudingsplan, het ontgrondingenbeleid en het natuurbeleid, eveneens aandacht te besteden aan de aanwezigheid en het behoud van archeologische waarden.

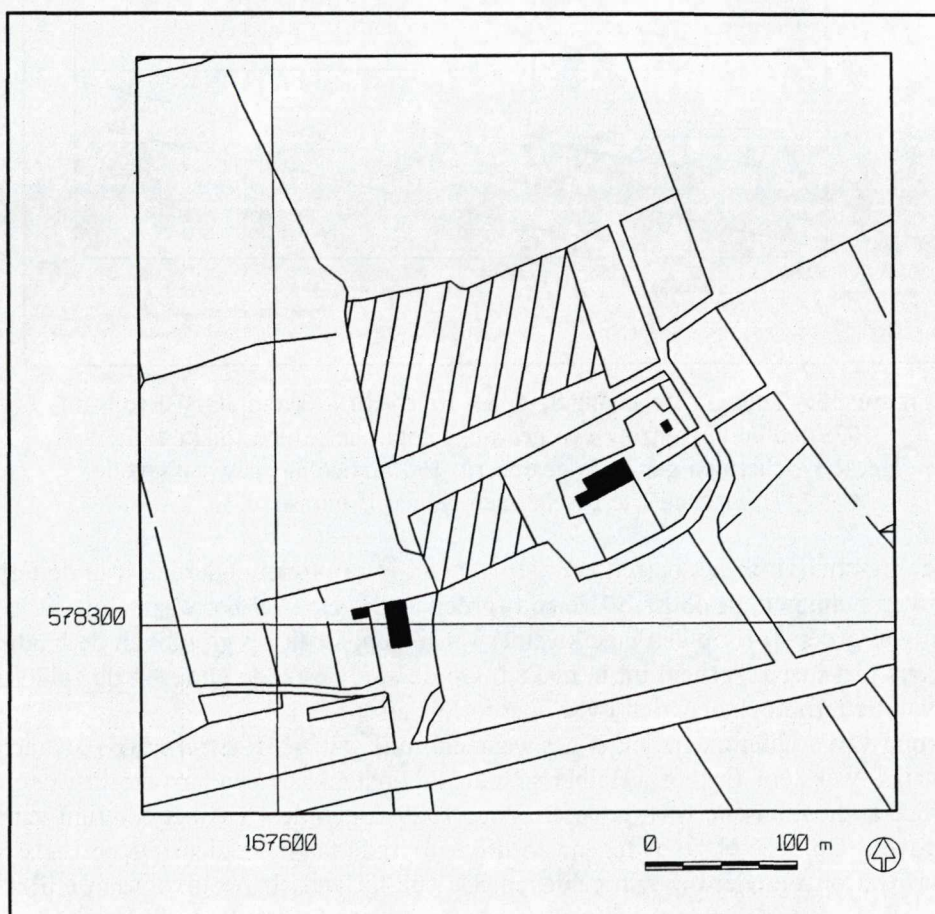
3.4.8 Planologie B

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) planologisch onderzoek
3. **Datum waarneming:** 13 juni 1996
4. **Waarnemer:** S. Wentink
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** S. Wentink
8. **Beschrijvingsdatum:** 13 juni 1996
9. **Grondgebruik:** –
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het betreft een planologische waarneming van het vigerende gemeentelijke bestemmingsplan en de gemeentelijke monumentenverordening. Gekeken is welk beleid en/of bescherming op het terrein van toepassing is. Het vigerende bestemmingsplan voor het terrein is het bestemmingsplan Buitengebied 1979 van de gemeente Franekeradeel. Het terrein heeft naast de bestemming 'agrarisch gebied C' tevens de bestemming 'archeologisch monument'. De bestemming 'archeologisch monument' houdt in dat er niet gebouwd mag worden en dat er een aanlegvergunning nodig is voor het ophogen, bodem verlagen, afgraven, egaliseren, diepploegen en ontginnen van gronden, het planten of rooien van opgaand houtgewas, de aanleg of het verharden van paden en wegen, het aanbrengen van leidingen en het graven van sloten. In het nieuwe door te voeren Bestemmingsplan Buitengebied Franekeradeel 1995 (concept) heeft het terrein de bestemming 'agrarisch gebied' en tevens de aanduiding 'archeologisch waardevol'. Het terrein geniet geen bescherming via de gemeentelijke monumentenverordening.
11. **Vondsten:** –
12. **Conclusie waarneming:** in de toekomst dient het terrein planologisch beschermd te worden door toepassing van het Bestemmingsplan Buitengebied Franekeradeel 1995 (concept). Ten aanzien van dit concept-bestemmingsplan kan gezegd worden dat het terrein juist op de plankaart staat aangegeven. Wel wordt geadviseerd het aanlegvergunningstelsel voor 'archeologisch waardevolle' gebieden uit te breiden door ook een aanlegvergunning te eisen voor 'grondbewerkingen dieper dan 40 cm' (zie Rapport 145, cat.nr. 88).

3.5 CATALOGUSNUMMER 5 (5G-101)

3.5.1 Algemeen

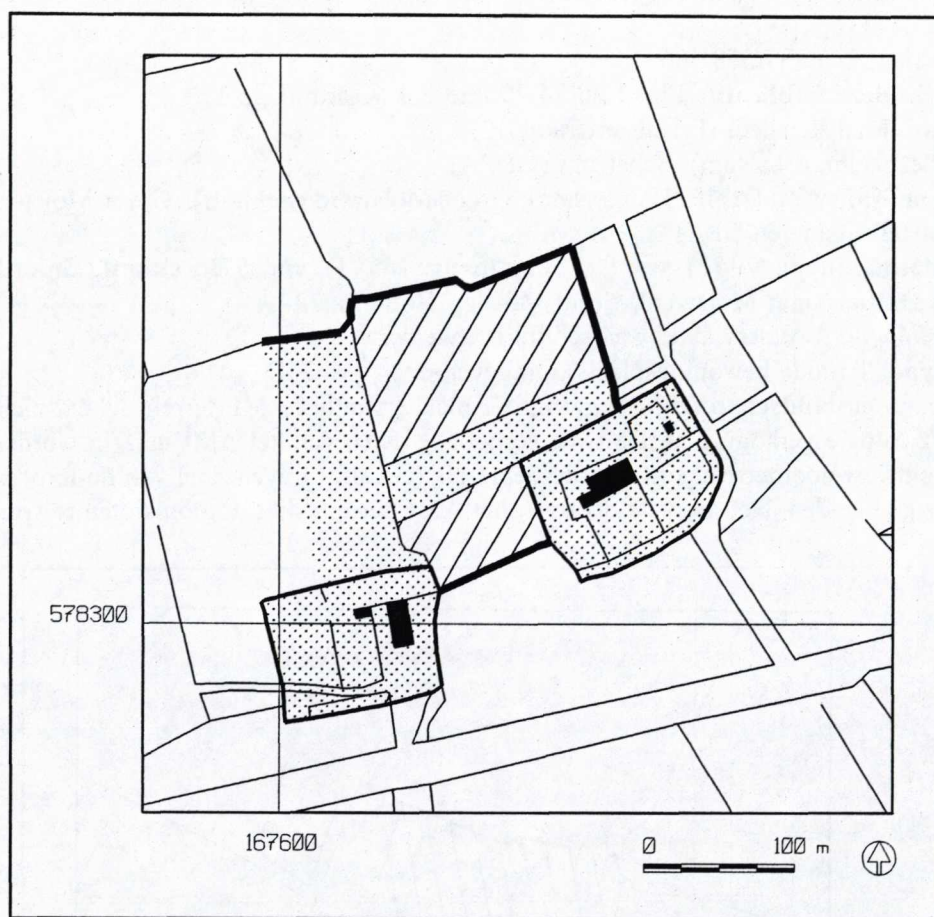
1. **Objectnummer:** 5G-101
2. **Huidige status:** AMF-terrein met de aanduiding (M)-Z. Voor de begrenzing van het AMF-terrein zie Fig. 34. Op grond van deze status is het object ook aangewezen als bodembeschermingsgebied. Het geldt sinds 4 oktober 1995 als facultatief milieubeschermingsgebied waarvoor geen extra milieuregelgeving wordt opgenomen. Met betrekking tot het gemeentelijke bestemmingsplan: zie rubriek 21 en § 3.5.7 (zie ook § 3.5.6).
3. **Kaartblad:** 5G
4. **Coördinaten:** 167.737/578.466
5. **Figuren in deze publicatie:** Fig. 1 en 34-40 (zie ook Kaartbijlage 1)
6. **Gemeente:** Franekeradeel (Frjentsjerteradiel)
7. **Plaats:** Schalsum, (Skalsum), Schalzum (GHPA)
8. **Toponiem:** Molswerd (AMF, Halbertsma), Groot Molswerd (Eekhoff), Groot Molster (GHPA, HAF, Halbertsma en GPA)
9. **Concordantie:** invnr. 70 (2), vnr 1 en 4 en invnr. 165 (1), vnr. 57; **Eekhoff:** Groot Molswerd; **Halbertsma:** Molswerd, Groot Molster; **Volkers:** 234;
10. **Geomorfologie:** kweldervlakte, waarschijnlijk kwelderwal
11. **Bodemtype:** T (oude bewoningsplaats), omgeven door gMn25C
12. **Voorkomen en landschappelijke ligging:** ter plekke van het AMF-terrein tekent zich een goed zichtbare verhoging af. De twee verhoogde delen van het AMF-terrein worden door een zuidwest-noordoost georiënteerde depressie (een afgegraven deel van de terp) van elkaar gescheiden. Het grootste deel van het AMF-terrein lijkt nog omsloten te worden

Figuur 34: Topografische situatie (opname 1979) op en rond AMF-terrein 5G-101 volgens de AMF.

door de oorspronkelijke terpsloten. Alleen aan de zuidoostzijde ontbreken deze door de aanwezigheid van een boerderijplaats. Het terrein ligt in een vrij open landschap. Binnen het huidige landschap is het niet uit te maken of deze terp op een verhoogde rug ligt.

13. **NAP-hoogte:** 0,91 m +NAP
14. **Grondgebruik:** akker (oktober 1994)
15. **Type object:** verhoogde nederzetting (terp) + twee verhoogde boerderijplaatsen
16. **Datering object:** in geval van terp: Late IJzertijd – Volle Middeleeuwen; in geval van de twee verhoogde boerderijplaatsen: Volle Middeleeuwen – Nieuwe tijd
17. **Omvang archeologisch gebied:** zie Fig. 35

Figuur 35: Topografische situatie op en rond AMF-terrein 5G-101 (opname 1979) en de begrenzing van het archeologische gebied (dikke lijn).

Het te beschermen gebied is gearceerd. Het archeologisch waardevolle, maar niet te beschermen gebied is gerasterd.

18. **Algemene beschrijving:** het betreft een terp. De terp vormt een onderdeel van de terpen-groep van Schingen uit de Late IJzertijd (groep 16B). Hoewel het waarschijnlijk is dat de terpen van groep 16B op een lage kwelderwal liggen, is dit op grond van de huidige gegevens niet met zekerheid uit te maken. Op de zuidwestzijde en tegen de zuidoostelijke rand van de terp bevinden zich twee boerderijplaatsen. Op grond van archiefonderzoek is het waarschijnlijk dat AMF-terrein 5G-101, ter plaatse waarvan zowel door Eekhoff, Halbertsma als de bodemkaart een terp wordt weergegeven, een hoge archeologische waarde heeft. Voor 1929 is een deel van het centrum van de terp afgegraven. Op deze plaats is tegenwoordig een brede laagte te zien. De perceelsstructuur lijkt vrijwel onveranderd te zijn gebleven. De cultuurlandschappelijke waarde lijkt daarmee nog hoog. De afgraving in combinatie met ploegen maakt de terp kwetsbaar. Visuele inspectie en hoogtemetingen bevestigen de omvang van de aantasting en kwetsbaarheid, maar ook de verwachte archeologische waarde van de terp. De terp is ca. 20 cm verlaagd.

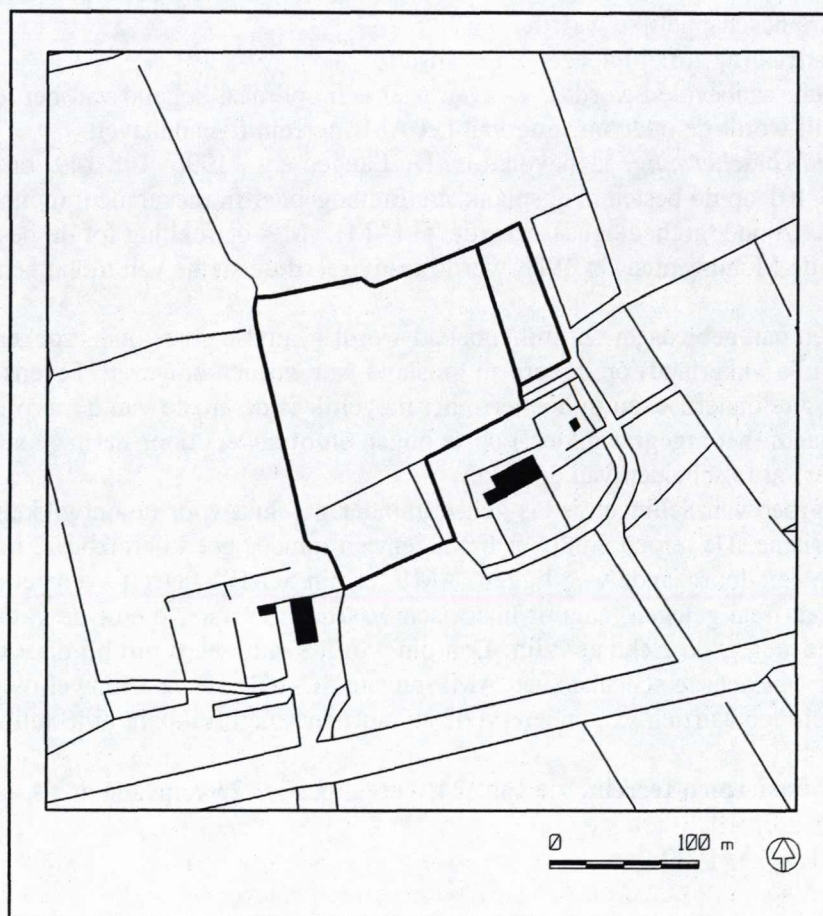
Door middel van booronderzoek is vastgesteld dat het AMF-terrein nog waardevolle archeologische informatie bezit. Er is aan beide zijden van het afgegraven deel sprake van een zeer fraai gelaagd, zeer vondstrijk en donker getint terpaardepakket, waarvan de top echter enigszins gehomogeniseerd lijkt. Vooral het terpaardepakket onder de top van de terp is zeer fraai. De hier aangeboorde rijke, ongestoorde en fijn gelaagde terplagen bevinden zich evenwel direct (scherp begrensd) onder de bouwvoor. Dit wijst op recente aantasting. Hellingafwaarts neemt de rijkdom aan vondsten binnen het terpaardepakket af en wordt het lichter van kleur. Het meest zuidelijke deel van het AMF-terrein lijkt alleen nabij het afgegraven gedeelte nog ongestoorde en rijke terplagen te bevatten. Gesteld kan echter worden dat zelfs het meest zuidelijke deel van dit perceel nog waardevolle archeologische terplagen bevat. Deze zijn echter in verhouding met de overige onderzochte delen van het terperrein minder vondstrijk en minder duidelijk gelaagd. In het lage gedeelte tussen de twee verhogingen werd geen enkele ongestoorde terplaag meer aangeboord. De duidelijk dikkere humeuze bovenlaag in dit gedeelte zou kunnen duiden op aantasting van de hogere delen. Aangenomen mag worden dat delen van de bouwvoor bij bewerking van de hogere delen langzaam aan naar de depressie verplaatst zijn en in de nabije toekomst zullen worden. Op het perceel oostelijk van het AMF-terrein bevinden zich geen duidelijk archeologische lagen (meer).

Voor eventuele informatie over recente aantasting ingewonnen door middel van veldkartering wordt verwezen naar RAAP-rapport 299 (De Langen & Nierstrasz, 1998).

19. **Waarde:** geconcludeerd kan worden dat de terp aangeduid als AMF-terrein 5G-101 ondanks de recente aantasting nog steeds een hoge archeologische waarde heeft. Niet alleen is de terp intrinsiek waardevol, hij ontleent ook waarde aan de relatie met de andere terpen van de terpengroep. Dankzij de aanwezigheid van twee verhoogde boerderijplaatsen op de zuidwestzijde en tegen de zuidoostelijke rand van de terp heeft dit terrein ook een cultuurhistorische waarde. Op grond van de goede zichtbaarheid heeft het terrein tevens een cultuurlandschappelijke waarde.
20. **Specifieke bedreiging:** (diep)ploegen en egalisatie
21. **Aanbevelingen:** aanbevolen wordt te streven naar een optimaal behoud van het terrein. Voorgesteld wordt de oude omvang van het AMF-terrein te handhaven.
Voorgestelde bescherming: aanbevolen is (De Langen e.a., 1996: 148-149) om AMF-terrein 5G-101 op de bestemmingsplankaart Buitengebied Franekeradeel (concept) te plaatsen als zijnde 'archeologisch waardevol (AM)'. Met betrekking tot de bescherming ingevolge de Monumentenwet 1988 wordt geadviseerd de status van monument te verlenen.
 Ten aanzien van gebiedsgericht milieubeleid wordt geadviseerd te onderzoeken of het grondgebruik (akkerland) op de terp in grasland kan worden omgezet. Tevens verdient het aanbeveling te onderzoeken in hoeverre het mogelijk is de erosie van de terp tegen te gaan door de laagte (het afgegraven deel) op te hogen en/of anders door het lage stuk duidelijk(er) af te scheiden van de akker.
 De terpengroep van Schingen is als geheel minder geschikt voor de ontwikkeling van cultuurtoerisme. De terpen zijn over het algemeen minder goed bereikbaar, in die zin dat ze niet aan een doorgaande weg liggen. AMF-terrein 5G-101 betreft evenwel een mooie terp met een fraai gelegen, cultuur-historisch waardevolle state, die beide vanaf de doorgaande weg goed zichtbaar zijn. Daarom wordt geadviseerd om bij deze ontwikkeling toch nader aandacht te schenken aan AMF-terrein 5G-101. Het is evenwel mogelijk dat AMF-terrein ten aanzien van andere voor cultuurtoerisme bruikbare objecten iets te geïsoleerd ligt.
22. **Omvang te beschermen terrein:** zie Fig. 24, vergelijk Fig. 23 (omvang zoals aangegeven op de AMF is correct).
23. **Literatuur:** Taayke, 1990

3.5.2 Visuele inspectie

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (archeologische waarneming) visuele inspectie
3. **Datum waarneming:** 22 september 1992
4. **Waarnemer:** H.F.A. Haarhuis
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** T.M. Perger
8. **Beschrijvingsdatum:** 22 september 1992
9. **Grondgebruik:** akkerland
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het AMF-terrein bestaat uit twee gedeelten die noordelijk en westelijk van de boerderij 'Groot Molster' liggen. De delen worden van elkaar gescheiden door een oost-west georiënteerde depressie, die de lokatie van het afgegraven deel van de terp aangeeft. Aan weerszijden van de depressie zijn nu ietwat flauwe hellingen waar te nemen, die de voormalige (nu enigszins afgevlakte) steilkanten aangeven. Het beploegen van het terrein zal in het verleden en tegenwoordig aantasting van het bodemarchief veroorzaakt hebben. De zichtbaarheid van beide delen is redelijk te noemen. De ligging, zoals aangegeven op de AMF, is correct. De aan de zuidoostelijke zijde van het AMF-terrein zeer fraai gelegen boerderij bevindt zich ogenschijnlijk op het zuid- en zuidoostelijke gedeelte van de terp.
Foto: rol 9–12, naar het noorden (dit betreft het noordelijk deel).
11. **Vondsten:** –

Figuur 36: Huidige (middeldikke lijn) en voormalige perceels-scheidingen (dunne lijnen) op AMF-terrein 5G-101.

12. **Conclusie waarneming:** op grond van de visuele inspectie een waardevol terrein. Het beploegen en de daarmee gepaard gaande geleidelijke afvlakking van de steilkanten hebben het terrein echter schade toegebracht. Geadviseerd wordt het AMF-terrein aan een booronderzoek te onderwerpen en nauwkeurige hoogtemetingen uit te voeren. Het is te overwegen ook de monumentale boerderijplaats, die zich op een gedeelte van de terp bevindt, voor bescherming voor te dragen.

3.5.3 Archiefonderzoek

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) archief/bureau-onderzoek
3. **Datum waarneming:** 8 september 1994
4. **Waarnemer:** M.H. Wispelwey
5. **Melder:** –
6. **Datum melding:** –
7. **Beschrijver:** M.H. Wispelwey
8. **Beschrijvingsdatum:** 8 september 1994
9. **Grondgebruik:** akkerland (GPA)

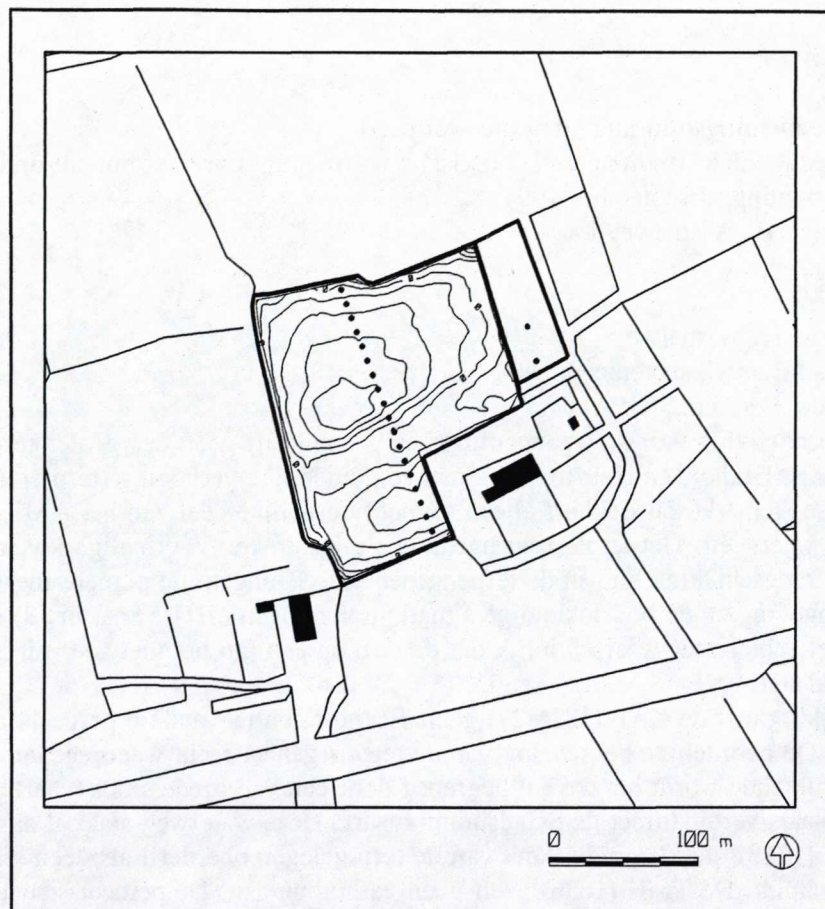
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** de bodemkaart geeft een groter terpareaal aan dan de AMF. Eekhoff en Halbertsma tonen een duidelijke verhoging (terp), waarbij dient te worden opgemerkt dat Eekhoff alleen op het noordelijke deel van het AMF-terrein een verhoging weergeeft. Het terpterrein ligt in een uitgestrekte, voormalige kweldervlakte. Gezien de rangschikking binnen de terpengroep van Schingen, de parcelering van de directe omgeving en de bodemkundige situatie te Schingen (5H-15: cat.nr. 8) en omgeving, is het echter zeer waarschijnlijk dat de terp op een (zij het niet zeer uitgesproken) kwelderwal ligt.

In vergelijking met de KAF (1826/27) geeft Eekhoff een iets andere perceelsstructuur weer (Fig. 36). De noordelijke begrenzing van de terp is geheel recht weergegeven. Aan de west- en zuidzijde wordt het terrein begrensd door een vrij brede sloot (vaart?) die de boerderijplaats verbindt met de Schalsummervaart. Deze waterweg staat al aangegeven op Schotanus (1718), die de op de flank van de terp gelegen boerderij als "een stemmende plaats" aanduidt. De TMK (1856) geeft geen verhoging aan. De perceelsstructuur is gelijk aan die op Eekhoff. De GHPA geeft weer een iets kronkelende noordgrens aan. Deze meer kronkelende noordelijke begrenzing wordt ook door de HAF (1929) aangegeven. Deze kaart suggereert een verhoging door een steilkant af te beelden. Deze steilkant bevindt zich langs de gehele zuidzijde van het noordelijke deel van het AMF-terrein. Voor 1929 moet dus het zuidelijke gedeelte van de terp afgegraven zijn. Op de hoogtelijnenkaart van het Waterschap Noordlik Westergoa (circa 1970) is deze steilkant nog duidelijk te zien. Ten zuiden van de afgraving bevindt zich een tweede hooggelegen deel. Uit het verloop van de hoogtelijnen is af te leiden dat dit deel oorspronkelijk tot de terp heeft behoord.

De GHPA en de GPA (1979/82) geven een perceelsscheiding weer tussen de twee delen van het AMF-terrein. Deze scheiding ligt zuidelijker dan de steilkant die op de HAF staat afgebeeld. Op de FF (1989) is deze perceelsgrens verdwenen en gaat het weer om één perceel. De steilkant en de voormalige perceelsgrens kunnen als verkleuringen op de luchtfoto (ROBAS, 1989) onderscheiden worden. Tijdens een veldcontrole door de ROB in 1973 wordt gemeld dat de terp gedeeltelijk is afgegraven en dat aan weerszijden van het afgegraven deel een talud zichtbaar is. In 1979 is door de gemeente Franekeradeel een vergunning afgegeven om elektriciteitskabels te leggen. Deze kabels zijn waarschijnlijk door deze laagte gelegd. Op alle kaarten, met uitzondering van de HAF die het noordelijk deel als grasland aanduidt, wordt aangegeven dat het perceel als akker in gebruik is.

11. **Vondsten:** –
12. **Conclusie waarneming:** het betreft een terrein dat in zijn huidige vorm nog steeds een hoge archeologische waarde bezit. Tijdens afgravingen is een deel uit het centrum van de terp

verdwenen. Op deze plaats is momenteel een brede laagte te zien. De perceelsstructuur lijkt vrijwel onveranderd te zijn gebleven. De cultuurlandschappelijke waarde lijkt daarmee hoog. Het langdurig in gebruik zijn als akker alsmede het afgraven van een deel van de terp heeft het archeologisch bodemarchief schade toegebracht. De cultuurhistorische en wetenschappelijke waarde is daarmee verminderd. Het geleidelijk verder afploegen van de terp zet de aantasting voort.

Figuur 37: Topografische situatie, de hoogtelijnen van AMF-terrein 5G-101 en de plaats van de boringen.

3.5.4 Hoogtemetingen

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) hoogtemetingen
3. **Datum waarneming:** 25 oktober 1994
4. **Waarnemer:** M.H. Wispelwey
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** M.H. Wispelwey
8. **Beschrijvingsdatum:** 10 november 1994
9. **Grondgebruik:** akkerland
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het AMF-terrein 5G-101 is onderverdeeld in twee afzonderlijke delen. De beide delen worden van elkaar gescheiden door een grote depressie die oost-west georiënteerd over de akker loopt (Fig. 37, 38 en 39). Zodoende is er sprake van een groot noorddeel en een kleiner zuiddeel. Het noorddeel is niet alleen groter qua omvang maar ook hoger gelegen. De kop ligt in de nabijheid van de westzijde van het perceel. Hierdoor is de terp aan de westzijde steiler dan aan de oostzijde. Aan de oostzijde waaieren de hoogtelijnen regelmatig uit. De verhoging heeft een maximale hoogte van

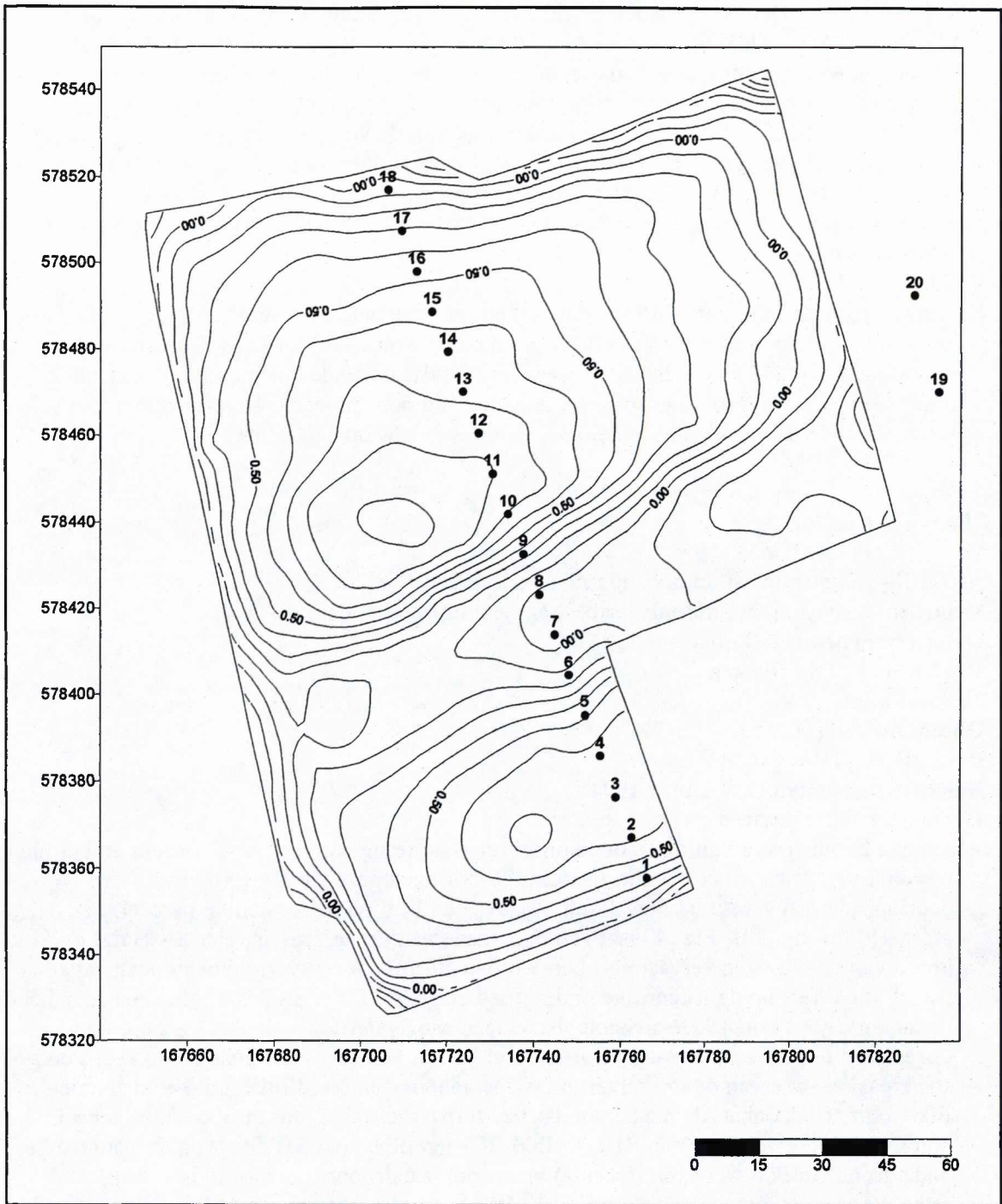
0,91 m +NAP. De kop ligt daarmee ruim 20 cm lager dan de hoogtelijnenkaart van het Waterschap Noordlik Westergoa (circa 1970) weergeeft (1,13 m +NAP). Dit hoogteverschil is waarschijnlijk te wijten aan de aanwezigheid van de eerder genoemde depressie. Door zijn aanwezigheid is er een hoge steilkant die bij het ploegen telkens iets wordt verlaagd. Zodoende schuift er steeds meer grond van de kop de laagte in. In vergelijking met de hoogtelijnenkaart van het Waterschap Noordlik Westergoa (circa 1970) is ook het zuidelijke deel lager geworden. Het gaat hier om ca. tien cm. Aan de oostzijde van het zuiddeel is een lichte depressie te zien. Op deze plaats heeft ooit een sloot gelopen. Deze is inmiddels gedempt.

11. **Vondsten:** –

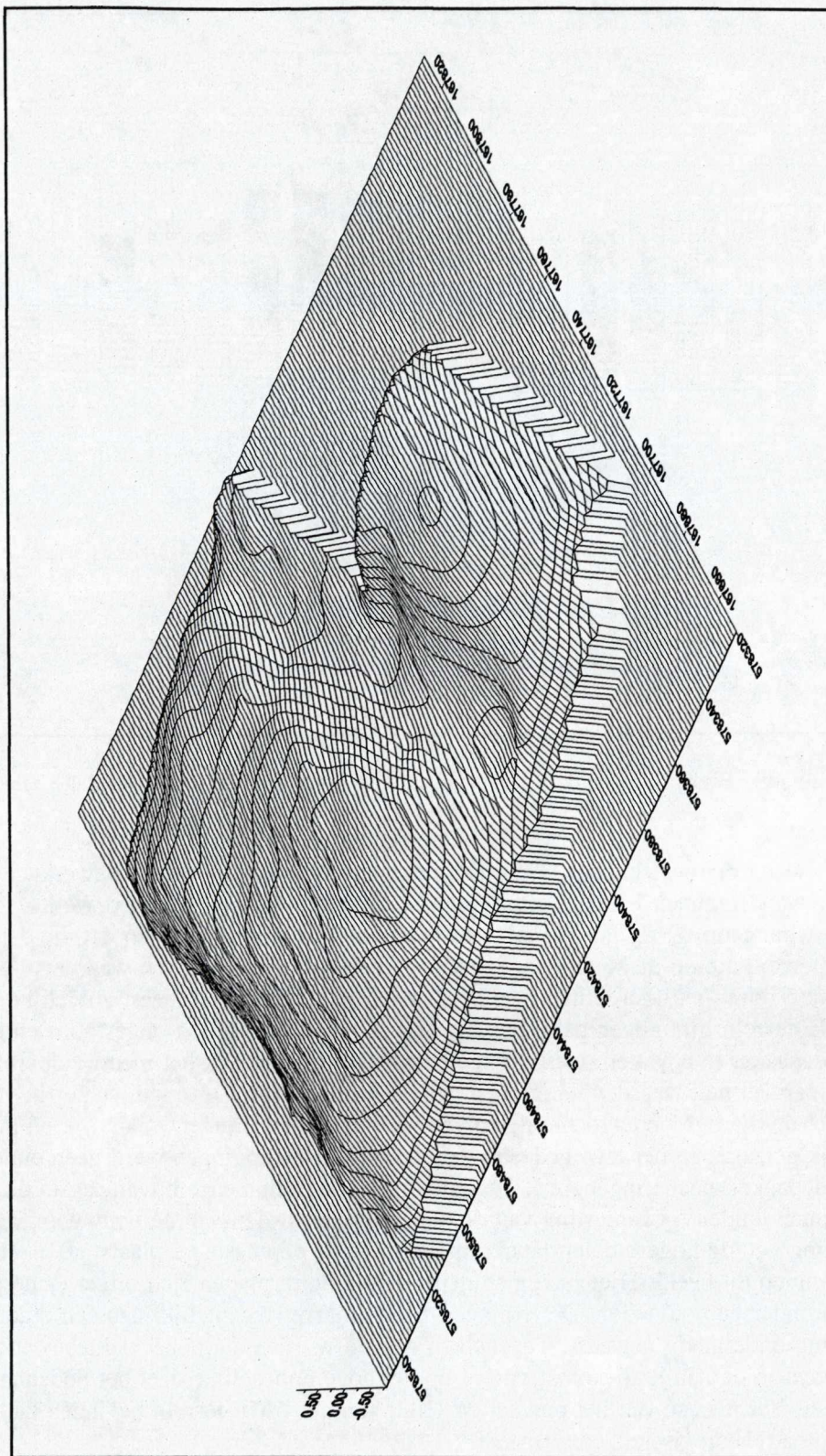
12. **Conclusie waarneming:** het AMF-terrein bestaat uit twee delen die sinds de gedeeltelijke afgraving door een depressie van elkaar gescheiden worden. Door deze depressie heeft vooral het noordelijke deel een hoge steilkant. Omdat de beide delen en de depressie binnen één akker liggen, is er sprake van aantasting door ploegen. Het aantreffen van vele scherven in de nabijheid van de steilkant duidt eveneens op aantasting.

3.5.5 Booronderzoek

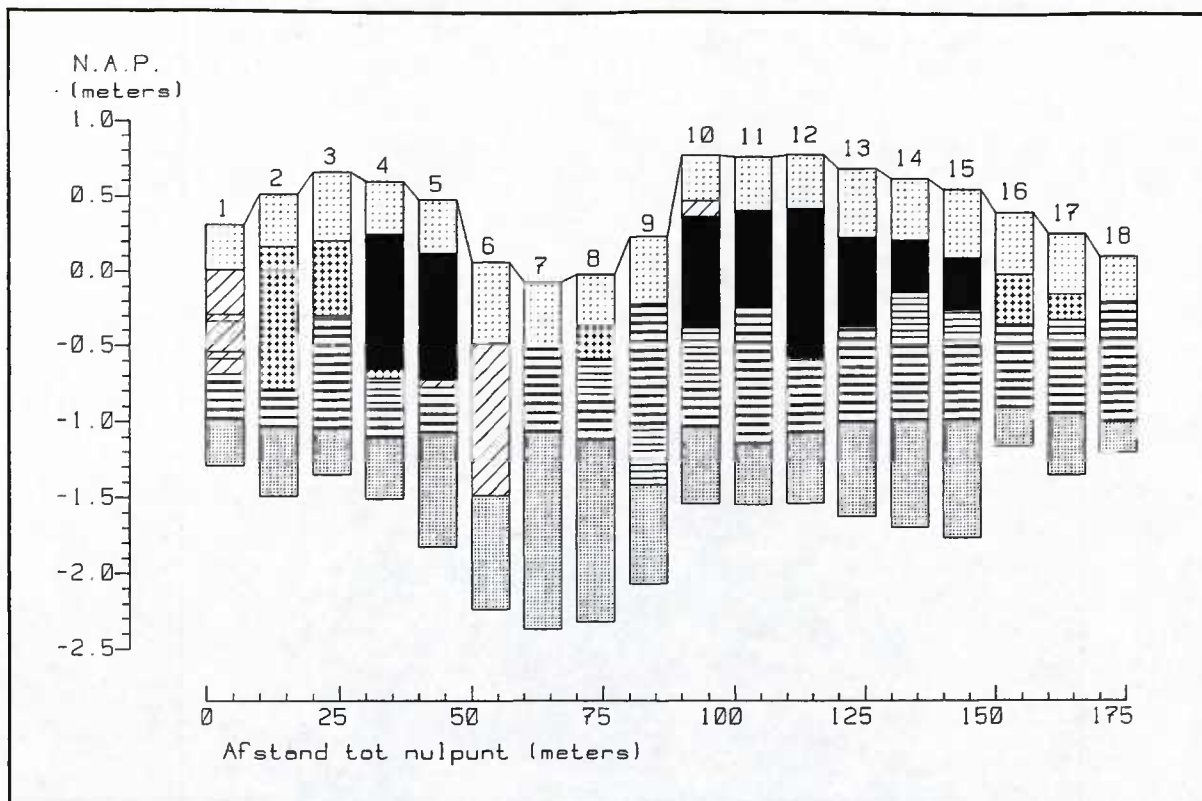
1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (archeologische waarneming) booronderzoek
3. **Datum waarneming:** 25 oktober 1994
4. **Waarnemer:** T.M. Perger
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** T.M. Perger
8. **Beschrijvingsdatum:** 26 oktober 1994
9. **Grondgebruik:** akkerland
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** ter waardering van het AMF-terrein en het hier oostelijk van gelegen perceel zijn in totaal 20 boringen gezet. B01–B18 zijn in één doorlopende raai gezet (zie Fig. 38 en 40), B19 en B20 op het oostelijke perceel (niet afgebeeld op Fig. 40). Fig. 40 laat een doorsnede van het terprestant zien zoals dat op grond van de boringen vervaardigd kon worden. In B01 is een verrommelde laag aangeboord, die direct op de natuurlijke ondergrond rust. In B02 en B03 is slechts een zeer licht getint en vrijwel vondstloze archeologische laag aangeboord. Vanaf B04 is een duidelijk, ongestoord terpaardepakket aangetroffen. Het betreft een zeer fraai gelaagd en zeer vondstrijk pakket, waarvan de top echter enigszins gehomogeniseerd lijkt. Dit beeld zet zich in B05 voort. Het donker getinte en vondstrijke terpaardepakket, dat in B06–B09 geheel ontbreekt, keert weer terug in B10. In B06–B09 ligt de bouwvoor direct op de natuurlijke ondergrond. In B06 werd een (recente) verstoring aangeboord, die tot in het (wad)zand reikt. Vooral het terpaardepakket in B10–B12 is zeer fraai te noemen. Het rijke ongestoorde en fijn gelaagde terpaardepakket bevindt zich hier direct (scherp begrensd) onder de bouwvoor. Hellingafwaarts neemt de rijkdom aan vondsten binnen het terpaardepakket af en wordt het lichter van kleur. In B16 en B17 is eigenlijk geen sprake meer van een terpaardepakket: onder de bouwvoor bevindt zich een laag die slechts lijkt te bestaan uit de omgewerkte top van de natuurlijke ondergrond. In B18 ontbreekt iedere archeologische laag.
De natuurlijke ondergrond bestaat uit een sterk gelaagd sediment (zand, sterk gelaagd op kleiige lenzen). De top hiervan is moeilijk aan te geven aangezien de bewoningslagen deze waarschijnlijk verstoord hebben. Op grond van B09 en B18 lijkt deze zich niet lager dan 0,20 m –NAP bevonden te hebben. Dit gelaagde sediment rust op het (wad)zand, waarvan de top zich rond 1,0 m –NAP bevindt.
Uit B19 en B20 blijkt dat zich op deze lokatie geen archeologische lagen (meer) bevinden. Onder de bouwvoor is direct en scherp begrensd de ongestoorde natuurlijke ondergrond aangeboord.

Figuur 38: Hoogtelijnenkaart van AMF-terrein 5G-101 met daarin de boorpunten.

Figuur 39: Drie-dimensionale hoogtekaart van AMF-terrein 5G-101, gezien vanuit zuidwestelijke richting.

Figuur 40: Boorprofiel van de boorraai op AMF-terrein 5G-101 (zie Bijlage 3).

11. Vondsten:

B12-01: wandfragment handgevormd aardewerk, waarschijnlijk terpaardewerk;

B12-02: wandfragment handgevormd aardewerk, waarschijnlijk terpaardewerk.

12. Conclusie waarneming: op grond van deze gegevens kan gesteld worden dat die delen van het terpterrein die op de AMF aangegeven worden nog archeologisch waardevolle lagen bevatten. Vooral het noordelijke deel bevat zeer rijke lagen. Het meest zuidelijke deel van het AMF-terrein lijkt alleen nabij het afgegraven gedeelte een nog ongestoord en rijk terpaardepakket te bevatten. Gesteld kan echter worden dat ook het meest zuidelijke deel van dit perceel nog waardevolle archeologische lagen bevat. Deze zijn echter in verhouding met de overige onderzochte delen van het terpterrein minder vondstrijk en minder duidelijk gelaagd. In het lage gedeelte tussen de twee verhogingen werd geen ongestoord terpaardepakket meer aangeboord. De duidelijk dikkere humeuze bovenlaag in dit gedeelte zou kunnen duiden op aantasting van de hogere delen. Delen van de bouwvoor worden bij bewerking van de hogere delen langzaam aan naar de depressie verplaatst. B10-B12 ondersteunen dit beeld. Hier bevinden de ongestoorde terplagen zich direct (scherp begrensd) onder de bouwvoor. De terplagen zijn derhalve (recentelijk) aan een duidelijke aantasting onderhevig geweest. Tevens kan gesteld worden dat oppervlaktebewerking van het perceel in de nabije toekomst vooral op het hoge noordelijke deel het bodemarchief zal aantasten. Ter plaatse van het perceel oostelijk van het AMF-terrein bevinden zich geen duidelijke archeologische lagen (meer).

3.5.6 Planologie A

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) planologisch onderzoek
3. **Datum waarneming:** 13 juni 1996
4. **Waarnemer:** S. Wentink
5. **Melder:** n.v.t.

6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** S. Wentink
8. **Beschrijvingsdatum:** 13 juni 1996
9. **Grondgebruik:** –
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het betreft een planologische waarneming van relevante plannen en verordeningen op provinciaal niveau. Gekeken is welk provinciaal beleid en/of bescherming op het terrein van toepassing is.
 In het Streekplan Friesland 1994 valt het terrein binnen het gebied 'landbouw met het accent op akkerbouw, melkveehouderij en inplaatsing melkveehouderij en (beperkte) intensieve veehouderij'. Dit betekent dat de instandhouding en verdere ontwikkeling van de pootaardappelteelt en melkveehouderij van belang zijn. Daarnaast zijn er mogelijkheden voor vollegrondsgroenteteelt en bloembollenteelt. Planologische veiligstelling van archeologische elementen dient door de gemeenten gerealiseerd te worden. Een kaart waarop het onderhavige terrein en andere archeologische terreinen staan aangegeven ontbreekt.
 In het Provinciaal Milieubeleidsplan 1994-1997 is het terrein aangewezen als 'facultatief milieubeschermingsgebied'. Voor deze gebieden gelden geen gebods- en verbodsregels. Bescherming van deze gebieden wordt gerealiseerd en vergroot door voorlichting, informatie en stimuleringsmaatregelen. In het als bijlage in het Milieubeleidsplan opgenomen Intentieprogramma Bodembeschermingsgebieden valt het terrein in de clusters 'archeologische monumenten' en 'terpen en vuursteenvindplaatsen'. Voor deze clusters worden als bedreigende activiteiten gezien vermessing, verdroging en fysische aantasting.
 In het Waterhuishoudingsplan Friesland 1992-1995 valt het terrein in het 'noordelijke complex van poldersystemen'. Gebieden die tot dit complex behoren, hebben de functie 'landbouw met plaatselijk natuurwaarden'. Het terrein valt echter niet samen met deze natuurwaarden.
 In de Ontgrondingenverordening Friesland wordt het terrein niet met name genoemd. Wel zullen bij een aanvraag voor een ontgrondingsvergunning alle betrokken belangen meegewogen worden. Ontgrondingen in het kader van de normale uitoefening van land-, tuin-, of bosbouwbedrijf, zoals frezen, eggen, spitten en aanaarden kunnen zonder een ontgrondingsvergunning uitgevoerd worden. Voor egalisatie is wel een ontgrondingsvergunning nodig, voor zover hiervoor geen aanlegvergunning is vereist in een geldend bestemmingsplan.
 Het gebied ligt niet in een relatienotagebied noch in een gebied dat tot de provinciale ecologische hoofdstructuur behoort.
11. **Vondsten:** –
12. **Conclusie waarneming:** het terrein is op basis van het milieubeleid als een 'facultatief milieubeschermingsgebied' aangewezen. In het Streekplan wordt het terrein niet expliciet genoemd en staat het niet op een kaart weergegeven. Aanbevolen wordt in het Streekplan een kaart op te nemen met daarop aangegeven het onderhavige en andere archeologisch waardevolle terreinen. Daarnaast wordt aanbevolen in andere provinciale plannen c.q. beleid, zoals het waterhuishoudingsplan, het ontgrondingenbeleid en het natuurbeleid, eveneens aandacht te besteden aan de aanwezigheid en het behoud van archeologische waarden.

3.5.7 Planologie B

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) planologisch onderzoek
3. **Datum waarneming:** 13 juni 1996
4. **Waarnemer:** S. Wentink
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** S. Wentink
8. **Beschrijvingsdatum:** 13 juni 1996

9. **Grondgebruik:** –

10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het betreft een planologische waarneming van het vigerende gemeentelijke bestemmingsplan en de gemeentelijke monumentenverordening. Gekeken is welk beleid en/of bescherming op het terrein van toepassing is. Het vigerende bestemmingsplan voor het terrein is het bestemmingsplan Buitengebied 1979 van de gemeente Franekeradeel. Het terrein heeft naast de bestemming 'agrarisch gebied C' tevens de bestemming 'archeologisch monument'. De bestemming 'archeologisch monument' houdt in dat er niet gebouwd mag worden en dat er een aanlegvergunning nodig is voor het ophogen, bodem verlagen, afgraven, egaliseren, diepploegen en ontginnen van gronden, het planten of rooien van opgaand houtgewas, de aanleg of het verharderen van paden en wegen, het aanbrengen van leidingen en het graven van sloten. In het nieuwe door te voeren Bestemmingsplan Buitengebied Franekeradeel 1995 (concept) heeft het terrein deels de bestemming 'agrarisch gebied' en deels de bestemming 'agrarisch bedrijf' (zuidoostelijke boerderijplaats) en tevens de aanduiding 'archeologisch waardevol'. Het terrein geniet geen bescherming via de gemeentelijke monumentenverordening.

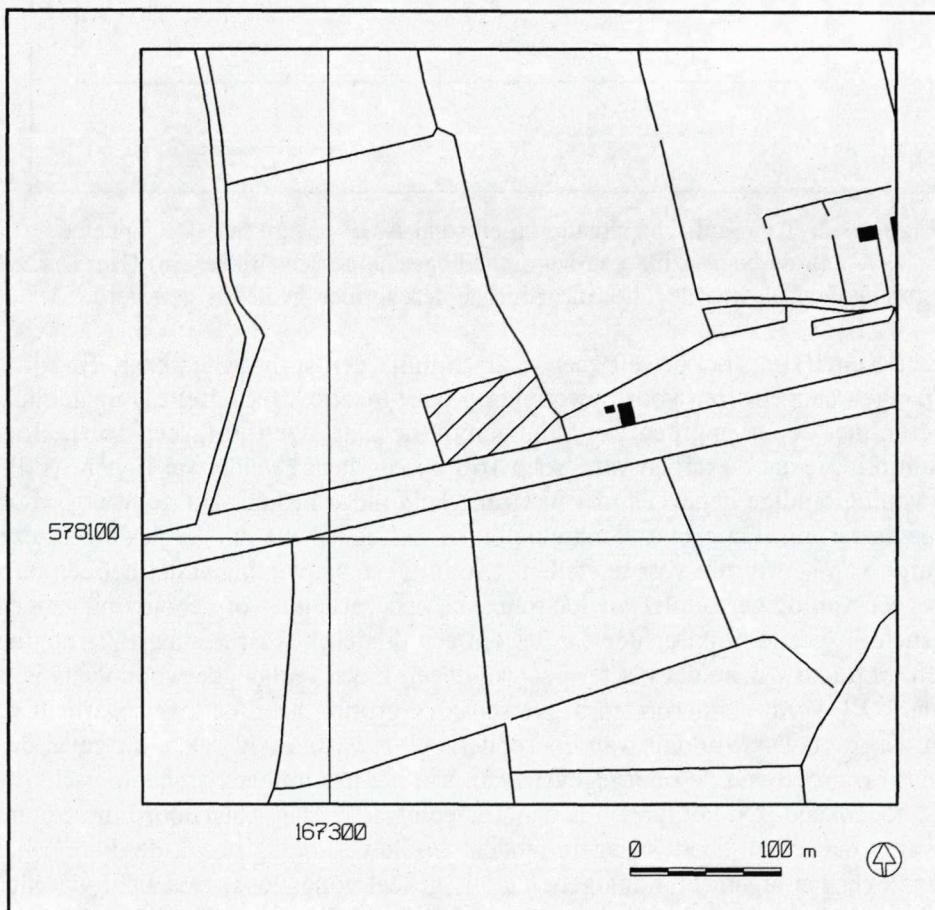
11. **Vondsten:** –

12. **Conclusie waarneming:** in de toekomst dient het terrein planologisch beschermd te worden door toepassing van het Bestemmingsplan Buitengebied Franekeradeel 1995 (concept). Ten aanzien van dit concept-bestemmingsplan kan gezegd worden dat het terrein juist op de plankaart staat aangegeven. Wel wordt geadviseerd het aanlegvergunningstelsel voor 'archeologisch waardevolle' gebieden uit te breiden door ook een aanlegvergunning te eisen voor 'grondbewerkingen dieper dan 40 cm'. Tevens dient opgemerkt te worden dat werkzaamheden uitgevoerd in het kader van de bestemming 'agrarisch bedrijf' schade kunnen veroorzaken aan de archeologische waarde van het terrein. Aanbevolen wordt het aanlegvergunningstelsel aan te passen overeenkomstig het aanlegvergunningstelsel voor gebieden aangeduid als 'archeologisch waardevol' binnen de bestemming 'agrarisch gebied'. In ieder geval dient bij de aanvraag van een vergunning ten eerste rekening gehouden te worden met de aanwezige archeologische waarden en werkzaamheden te weren die schadelijk zijn voor het bodemarchief. Daarnaast kan een groot deel van terrein een archeologische waarde bezitten, maar hoeft dit niet op de plankaart gezet te worden. Wel wordt voor dit soort gebieden aanbevolen in geval van onomkeerbare ingrepen rekening te houden met de archeologische waarde.

3.6 CATALOGUSNUMMER 6 (5G-102)

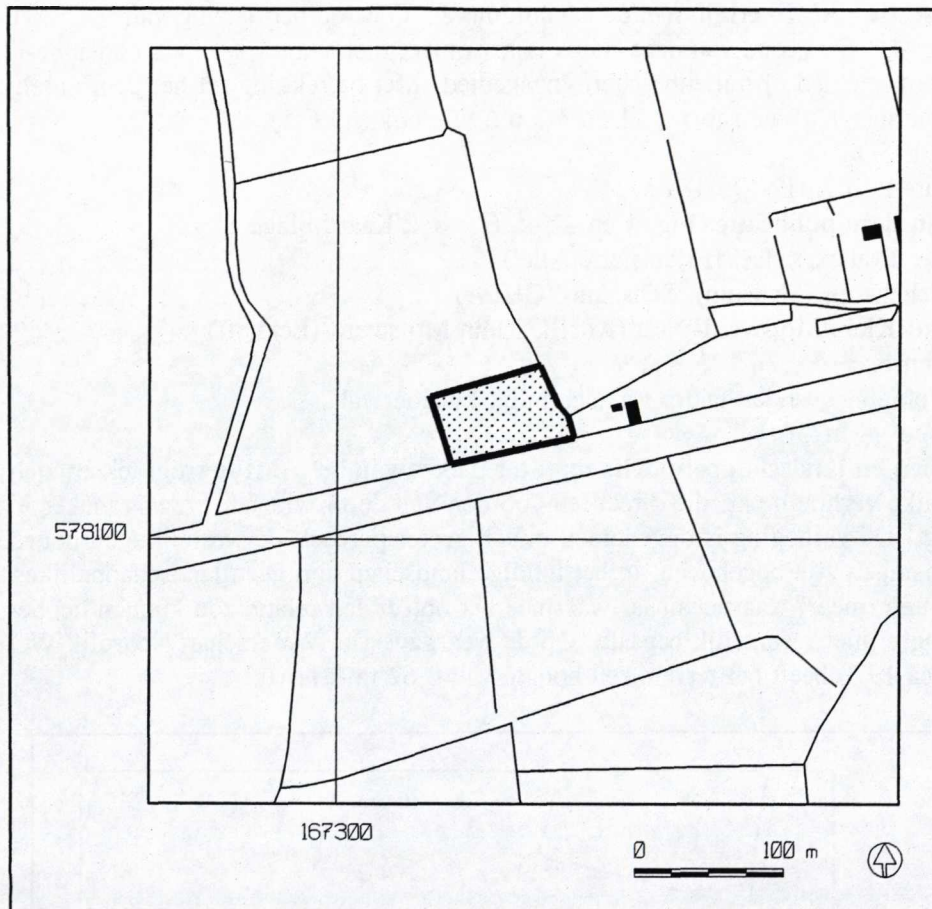
3.6.1 Algemeen

1. **Objectnummer:** 5G-102
2. **Huidige status:** AMF-terrein met de aanduiding Z. Voor de begrenzing van het AMF-terrein zie Fig. 41. Op grond van deze status is het object niet aangewezen als bodembeschermingsgebied of milieubeschermingsgebied. Met betrekking tot het gemeentelijke bestemmingsplan: zie rubriek 21 en § 3.6.6 (zie ook § 3.6.5).
3. **Kaartblad:** 5G
4. **Coördinaten:** 167.412/578.183
5. **Figuren in deze publicatie:** Fig. 1 en 41-45 (zie ook Kaartbijlage 1)
6. **Gemeente:** Franekeradeel (Frjentsjerteradiel)
7. **Plaats:** Schalsum, (Skalsum), Schalzum (GHPA)
8. **Toponiem:** Klein Molswerd-West (AMF), Klein Molswerd (Eekhoff)
9. **Concordantie:** –
10. **Geomorfologie:** kweldervlakte, waarschijnlijk kwelderwal
11. **Bodemtype:** gMn25C
12. **Voorkomen en landschappelijke ligging:** ter plekke van het AMF-terrein tekent zich een duidelijke verhoging af, die direct ten noorden van de provinciale weg Franeker – Harlingen ligt. De verhoging is opgenomen in een groter perceel: de westelijke en noordelijke begrenzingen zijn opgeheven. In het huidige landschap zijn geen landschappelijke elementen (meer) waarneembaar waarmee het object een relatie zou kunnen hebben gehad.
13. **NAP-hoogte:** niet recentelijk bepaald. Op de weergave van Waterschap Noordlik Westergoa uit circa 1970 heeft het terrein een hoogte van 0,62 m +NAP.

Figuur 41: Topografische situatie (opname 1979) op en rond AMF-terrein 5G-102 volgens de AMF.

14. Grondgebruik: grasland (juni 1994)
15. Type object: zeer waarschijnlijk verhoogde akker
16. Datering object: op grond van de huidige gegevens niet te bepalen
17. Omvang archeologisch gebied: zie Fig. 42

Figuur 42: Topografische situatie op en rond AMF-terrein 5G-102 (opname 1979) en de begrenzing van het archeologische gebied (dikke lijn). Het archeologisch waardevolle, maar niet te beschermen gebied is gerasterd.

18. **Algemene beschrijving:** het betreft zeer waarschijnlijk een verhoogde akker. Er zijn geen aanwijzingen aangetroffen voor bewoning op deze lokatie. Het terrein is mogelijk te associëren met de terpengroep van Schingen uit de Late IJzertijd (groep 16B). Hoewel het waarschijnlijk is dat de terpen van groep 16B op een lage kwelderwal liggen, is dit op grond van de huidige gegevens niet met zekerheid uit te maken. Dit geldt ook voor onderhavig terrein. Op grond van archiefonderzoek is het niet mogelijk de precieze aard en waarde van het terrein vast te stellen. Er zijn geen aanwijzingen dat het een terperrein is. Op geen van de geraadpleegde kaarten staat een verhoging of bebouwing aangegeven. Uit visuele inspectie blijkt echter dat het om een duidelijk waarneembare verhoging gaat, hetgeen erop kan wijzen dat het terrein wel degelijk een verhoogde woonplaats is, zoals zij door de ROB wordt geïnterpreteerd. De schaalvergroting heeft de kwetsbaarheid van het terrein vergroot. Door middel van booronderzoek is vastgesteld dat in dit geval de schijn bedriegt: op grond van de boorgegevens kan aan het terrein geen archeologische waarde worden toegekend. Op het terrein is een archeologische laag aangeboord die een maximale dikte van circa 35 cm heeft. Naar de randen van de verhoging neemt de dikte echter snel af. Deze over het algemeen homogene laag is geheel vondstloos, zeer licht van kleur en te interpreteren als de bewerkte top van de natuurlijke ondergrond. De gelaagde natuurlijke ondergrond lijkt ter plaatse enigszins bol te liggen. Vermoedelijk bestaat het AMF-terrein uit een natuurlijke verhoging, die mogelijk al zeer lang als akker in gebruik is geweest.

19. **Waarde:** het terrein heeft hoogstens een geringe archeologische waarde. Dankzij de duidelijke zichtbaarheid is het terrein (cultuur-)landschappelijk waardevol.
20. **Specifieke bedreiging:** –
21. **Aanbevelingen:** aanbevolen wordt niet (langer) te streven naar een optimaal behoud van het terrein, tenminste voor zover het de archeologische waarde betreft.
Voorgestelde bestemming: aanbevolen is (De Langen e.a., 1996: 151) om AMF-terrein 5G-102 niet op te nemen op de bestemmingsplankaart Buitengebied Franekeradeel (concept). Met betrekking tot de bescherming ingevolge de Monumentenwet 1988 wordt geadviseerd het terrein niet voor te dragen als monument, maar het van de AMF te verwijderen.
 Ten aanzien van gebiedsgericht milieubeleid worden geen specifieke adviezen verstrekt. De terpengroep van Schingen is als geheel minder geschikt voor de ontwikkeling van cultuurtoerisme. De terpen zijn over het algemeen minder goed bereikbaar, in die zin dat ze niet aan een doorgaande weg liggen. Hoewel dit niet opgaat voor AMF-terrein 5G-102, wordt om inhoudelijke redenen geadviseerd om ook dit terrein niet bij deze ontwikkeling te betrekken.
22. **Omvang te beschermen terrein:** n.v.t.
23. **Literatuur:** –

3.6.2 Visuele inspectie

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (archeologische waarneming) visuele inspectie
3. **Datum waarneming:** 22 september 1992
4. **Waarnemer:** H.F.A. Haarhuis
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** T.M. Perger
8. **Beschrijvingsdatum:** 22 september 1992
9. **Grondgebruik:** grasland
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** ter plaatse van het AMF-terrein tekent zich een duidelijk waarneembare verhoging af. Het object ligt direct noordelijk van de provinciale weg Franeker – Harlingen. De bereikbaarheid is daarmee goed. De ligging, zoals aangegeven op de AMF, is correct. Verstoringen aan het huidige oppervlak zijn niet waargenomen. Aangenomen kan worden dat de opname in een groter perceel eventueel aanwezige archeologisch waardevolle bodemlagen aangetast zal hebben.
Foto: rol 9–13, naar het noordoosten.
11. **Vondsten:** –
12. **Conclusie waarneming:** op grond van de visuele inspectie een waardevol terrein. Geadviseerd wordt het AMF-terrein aan een booronderzoek te onderwerpen en nauwkeurige hoogtemetingen uit te voeren.

3.6.3 Archiefonderzoek

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) archief/bureau-onderzoek
3. **Datum waarneming:** 13 juni 1994
4. **Waarnemer:** T.M. Perger
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** T.M. Perger
8. **Beschrijvingsdatum:** 13 juni 1994
9. **Grondgebruik:** grasland (GPA)

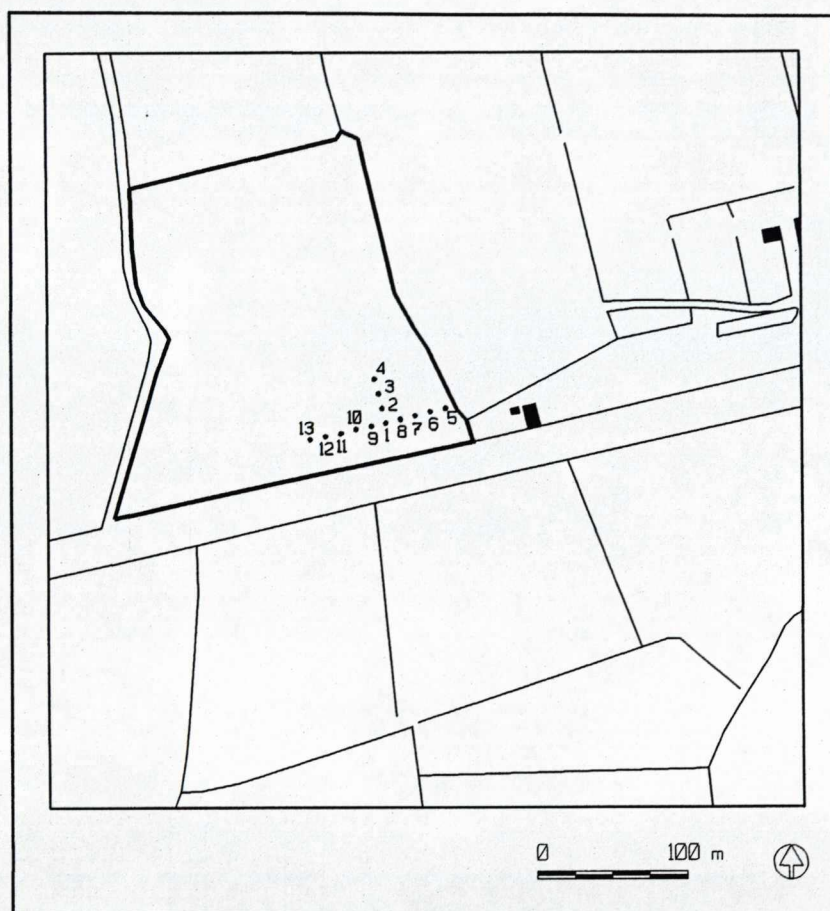
Figuur 43: Huidige (middeldikke lijnen) en voormalige perceelscheidingen (dunne lijnen) op AMF-terrein 5G-102 en de terreinen ten oosten en westen daarvan.

10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** de bodemkaart (Stiboka, 1976) geeft ter plaatse van AMF-terrein 5G-102 geen terp weer. Op de KAF (1826/27) wordt het AMF-terrein nog gevormd door een op zichzelf staand perceel, dat net iets noordelijk lag van de oude weg die langs Groot en Klein Molster liep. Op de GHPA en Eekhoff is de situatie te zien die na de aanleg van de Mac-Adamweg in het midden van de 19^e eeuw ontstond. Het AMF-terrein (hier als akker aangegeven) ligt nu, direct noordelijk, aan deze weg. Een vergelijkbare situatie geeft de HAF (1929) weer. Op de GPA (1991) maakt het perceel inmiddels deel uit van een uitgestrekt perceel grasland. Deze situatie is tot op heden onveranderd gebleven (zie Fig. 43). Op geen van de geraadpleegde kaarten staat enige verhoging of bebouwing aangegeven. De ROB karakteriseert het terrein als een verhoogde woonplaats en tevens als een duidelijk waarneembare, in noordelijke richting aflopende verhoging.
11. **Vondsten:** –
12. **Conclusie waarneming:** op grond van deze gegevens kunnen de precieze aard en waarde van het object niet worden bepaald. Op grond van het geraadpleegde kaartmateriaal zijn er geen aanwijzingen dat het om een terpterrein gaat.

3.6.4 Booronderzoek

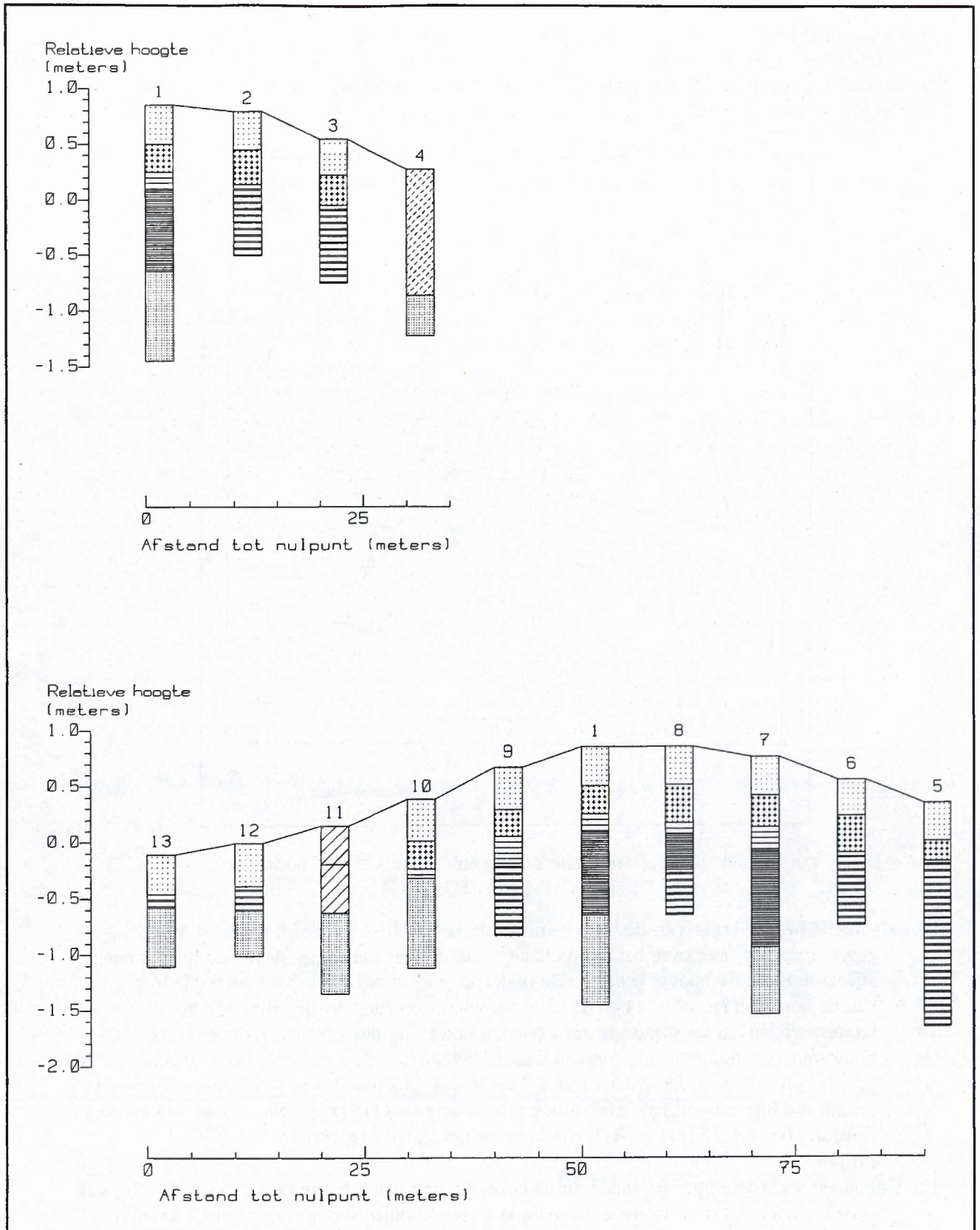
1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (archeologische waarneming) booronderzoek
3. **Datum waarneming:** 14 juni 1994
4. **Waarnemer:** T.M. Perger

5. Melder: n.v.t.
6. Datum melding: n.v.t.
7. Beschrijver: T.M. Perger
8. Beschrijvingsdatum: 27 juni 1994
9. Grondgebruik: grasland

Figuur 44: Topografische situatie en de plaats van de boringen op AMF-terrein 5G-102.

10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** op het AMF-terrein zijn in totaal 13 boringen gezet, verdeeld over twee haaks op elkaar staande raaien (zie Fig. 44). Van de boringen is alleen de *relatieve* hoogte bepaald. De onderlinge afstand is wel exact bepaald. In geen van de boringen (zie Fig. 44 en 45) zijn aanwijzingen aangetroffen die erop zouden kunnen wijzen dat ter plaatse in het verleden bewoning heeft plaatsgevonden. Onder de bouwvoor is een homogene, soms gelaagde, lichtgekleurde en zavelig laag aangeboord, die geheel vondstloos is. Dit pakket (circa 25–35 cm dik) rust direct op de natuurlijke ondergrond, die hier uit gelaagde klei of een afwisseling van kleiige en zandige lenzen op zeer fijn zand bestaat. In B04 en B11 zijn voormalige sloten aangeboord.
11. **Vondsten:** –
12. **Conclusie waarneming:** op grond van de boorgegevens heeft het terrein geen archeologische waarde. Op het terrein is een homogene laag aangeboord, die maximaal circa 35 cm dik is. Naar de randen van de verhoging neemt de dikte echter snel af. Deze over het algemeen homogene laag is geheel vondstloos en zeer licht van kleur. Deze laag is te interpreteren als de bewerkte top van de natuurlijke ondergrond. Het zeer gelaagde natuurlijke pakket dat op het zand rust, lijkt ter plaatse van het AMF-terrein enigszins bol te liggen. Vermoedelijk bestaat het AMF-terrein uit een natuurlijke verhoging die mogelijk al lange tijd als akker in gebruik is geweest.

Figuur 45: Boorprofielen van de boorraaien op AMF-terrein 5G-102 (zie Bijlage 3).

3.6.5 Planologie A

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) planologisch onderzoek
3. **Datum waarneming:** 13 juni 1996
4. **Waarnemer:** S. Wentink
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** S. Wentink
8. **Beschrijvingsdatum:** 13 juni 1996
9. **Grondgebruik:** –
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het betreft een planologische waarneming van relevante plannen en verordeningen op provinciaal niveau. Gekeken is welk provinciaal beleid en/of bescherming op het terrein van toepassing is.
In het Streekplan Friesland 1994 valt het terrein binnen het gebied 'landbouw met het accent op akkerbouw, melkveehouderij en inplaatsing melkveehouderij en (beperkte) intensieve veehouderij'. Dit betekent dat de instandhouding en verdere ontwikkeling van de pootaardappelteelt en melkveehouderij van belang zijn. Daarnaast zijn er mogelijkheden voor vollegrondsgroenteteelt en bloembollenteelt. Planologische veiligstelling van archeologische elementen dient door de gemeenten gerealiseerd te worden. Een kaart waarop het onderhavige terrein en andere archeologische terreinen staan aangegeven ontbreekt.
In het Provinciaal Milieubeleidsplan 1994-1997 is het terrein aangewezen als 'facultatief milieubeschermingsgebied'. Voor deze gebieden gelden geen gebods- en verbodsregels. Bescherming van deze gebieden wordt gerealiseerd en vergroot door voorlichting, informatie en stimuleringsmaatregelen. In het als bijlage in het Milieubeleidsplan opgenomen Intentieprogramma Bodembeschermingsgebieden valt het terrein in de clusters 'archeologische monumenten' en 'terpen en vuursteenvindplaatsen'. Voor deze clusters worden als bedreigende activiteiten gezien vermessing, verdroging en fysische aantasting.
In het Waterhuishoudingsplan Friesland 1992-1995 valt het terrein in het 'noordelijke complex van poldersystemen'. Gebieden die tot dit complex behoren, hebben de functie 'landbouw met plaatselijk natuurwaarden'. Het terrein valt echter niet samen met deze natuurwaarden.
In de Ontgrondingenverordening Friesland wordt het terrein niet met name genoemd. Wel zullen bij een aanvraag voor een ontgrondingsvergunning alle betrokken belangen meegewogen worden. Ontgrondingen in het kader van de normale uitoefening van land-, tuin-, of bosbouwbedrijf, zoals frezen, eggen, spitten en aanaarden kunnen zonder een ontgrondingsvergunning uitgevoerd worden. Voor egalisatie is wel een ontgrondingsvergunning nodig, voor zover hiervoor geen aanlegvergunning is vereist in een geldend bestemmingsplan.
Het gebied ligt niet in een relatienotagebied noch in een gebied dat tot de provinciale ecologische hoofdstructuur behoort.
11. **Vondsten:** –
12. **Conclusie waarneming:** het terrein is op basis van het milieubeleid als een 'facultatief milieubeschermingsgebied' aangewezen. In het Streekplan wordt het terrein niet expliciet genoemd en staat het niet op een kaart weergegeven. Aanbevolen wordt in het Streekplan een kaart op te nemen met daarop aangegeven het onderhavige en andere archeologisch waardevolle terreinen. Daarnaast wordt aanbevolen in andere provinciale plannen c.q. beleid, zoals het waterhuishoudingsplan, het ontgrondingenbeleid en het natuurbeleid, eveneens aandacht te besteden aan de aanwezigheid en het behoud van archeologische waarden.

3.6.6 Planologie B

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) planologisch onderzoek
3. **Datum waarneming:** 13 juni 1996
4. **Waarnemer:** S. Wentink
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** S. Wentink
8. **Beschrijvingsdatum:** 13 juni 1996
9. **Grondgebruik:** –
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het betreft een planologische waarneming van het vigerende gemeentelijke bestemmingsplan en de gemeentelijke monumentenverordening. Gekeken is welk beleid en/of bescherming op het terrein van toepassing is. Het vigerende bestemmingsplan voor het terrein is het bestemmingsplan Buitengebied 1979 van de gemeente Franekeradeel. Het terrein heeft naast de bestemming 'agrarisch gebied C' tevens de bestemming 'archeologisch monument'. De bestemming 'archeologisch monument' houdt in dat er niet gebouwd mag worden en dat er een aanlegvergunning nodig is voor het ophogen, bodem verlagen, afgraven, egaliseren, dieploegen en ontginnen van gronden, het planten of rooien van opgaand houtgewas, de aanleg of het verharden van paden en wegen, het aanbrengen van leidingen en het graven van sloten. In het nieuwe door te voeren Bestemmingsplan Buitengebied Franekeradeel 1995 (concept) heeft het terrein de bestemming 'agrarisch gebied' en tevens de aanduidingen 'archeologisch waardevol' en 'cultuurhistorisch en landschappelijk waardevol'. Het terrein geniet geen bescherming via de gemeentelijke monumentenverordening.
11. **Vondsten:** –
12. **Conclusie waarneming:** ten aanzien van het onderhavige terrein wordt aanbevolen het terrein niet op de plankaart van het Bestemmingsplan Buitengebied Franekeradeel 1995 (concept) te zetten, vanwege de zeer geringe archeologische waarde die het terrein heeft.

3.7 CATALOGUSNUMMER 7 (5G-C)

3.7.1 Algemeen

1. **Objectnummer:** 5G-C
2. **Huidige status:** 5G-C is geen AMF-terrein (vergelijk Fig. 46). Het object is evenmin aangewezen als bodembeschermingsgebied of milieubeschermingsgebied. Met betrekking tot het gemeentelijke bestemmingsplan: zie rubriek 21 en § 3.7.7 (zie ook § 3.7.6).
3. **Kaartblad:** 5G
4. **Coördinaten:** 169.706/579.133
5. **Figuren in onderhavige publicatie:** Fig. 1 en 46-55 (zie ook Kaartbijlage 1)
6. **Gemeente:** Franekeradeel (Frjentsjerteradiel)
7. **Plaats:** Schingen
8. **Toponiem:** de lage terp (lokaal toponiem)
9. **Concordantie:** Halbertsma
10. **Geomorfologie:** kweldervlakte, waarschijnlijk kwelderwal
11. **Bodemtype:** T (oude bewoningsplaats), omgeven door gMn25C
12. **Voorkomen en landschappelijke ligging:** ter plaatse van terrein 5G-C tekent zich een lichte doch duidelijke verhoging af. Het terrein maakt tegenwoordig deel uit van een groter perceel. Vrijwel alle oorspronkelijke terpsloten zijn opgeheven. Alleen de grenssloot met AMF-terrein 5G-98 (cat.nr. 2) resteert. Een deel van de noordzijde van het object is aan de overzijde van de nieuwe perceelsgrens komen te liggen en is geëgaliseerd. Het object vormt samen met de AMF-terreinen 5G-97 en 5G-98 (cat.nrs. 1 en 2) één geheel. Binnen het huidige landschap zijn geen elementen (meer) waarneembaar die het object relateren

Figuur 46: Topografische situatie (opname 1979) op en rond terrein 5G-C volgens de AMF.

aan landschappelijke elementen. Er zijn geen aanwijzingen voor het feit dat het object op een verhoogde rug ligt. De zuidelijke grens van het object wordt gevormd door de snelweg Leeuwarden–Harlingen, die de landschappelijke waarde van het object heeft verminderd.

13. **NAP-hoogte:** 1,28 m +NAP
14. **Grondgebruik:** grasland (juli 1994)
15. **Type object:** verhoogde nederzetting (terp) + verhoogde boerderijplaats, later stinsterrein met bijterrein
16. **Datering object:** in geval van terp: Late IJzertijd – Volle Middeleeuwen; in geval van verhoogde boerderijplaats: Volle Middeleeuwen; in geval van stinsterrein: Late Middeleeuwen
17. **Omvang archeologisch gebied:** zie Fig. 47

Figuur 47: Topografische situatie op en rond terrein 5G-C (opname 1979) en de begrenzing van het archeologische gebied (dikke lijn). Het te beschermen gebied is gearceerd. Het archeologisch waardevolle, maar niet te beschermen gebied is gerasterd.

18. **Algemene beschrijving:** het betreft een terp. De terp vormt een onderdeel van de terpen-groep van Schingen uit de Late IJzertijd (groep 16B). Hoewel het waarschijnlijk is dat de terpen van groep 16B op een lage kwelderwal liggen, is dit op grond van de huidige gegevens niet met zekerheid uit te maken. Aan de zuidzijde van de terp ligt het restant van een voormalig stinsterrein. De rest van het stinsterrein is bij de aanleg van de snelweg Harlingen–Leeuwarden verloren gegaan. Men kan veronderstellen dat het bijterrein van het stinsterrein teruggaat op een vol-middel-eeuwse verhoogde boerderijplaats. Op grond van archiefonderzoek is het waarschijnlijk dat terrein 5G-C archeologisch waardevol is. Het terrein lijkt althans vergelijkbaar met de AMF-terreinen 5G-97 en 5G-98 (cat.nrs. 1 en 2). Als terp wordt het terrein al aangegeven

door Eekhoff. Ook op de bodemkaart is het terrein als terp aangeduid. Het dempen en rechtekken van sloten heeft de archeologische en landschappelijke betekenis van het object verminderd. Bij de aanleg van de snelweg Harlingen – Leeuwarden ging een belangrijk deel van het aangrenzende stinsterrein verloren. Het betreft de kern van het stinsterrein, dat wil zeggen het deel waarop de stinswier heeft gelegen. Op grond van de huidige gegevens kan evenwel verondersteld worden dat het terpterrein en het restant van de verhoogde boerderijplaats (later bijterrein van de stins) nog steeds archeologische waardevol zijn. Visuele inspectie en hoogtemetingen bevestigen de omvang van de aantasting, maar ook de archeologische potentie van met name de terp. Het terpterrein is deels geëgaliseerd, zoals onder meer blijkt uit het niet langer zichtbaar zijn van de oorspronkelijke kleinschalige verkaveling. Bij het rechtekken van de perceelsgrens aan de noordzijde is een gedeelte van de terp afgesneden.

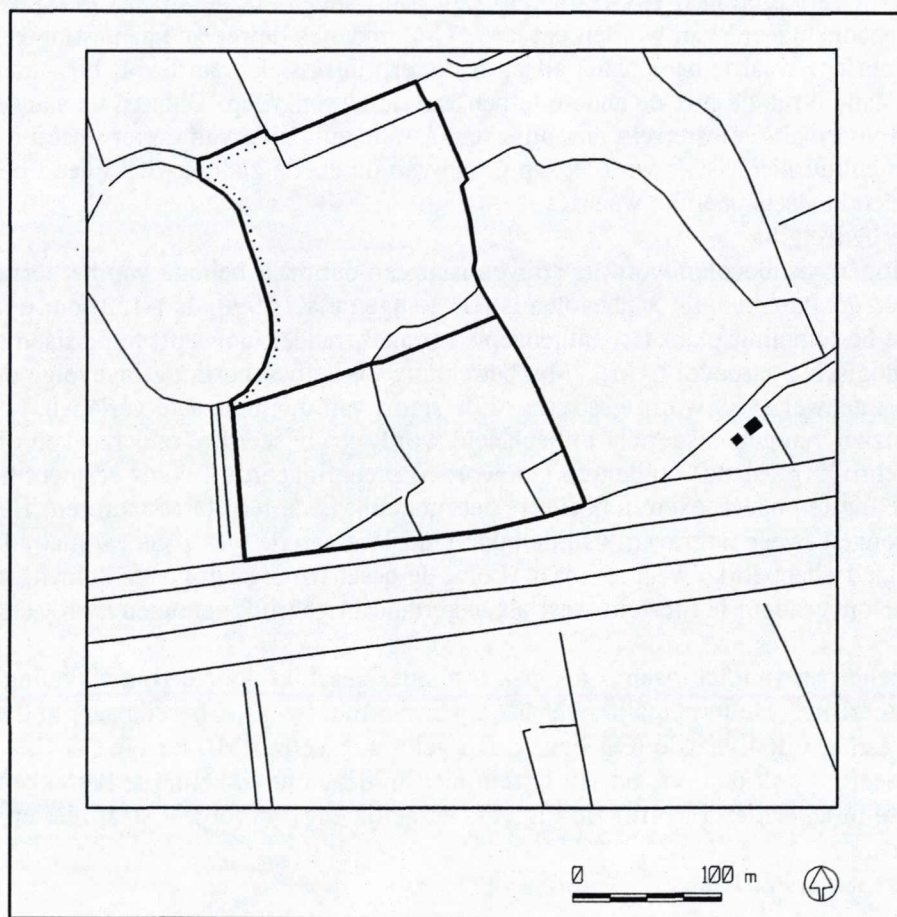
Door middel van booronderzoek is vastgesteld dat het onderzochte terrein nog goed geconserveerde archeologisch waardevolle lagen bevat. Het terpaardepakket heeft een duidelijke stratigrafische opbouw en bevat een wisselende hoeveelheid vondstmateriaal. Plaatselijk is het fraai gelaagd, donker getint en vondstrijk. Gesteld kan worden dat een deel van de toplaag van het terpaardepakket aan aantasting onderhevig is (geweest). Onder het terpaardepakket bevinden zich diverse diepe ingravingen van sporen, die een waardevolle bron kunnen zijn voor onderzoek naar organisch materiaal. Tevens is het duidelijk dat de oorspronkelijke westelijke begrenzing van de terp ook de begrenzing van het terpareaal aangeeft. Het is waarschijnlijk dat bij het dempen van deze sloot niet alleen het oorspronkelijke reliëf is verdwenen, maar dat ook de top van de terplagen is aangetast. Voor eventuele informatie over recente aantasting ingewonnen door middel van veldkartering wordt verwezen naar RAAP-rapport 299 (De Langen & Nierstrasz, 1998).

19. **Waarde:** geconcludeerd kan worden dat terp 5G-C ondanks de recente aantasting een hoge archeologische waarde heeft. Niet alleen is de terp intrinsiek waardevol, hij ontleent ook waarde aan de relatie met de andere terpen van de terpengroep. Dankzij de aanwezigheid van een voormalig stinsterrein met bijterrein aan de zuidzijde van de terp heeft dit terrein ook een cultuurhistorische waarde. Op grond van de goede zichtbaarheid heeft het terrein tevens een landschappelijke waarde.
20. **Specifieke bedreiging:** –
21. **Aanbevelingen:** aanbevolen wordt te streven naar een optimaal behoud van het terrein.
Voorgestelde bestemming: aanbevolen is (De Langen e.a., 1996: 151-152) om terrein 5G-C op de bestemmingsplankaart Buitengebied Franekeradeel (concept) te plaatsen als zijnde 'archeologisch waardevol (AM)'. Met betrekking tot de bescherming ingevolge de Monumentenwet 1988 wordt geadviseerd de status van monument te verlenen. Ten aanzien van gebiedsgericht milieubeleid wordt geadviseerd te onderzoeken of het grondgebruik (grasland) op de terp kan worden gecontinueerd. Tevens verdient het aanbeveling te onderzoeken in hoeverre het mogelijk is de terp te restaureren. Het terugbrengen (weer uitgraven) van de oude randsloot aan de westzijde zal niet alleen de cultuurlandschappelijke waarde, maar vooral de bescherming ten goede komen, met name wanneer onverhoopt het terrein weer als akkerland in gebruik genomen wordt en afploegen dreigt.
De terpengroep van Schingen is als geheel minder geschikt voor de ontwikkeling van cultuurtoerisme. De terpen zijn over het algemeen minder goed bereikbaar, in die zin dat ze niet aan een doorgaande weg liggen. Dit geldt ook voor AMF-terrein 5G-C.
Geadviseerd wordt dan ook om dit terrein niet bij deze ontwikkeling te betrekken.
22. **Omvang te beschermen terrein:** zie Fig. 47, vergelijk Fig. 46 (object staat niet op de AMF vermeld).
23. **Literatuur:** Alders & Kramer, 1988.

3.7.2 Visuele inspectie

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (archeologische waarneming) visuele inspectie

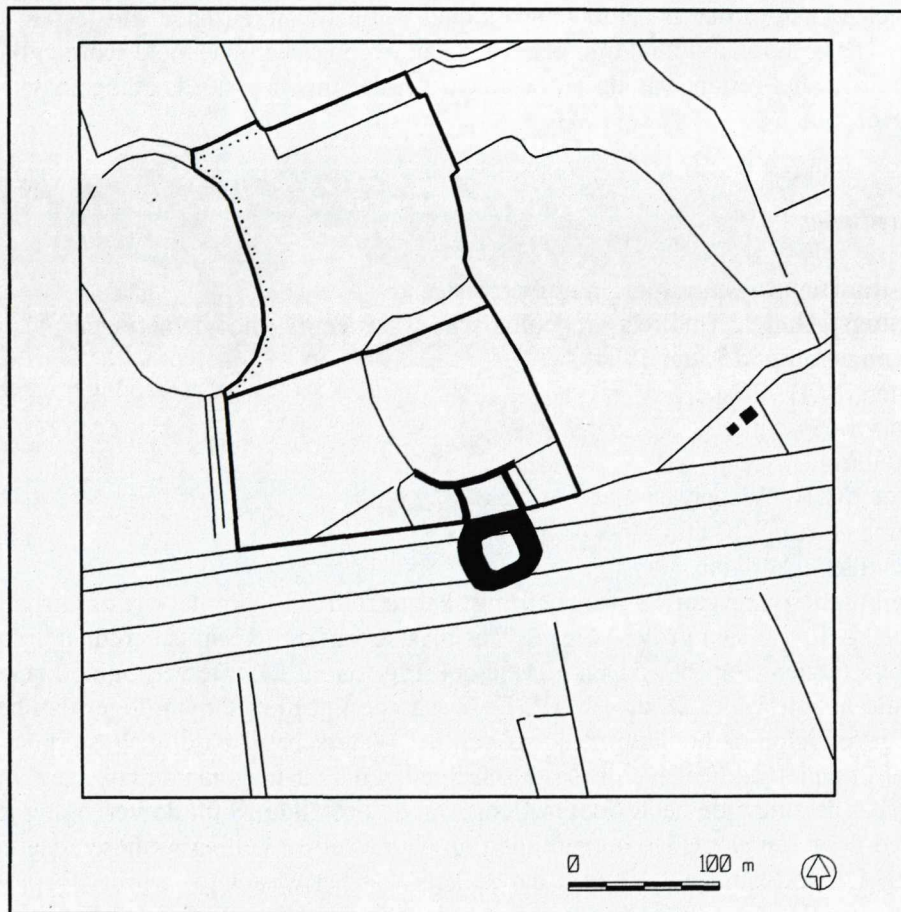
3. Datum waarneming: 15 juni 1994
4. Waarnemer: T.M. Perger
5. Melder: n.v.t.
6. Datum melding: n.v.t.
7. Beschrijver: T.M. Perger
8. Beschrijvingsdatum: 15 juni 1994
9. Grondgebruik: grasland
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** ter plaatse van het object tekent zich een redelijk waarneembare verhoging af. De kop van deze verhoging bevindt zich enigszins excentrisch tegen de oostelijke begrenzing van het perceel aan. Op grond van de huidige gesteldheid van dit perceel en het aangrenzende AMF-terrein 5G-97 (cat.nr. 1) is echter niet uit te maken dat beide verhogingen ooit één geheel hebben gevormd. Mogelijk is het perceel in het verleden licht geëgaliseerd. De zuidelijke begrenzing van het perceel wordt gevormd door de snelweg Leeuwarden–Harlingen, die een gedeelte van het oorspronkelijke perceel afgesneden lijkt te hebben. Aan de westelijke flank van de verhoging tekent zich een noord-zuid georiënteerde depressie af, die waarschijnlijk een voormalige perceelsgrens markeert.
- Foto:** er is geen foto genomen.
12. **Conclusie waarneming:** op grond van deze waarneming een terrein met archeologische potentie. De aanleg van de snelweg en kavelverbeteringswerkzaamheden hebben het object waarschijnlijk aangetast.

Figuur 48: Huidige (middeldikke lijn) en voormalige perceelsscheidingen (dunne lijnen) op terrein 5G-C (exclusief het deel onder de rijksweg).

3.7.3 Archiefonderzoek

1. ARCHIS-waarnemingsnummer: nog niet verleend
2. Waarnemingstechniek: (indirect-archeologische waarneming) archief/bureau-onderzoek
3. Datum waarneming: 14 juni 1994
4. Waarnemer: T.M. Perger
5. Melder: n.v.t.
6. Datum melding: n.v.t.
7. Beschrijver: T.M. Perger
8. Beschrijvingsdatum: 14 juni 1994
9. Grondgebruik: akkerland + grasland (GPA)
10. Algemene beschrijving van de waarneming: op grond van de bodemkaart maakt het object deel uit van een uitgestrekt terpareaal, dat tevens 5G-97 (cat.nr. 1) omvat. Eekhoff geeft als enige op de oostelijke helft van het perceel een duidelijke verhoging (terp) aan. Het terrein ligt in een uitgestrekte, voormalige strandvlakte. Gezien de rangschikking binnen de terpengroep van Schingen, de parcelering van de directe omgeving en de bodemkundige situatie te Schingen (5H-15: cat.nr. 8) en omgeving, is het echter zeer waarschijnlijk dat de terp op een (zij het niet zeer uitgesproken) kwelderwal ligt. Op de KAF (1826/27) bestaat het huidige perceel waarbinnen de verhoging ligt nog uit twee delen. Het gedeelte van het huidige perceel waarop Eekhoff de verhoging projecteert, wordt aan de noord-, oost- en westzijde nog fraai omsloten door een gebogen sloot. Aan de zuidzijde ontbreekt de terpsloot echter. In het artikel van Alders & Kramer (1988) wordt aan de zuidzijde echter wel een sloot verondersteld. Afgaande op de vorm van de duidelijke verhoging die Eekhoff aangeeft, zou deze sloot het zuidelijke deel van de terp

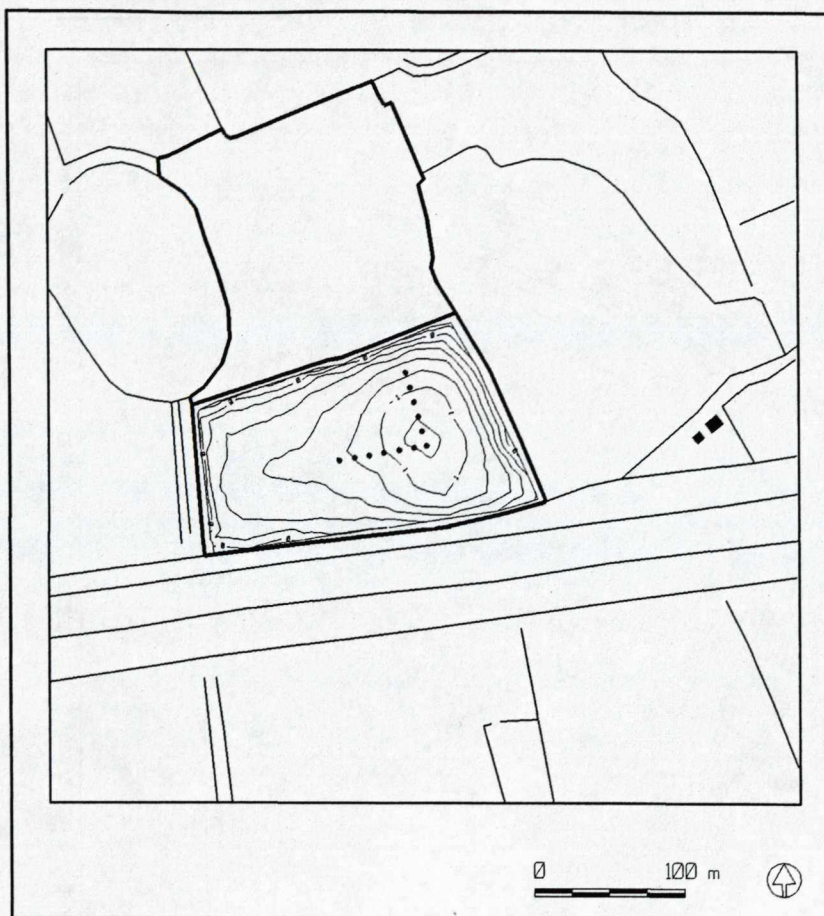
Figuur 49: Huidige (middeldikke lijn) en voormalige perceelsscheidingen (dunne lijnen) op terrein 5G-C (inclusief de onder de rijksweg verdwenen state met bijbehorende sloten (dikke lijnen).

doorsneden hebben. Tegen de zuidzijde van de terp bevindt zich een opvallend onregelmatig gevormd perceel. Uit het archeologisch onderzoek dat ten tijde van de aanleg van de snelweg Leeuwarden–Harlingen kon worden uitgevoerd, is gebleken dat zich op deze lokatie een stins heeft bevonden. In het verslag over deze opgraving (Alders & Kramer, 1988) wordt het terpterrein als volgt omschreven: "ten noorden van de ringgracht (i.e. rondom de stins) ligt een terp, die ongeveer een meter boven de omgeving uitsteekt en rond het begin van de jaartelling bewoond is geweest. Vanaf de ringgracht lopen twee Middeleeuwse sloten in de richting van deze terp; mogelijk omringden zij een erf met bijgebouwen" (p. 158; vergelijk Fig. 48 en 49). Verder wordt verondersteld dat de terp vrijwel continu bewoond is geweest (op grond van het materiaal dat in de gracht tussen terp en stins werd aangetroffen), dat zich aan de zuidzijde van de terp een boerderij heeft bevonden en dat stins en boerderijplaats via een brug met elkaar verbonden zijn geweest. De structuur van het perceel op de GHPA is nog identiek aan de KAF (Fig. 48). Op de HAF (1929) is de noordelijke gebogen grenssloot inmiddels rechtgetrokken. Op de GPA (1979/82) is het meest zuidelijke deel van het perceel bij de aanleg van de snelweg Harlingen–Leeuwarden verdwenen (Fig. 49). De FF (1989) geeft de laatst geregistreerde situatie weer: op deze kaart is ook de voorheen nog gebogen westelijke grenssloot verdwenen.

11. **Vondsten:** bij het archeologisch onderzoek op het stinsterrein direct zuidelijk van de terp zijn onder meer 52 fragmenten aardewerk uit het begin van de jaartelling aangetroffen (Fries Museum).
12. **Conclusie waarneming:** op grond van deze gegevens een terrein met een zekere archeologische potentie. Het terrein lijkt vergelijkbaar met AMF-terreinen 5G-97 en 5G-98 (cat.nrs. 1 en 2). Het dempen en rechte trekken van sloten heeft de archeologische en landschappelijke betekenis van het object verminderd. Bij de aanleg van de snelweg Harlingen–Leeuwarden is een belangrijk deel van het aangrenzende stinsterrein verloren gegaan. Op grond van de huidige gegevens kan evenwel verondersteld worden dat het terpterrein en het restant van de bijterreinen van de stins nog steeds archeologisch waardevol zijn.

3.7.4 Hoogtemetingen

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) hoogtemetingen
3. **Datum waarneming:** 15 juni 1994
4. **Waarnemer:** M.H. Wispelwey
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** M.H. Wispelwey
8. **Beschrijvingsdatum:** 30 juni 1994
9. **Grondgebruik:** akkerland
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het terrein 5G-C ligt tegenwoordig op de oostelijke helft van een groter perceel. Ter plaatse van dit terrein is een duidelijke verhoging te zien (Fig. 50, 51 en 52; zie ook Fig. 53 en 54). De verhoging kent een maximale hoogte van 1,28 m +NAP. Deze waarde ligt bijna 20 cm hoger dan hetgeen weergegeven is op de hoogtelijnenkaart van het Waterschap Noordlik Westergoa (circa 1970). Misschien is dit verschil toe te schrijven aan de aanleg van de rijksweg 9, die het terrein aan de zuidzijde heeft doorsneden. Aan de oostzijde wordt de verhoging nauw begrensd door een sloot. De hoogtelijnen op de westelijke helling waaiëren daarentegen wijd uit. Dit zou kunnen betekenen dat de kop naar het westen toe wordt afgeploegd. Het opheffen van de sloot die de verhoging aan de westzijde begrensdé, zou dit kunnen bevorderen. In de zuidoosthoek is een lichte verhoging te zien. Hier bevindt zich de doorgang naar het belendende perceel 5G-97 (cat.nr. 1).

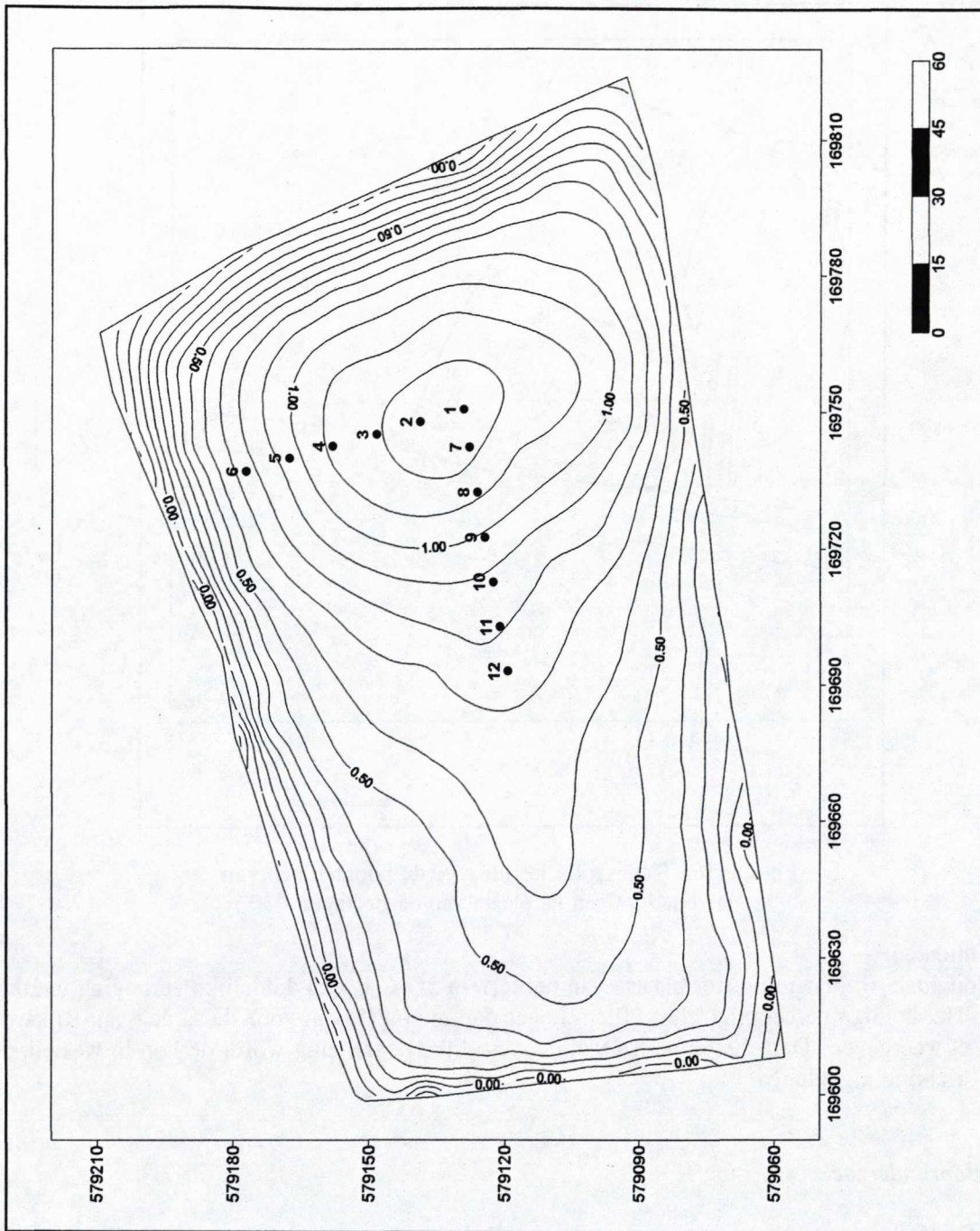

Figuur 50: Topografische situatie, de hoogtelijnen van terrein 5G-C en de plaats van de boringen.

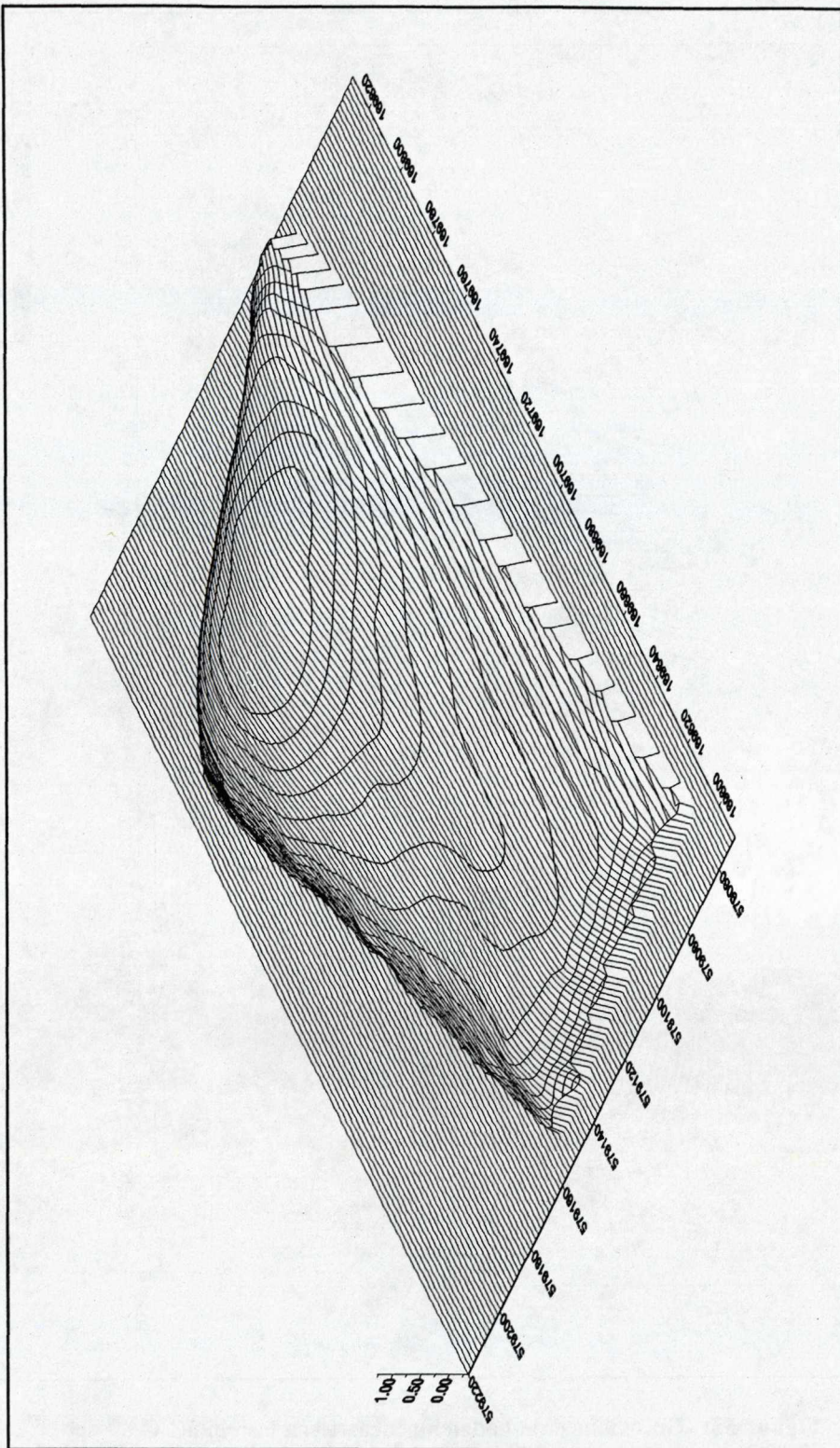
11. **Vondsten:** –
12. **Conclusie waarneming:** ter plaatse van het terrein 5G-C is een duidelijke verhoging te zien. Het huidige perceel ligt bijna 20 cm hoger dan metingen van vóór de aanleg van Rijksweg 9 weergegeven. Door het opheffen van de westelijke begrenzing wordt de kop in westelijke richting afgeploegd.

3.7.5 Booronderzoek

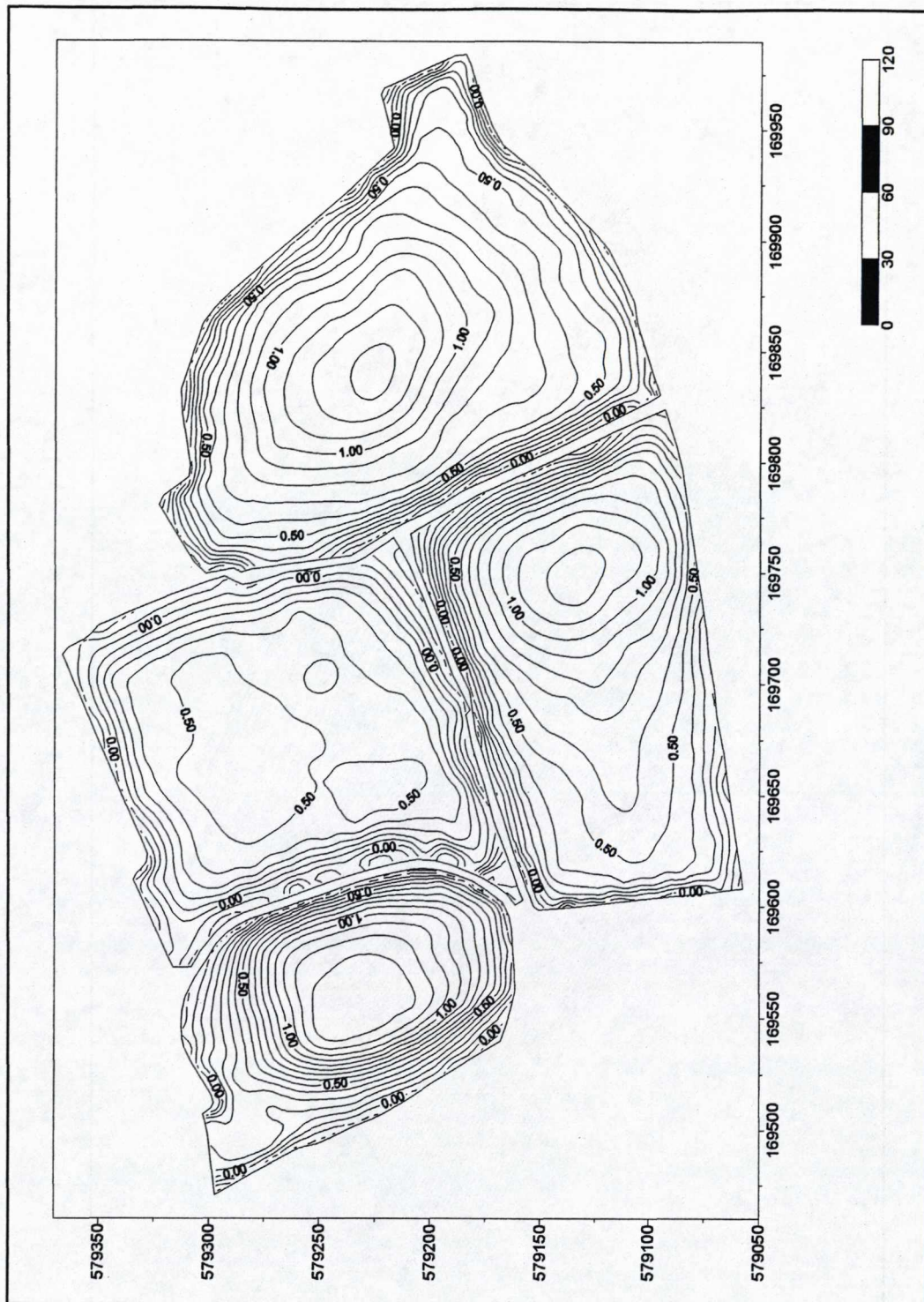
1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (archeologische waarneming) booronderzoek
3. **Datum waarneming:** 15 juni 1994
4. **Waarnemer:** T.M. Perger
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** T.M. Perger
8. **Beschrijvingsdatum:** 7 juli 1994
9. **Grondgebruik:** grasland
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** op het AMF-terrein zijn in totaal twaalf boringen gezet verdeeld over twee haaks op elkaar staande raaien (zie Fig. 51).
Raai 1 (B01–B06: zie Fig. 55): in B01–B03 bevindt zich een fraai gelaagd, donker getint en vondstrijk terpaardepakket, dat op B03 na aan de top aangetast is. De bouwvoor bevat tevens fragmenten terpaardewerk. De maximale dikte van het ongestoorde terpaardepakket bedraagt circa één meter. Onder het terpaardepakket bevindt zich in B02 een fraai gebande spoorvulling, rijk aan vondsten en sterk humeus. In B04 ontbreekt het rijke, donker

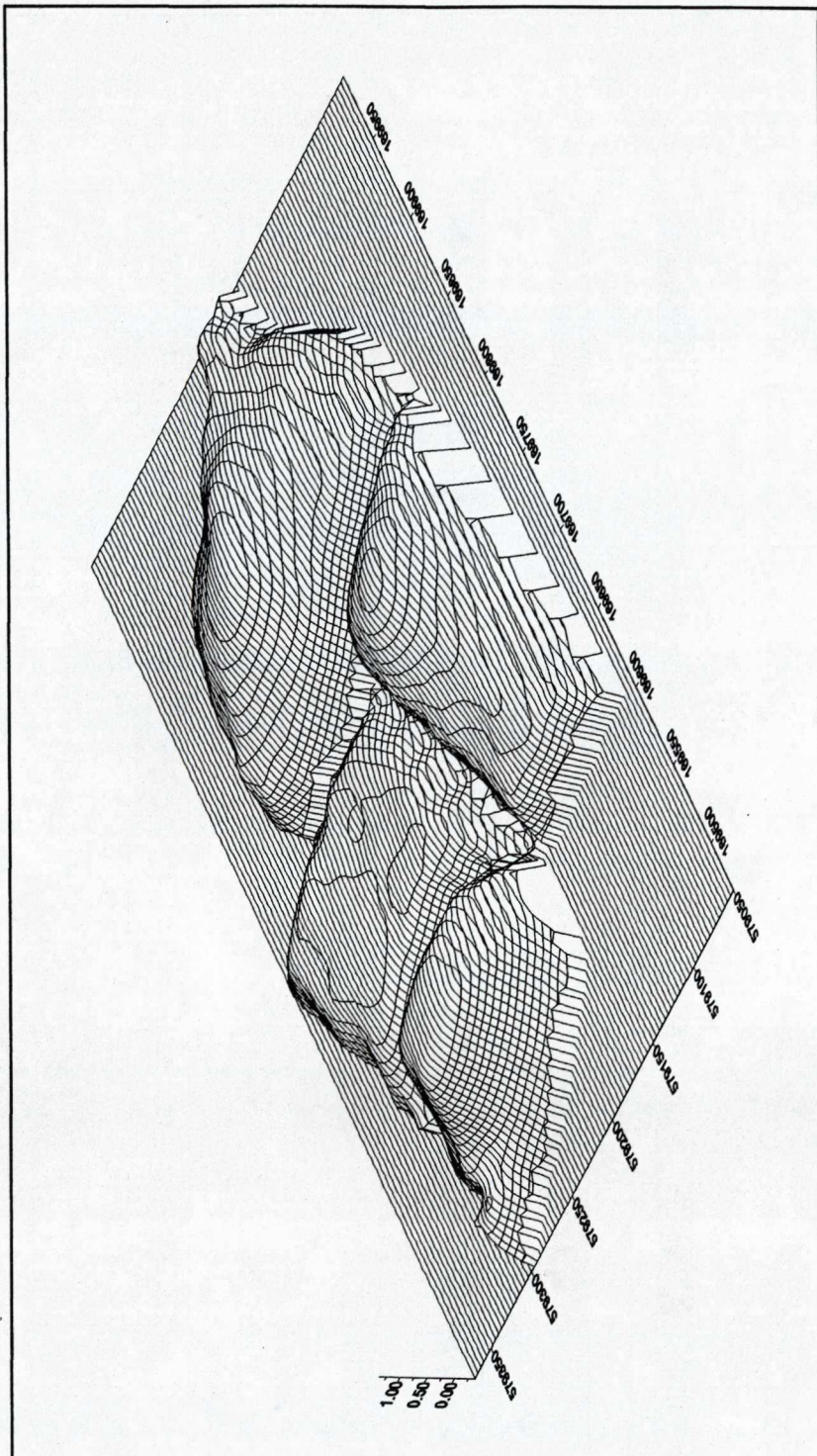
Figuur 51: Hoogtelijnenkaart van terrein 5G-C met daarin de boorpunten.

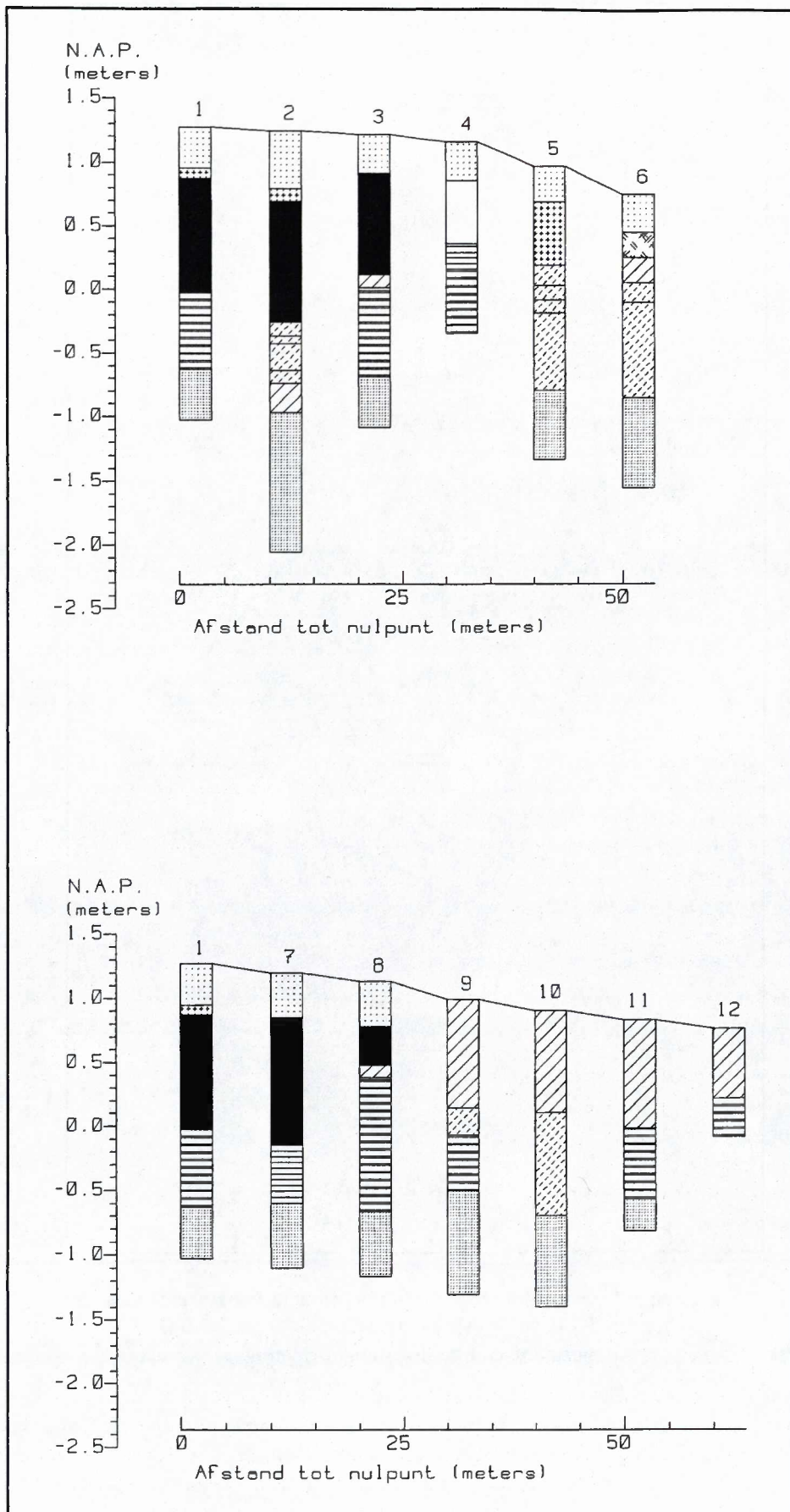
Figuur 52: Drie-dimensionale hoogtekaart van terrein 5G-C, gezien vanuit zuidwestelijke richting.

Figuur 53: Gecombineerde hoogtelijnenkaart van terrein 5G-C en de AMF-terreinen 5G-97 en 5G-98.

Figuur 54: Gecombineerde drie-dimensionale hoogtekart van terrein 5G-C en de AMF-terreinen 5G-97 en 5G-98, gezien vanuit zuidwestelijke richting.

Figuur 55: Boorprofielen van de boorraaien op terrein 5G-C (zie Bijlage 3).

gekleurde terpaardepakket: hier werd slechts een relatief schoon en vrij licht gekleurd archeologische laag aangeboord. In B05 en B06 werd geen terpaardepakket aangeboord, al is het mogelijk dat de licht getinte en vrij homogene archeologische laag in B05 nog aan het terpaardepakket gerelateerd moet worden. Op dieper niveau zijn in deze boringen fraai opgebouwde spoorvullingen aangeboord.

Raai 2 (B01, B07–B12: zie Fig. 55): B07 zet het beeld uit raai 1 voort, met dien verstande dat het terpaardepakket hier in de top niet aangetast lijkt. Vanaf B08 neemt de dikte van het terpaardepakket sterk af. In B09 werd nog slechts een qua dikte onopvallende archeologische laag aangeboord, die zeer waarschijnlijk als het restant van een spoorvulling geïnterpreteerd moet worden. De top van de boring is geheel verstoord. Ook in B10 ontbreekt het terpaardepakket volledig. Hier resteert slechts een dikke verrommelde laag die direct op de vulling van een spoor rust. Ook in B11 en B12 zijn slechts verrommelde lagen aangeboord. Terplagen zijn hier niet meer aangetoond.

De natuurlijke ondergrond bestaat uit een sterk gelaagd sediment (afwisseling van kleiige en zandige lenzen) dat tussen 0,70 en 0,50 m –NAP overgaat in het (wad)zand. In B4 rust op het gelaagde sediment een meer zavelig pakket. De overgang tussen het gelaagde sediment en deze zavel ligt rond 0,10 m +NAP.

11. Vondsten:

B02-01: twee wandfragmenten handgevormd aardewerk, waarschijnlijk terpaardewerk;

B02-02: wandfragment handgevormd aardewerk, waarschijnlijk terpaardewerk;

B03-03: schouderfragment handgevormd aardewerk, waarschijnlijk terpaardewerk;

B03-04: wandfragment handgevormd aardewerk, waarschijnlijk terpaardewerk.

12. **Conclusie waarneming:** op grond van deze gegevens kan gesteld worden dat het onderzochte terrein nog goed geconserveerde archeologisch waardevolle lagen bevat. Het terpaardepakket heeft een duidelijke stratigrafische opbouw en bezit een wisselende hoeveelheid vondstmateriaal. Gesteld kan worden dat een deel van de toplaag van het terpaardepakket aan aantasting onderhevig is. Onder het terpaardepakket bevinden zich diverse diepe ingravingen van sporen, die een waardevolle bron zijn voor onderzoek naar organisch materiaal. Op grond van raai 2 is het duidelijk dat de oorspronkelijke westelijke begrenzing van de terp ook de begrenzing van het terpareaal aangeeft. Tevens is het waarschijnlijk dat bij het dempen van deze sloot niet alleen het oorspronkelijke reliëf is verdwenen, maar ook de top van het terpaardepakket is aangetast.

3.7.6 Planologie A

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend

2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) planologisch onderzoek

3. **Datum waarneming:** 13 juni 1996

4. **Waarnemer:** S. Wentink

5. **Melder:** n.v.t.

6. **Datum melding:** n.v.t.

7. **Beschrijver:** S. Wentink

8. **Beschrijvingsdatum:** 13 juni 1996

9. **Grondgebruik:** –

10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het betreft een planologische waarneming van relevante plannen en verordeningen op provinciaal niveau. Gekeken is welk provinciaal beleid en/of bescherming op het terrein van toepassing is.

In het Streekplan Friesland 1994 valt het terrein binnen het gebied 'landbouw met het accent op akkerbouw, melkveehouderij en inplaatsing melkveehouderij en (beperkte) intensieve veehouderij'. Dit betekent dat de instandhouding en verdere ontwikkeling van de pootaardappelteelt en melkveehouderij van belang zijn. Daarnaast zijn er mogelijkheden voor vollegrondsgroenteteelt, bloembollenteelt en glastuinbouw. Planologische veiligstelling van archeologische elementen dient door de gemeenten gerealiseerd te worden. Een kaart waarop het onderhavige terrein en andere archeologische terreinen staan aangegeven ontbreekt.

In het Provinciaal Milieubeleidsplan 1994-1997 is het terrein niet aangewezen als 'facultatief milieubeschermingsgebied'.

In het Waterhuishoudingsplan Friesland 1992-1995 valt het terrein in het 'noordelijke complex van poldersystemen'. Gebieden die tot dit complex behoren, hebben de functie 'landbouw met plaatselijk natuurwaarden'. Het terrein valt echter niet samen met deze natuurwaarden.

In de Ontgrondingenverordening Friesland wordt het terrein niet met name genoemd. Wel zullen bij een aanvraag voor een ontgrondingsvergunning alle betrokken belangen meegewogen worden. Ontgrondingen in het kader van de normale uitoefening van land-, tuin-, of bosbouwbedrijf, zoals frezen, eggen, spitten en aanaarden kunnen zonder een ontgrondingsvergunning uitgevoerd worden. Voor egalisatie is wel een ontgrondingsvergunning nodig, voor zover hiervoor geen aanlegvergunning is vereist in een geldend bestemmingsplan.

Het gebied ligt niet in een relatienotagebied noch in een gebied dat tot de provinciale ecologische hoofdstructuur behoort.

11. **Vondsten:** –

12. **Conclusie waarneming:** in het Streekplan wordt het terrein niet expliciet genoemd en staat het niet op een kaart weergegeven. Aanbevolen wordt in het Streekplan een kaart op te nemen met daarop aangegeven het onderhavige en andere archeologisch waardevolle terreinen. Daarnaast wordt aanbevolen in andere provinciale plannen c.q. beleid, zoals het waterhuishoudingsplan, het ontgrondingenbeleid en het natuurbeleid, eveneens aandacht te besteden aan de aanwezigheid en het behoud van archeologische waarden. Tenslotte wordt geadviseerd het terrein als 'facultatief milieubeschermingsgebied' aan te wijzen.

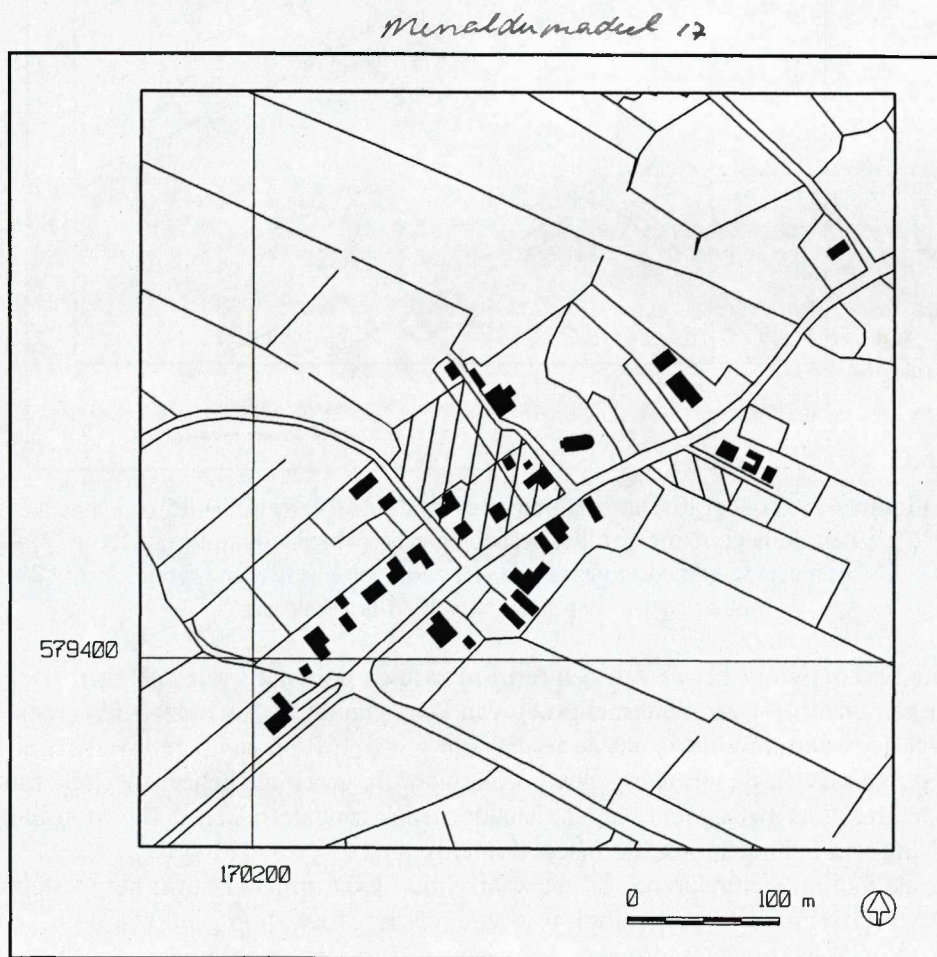
3.7.7 Planologie B

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) planologisch onderzoek
3. **Datum waarneming:** 13 juni 1996
4. **Waarnemer:** S. Wentink
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** S. Wentink
8. **Beschrijvingsdatum:** 13 juni 1996
9. **Grondgebruik:** –
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het betreft een planologische waarneming van het vigerende gemeentelijke bestemmingsplan en de gemeentelijke monumentenverordening. Gekeken is welk beleid en/of bescherming op het terrein van toepassing is. Het vigerende bestemmingsplan voor het terrein is het bestemmingsplan het Buitengebied 1979 van de gemeente Franekeradeel. Het terrein staat echter niet op de plankaart aangegeven. Ook in het nieuw door te voeren Bestemmingsplan Buitengebied Franekeradeel 1995 (concept) is het terrein niet op de plankaart weergegeven. Het terrein geniet geen bescherming via de gemeentelijke monumentenverordening.
11. **Vondsten:** –
12. **Conclusie waarneming:** het terrein geniet geen planologische bescherming. In de toekomst dient het terrein planologisch beschermd te worden door toepassing van het bestemmingsplan Buitengebied Franekeradeel 1995 (concept). Aanbevolen wordt het terrein als 'archeologisch waardevol' op de plankaart te zetten en wordt geadviseerd het aanlegvergunningstelsel voor 'archeologisch waardevolle' gebieden uit te breiden door ook een aanlegvergunning te eisen voor 'grondbewerkingen dieper dan 40 cm'.

3.8 CATALOGUSNUMMER 8 (5H-15)

3.8.1 Algemeen

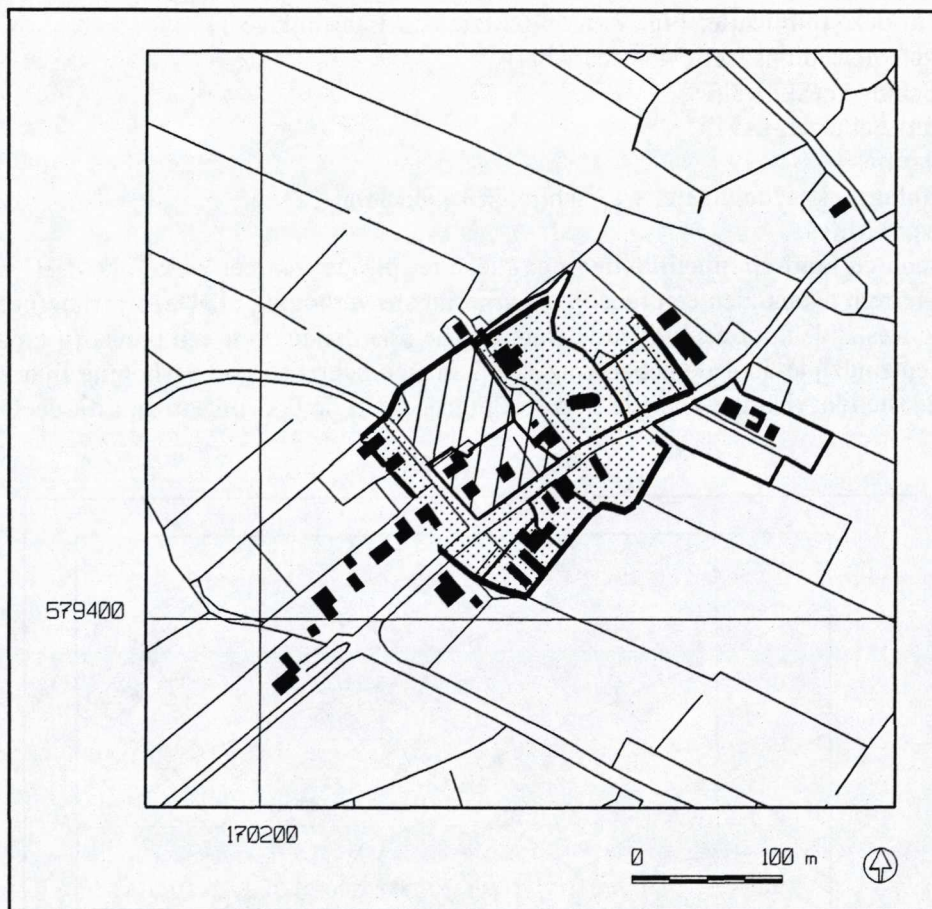
1. **Objectnummer:** 5H-15
2. **Huidige status:** AMF-terrein met de aanduiding M-ch. Voor de begrenzing van het AMF-terrein zie Fig. 56. Op grond van deze status is het object ook aangewezen als bodembeschermingsgebied. Het geldt sinds 4 oktober 1995 als facultatief milieubeschermingsgebied waarvoor geen extra milieuregelgeving wordt opgenomen. Met betrekking tot het gemeentelijke bestemmingsplan: zie rubriek 21 en § 3.8.7 (zie ook § 3.8.6).
3. **Kaartblad:** 5H
4. **Coördinaten:** 170.352/579.499
5. **Figuren in deze publicatie:** Fig. 1 en 56-62 (zie ook Kaartbijlage 1)
6. **Gemeente:** Menaldumadeel (Menameradiel)
7. **Plaats:** Schingen (Skingen)
8. **Toponiem:** Schingen (AMF)
9. **Concordantie:** –
10. **Geomorfologie:** kweldervlakte, waarschijnlijk kwelderwal
11. **Bodentype:** Mn15A
12. **Voorkomen en landschappelijke ligging:** alleen ter plaatse van het westelijke deel van het AMF-terrein tekent zich een redelijk waarneembare verhoging af. Deze verhoging wordt aan de westzijde door een verharde weg, aan de noordzijde door een bomenrij en aan de oost- en zuidzijde door de bebouwing van Schingen begrensd. De verhoging lijkt zich in noordoostelijke richting voort te zetten. Op grond van de bodemkaart ligt dit deel op een

Figuur 56: Topografische situatie (opname 1979) op en rond AMF-terrein 5H-15 volgens de AMF.

licht verhoogde rug (kwelderwal). In het huidige landschap is een dergelijke landschappelijke relatie echter niet duidelijk (meer) waarneembaar. Ter plaatse van het oostelijke deel tekent zich geen waarneembare verhoging (meer) af. Wel kan gesteld worden dat het terrein zeer geleidelijk in oostelijke richting afloopt.

13. **NAP-hoogte:** 1,12 m +NAP
14. **Grondgebruik:** grasland en bebouwing (september 1992 en februari 1995)
15. **Type object:** verhoogde nederzetting (terp) en dorpsgebied (Volle Middeleeuwen – Nieuwe tijd)
16. **Datering object:** in geval van terp: Late IJzertijd – Late Middeleeuwen; in geval van dorpsgebied: Volle Middeleeuwen – Nieuwe tijd
17. **Omvang archeologisch gebied:** zie Fig. 57

Figuur 57: Topografische situatie op en rond AMF-terrein 5H-15 (opname 1979) en de begrenzing van het archeologische gebied (dikke lijn). Het te beschermen gebied is gearceerd. Het archeologisch waardevolle, maar niet te beschermen gebied is gerasterd.

18. **Algemene beschrijving:** het betreft een terp, in casu de dorpsterp van Schingen. De terp vormt een onderdeel van de terpengroep van Schingen uit de Late IJzertijd (groep 16B). Hoewel het waarschijnlijk is dat de terpen van groep 16B op een lage kwelderwal liggen, is dit op grond van de huidige gegevens niet voor de groep als geheel met zekerheid uit te maken. Met de aanwezigheid van een smalle strook zandige(r) klei is dit voor de directe omgeving van Schingen nog het meest duidelijk. Op grond van archiefonderzoek is het waarschijnlijk dat in ieder geval het westelijke deel van AMF-terrein 5H-15 archeologisch waardevol is. Hoewel op geen van de geraadpleegde kaarten een terp staat aangegeven, is het waarschijnlijk dat zich ter plaatse van het westelijke deel van het AMF-terrein een deel van de dorpsterp van Schingen bevindt. Uit de kaarten blijkt dat een deel van het westelijke deel oorspronkelijk een

boerderijplaats was, die vermoedelijk verhoogd is (geweest). Visuele inspectie en hoogtemetingen bevestigen de mogelijke archeologische waarde van het westelijke deel van het terrein. Ter plaatse is sprake van een flauwe verhoging (op de noordelijke helft van het westdeel) die aan de zuidzijde wordt begrensd door bebouwing (op het zuidelijke helft van het westdeel). Het zuidelijke deel is recentelijk aangetast door nieuwbouw. Op grond van de vorm van de verhoging mag worden aangenomen dat deze meer naar het zuiden heeft doorgelopen.

Door middel van booronderzoek is vastgesteld dat de noordelijke helft van het westelijke deel nog steeds archeologisch waardevol is. Deze helft bevat een terpaardepakket dat over het algemeen duidelijk gelaagd is en een gevarieerde hoeveelheid vondstmateriaal bevat. In oostelijke richting neemt het pakket in dikte toe. Tevens zijn enkele vullingen van diep ingegraven sporen aangeboord, waarin de organische component goed geconserveerd aanwezig is. Ter plaatse van het oostelijke deel van het AMF-terrein is geen ongestoorde archeologisch laag aangetroffen. Over het algemeen werd tot ruim 1,0 m -Mv een recentelijk verrommeld pakket aangeboord dat direct en scherp begrensd op de natuurlijke ondergrond ligt.

19. **Waarde:** voor het westelijke deel: geconcludeerd kan worden dat het terpdeel aangeduid als AMF-terrein 5H-15 ondanks de recente aantasting nog steeds archeologisch waardevol is. Niet alleen is de terp intrinsiek waardevol, hij ontleent ook waarde aan de relatie met de andere terpen van de terpengroep. Dankzij de aanwezigheid van een voormalige verhoogde boerderijplaats op de zuidelijke helft van dit deel van het AMF-terrein heeft dit terrein ook een cultuurhistorische waarde. Deze waarde kan ook worden toegekend op grond van het feit dat de terp de dorps terp is van Schingen. Dankzij de zichtbaarheid heeft het terrein tevens een cultuurlandschappelijke waarde.

Voor het oostelijke deel: het terrein heeft geen archeologische waarde (meer). Dankzij de duidelijke zichtbaarheid heeft het terrein wel (nog steeds) een cultuurlandschappelijke waarde.

20. **Specifieke bedreiging:** bebouwing

21. **Aanbevelingen voor het westelijke deel:** aanbevolen wordt te streven naar een optimaal behoud van het terrein.

Voorgestelde bestemming: aanbevolen wordt om wanneer voor het dorp Schingen een bestemmingsplan wordt gemaakt, het AMF-terrein op de bestemmingsplankaart te plaatsen als zijnde 'archeologisch waardevol (AM)'. Met betrekking tot de bescherming ingevolge de Monumentenwet 1988 wordt geadviseerd de status van monument te handhaven. Ten aanzien van gebiedsgericht milieubeleid wordt geadviseerd te onderzoeken of het grondgebruik (grasland) op de noordelijke helft van dit deel kan worden gecontinueerd.

Aanbevelingen voor het oostelijke deel: aanbevolen wordt niet (langer) te streven naar een optimaal behoud van het terrein, tenminste voor zover het de archeologische waarde betreft. *Voorgestelde bestemming:* aanbevolen wordt om dit deel niet via een gemeentelijk bestemmingsplan te beschermen. Met betrekking tot de bescherming ingevolge de Monumentenwet 1988 wordt geadviseerd het terrein niet als monument te handhaven, maar het van de AMF te verwijderen. Ten aanzien van gebiedsgericht milieubeleid worden voor dit deel geen specifieke adviezen verstrekt.

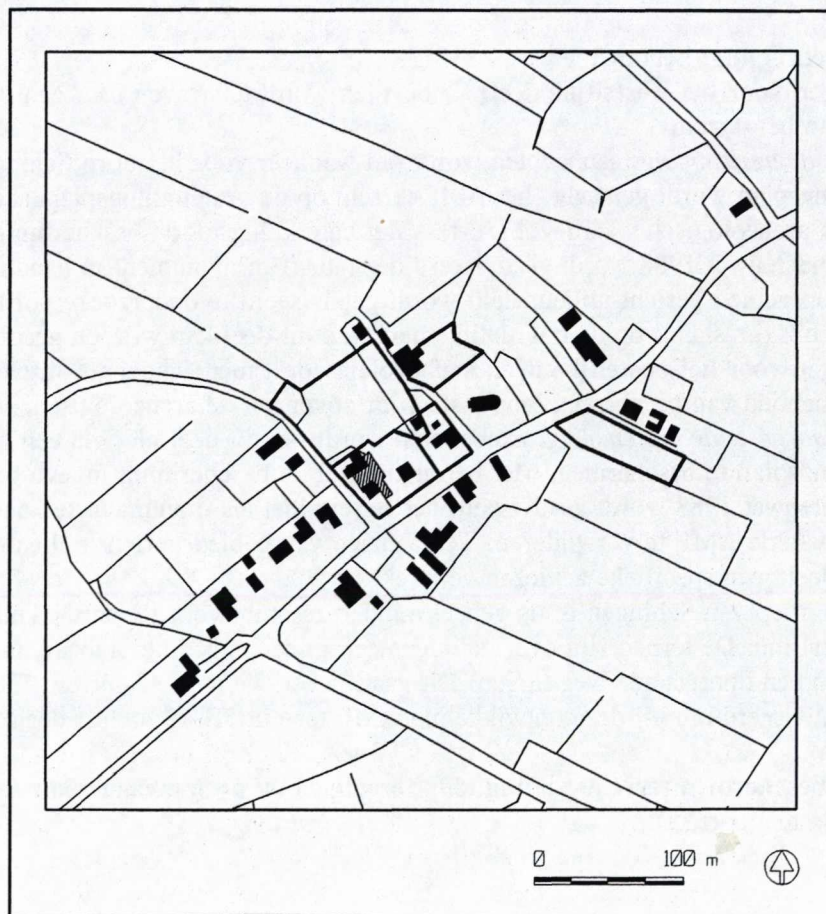
De terpengroep van Schingen is als geheel minder geschikt voor de ontwikkeling van cultuurtoerisme. De terpen zijn over het algemeen minder goed bereikbaar, in die zin dat ze niet aan een doorgaande weg liggen. Dit gaat niet op voor AMF-terrein 5H-15. Daarom wordt geadviseerd om bij deze ontwikkeling AMF-terrein 5H-15 toch nader aandacht te schenken.

22. **Omvang te beschermen terrein:** zie Fig. 57, vergelijk Fig. 56 (omvang zoals aangegeven op de AMF is niet correct).

23. **Literatuur:** –

3.8.2 Visuele inspectie

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (archeologische waarneming) visuele inspectie
3. **Datum waarneming:** 28 september 1992
4. **Waarnemer:** H.F.A. Haarhuis
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** T.M. Perger
8. **Beschrijvingsdatum:** 28 september 1992
9. **Grondgebruik:** grasland + bebouwd
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het AMF-terrein beslaat een gedeelte van het dorpje Schingen. Het bestaat uit twee gedeelten, die respectievelijk noordwestelijk en zuidoostelijk van de dorpsstraat liggen. De bereikbaarheid is daarmee voor beide delen goed. Alleen ter plaatse van het noordwestelijke deel tekent zich een matig waarneembare verhoging af. De ligging binnen de dorpskern vormt een gevaar voor het bodemarchief, hetgeen blijkt uit het feit dat op het noordwestelijke deel momenteel (1992) gebouwd wordt. De ligging, zoals aangegeven op de AMF, is correct.
Foto: rol 12-4A, naar het oosten.
11. **Vondsten:** -
12. **Conclusie waarneming:** op grond van de visuele inspectie een archeologisch waardevol terrein. Geadviseerd wordt het terrein aan een booronderzoek te onderwerpen en nauwkeurige hoogtemetingen uit te voeren. Het is echter waarschijnlijk dat hoogtemetingen niet op het gehele AMF-terrein naar tevredenheid uitgevoerd kunnen worden.

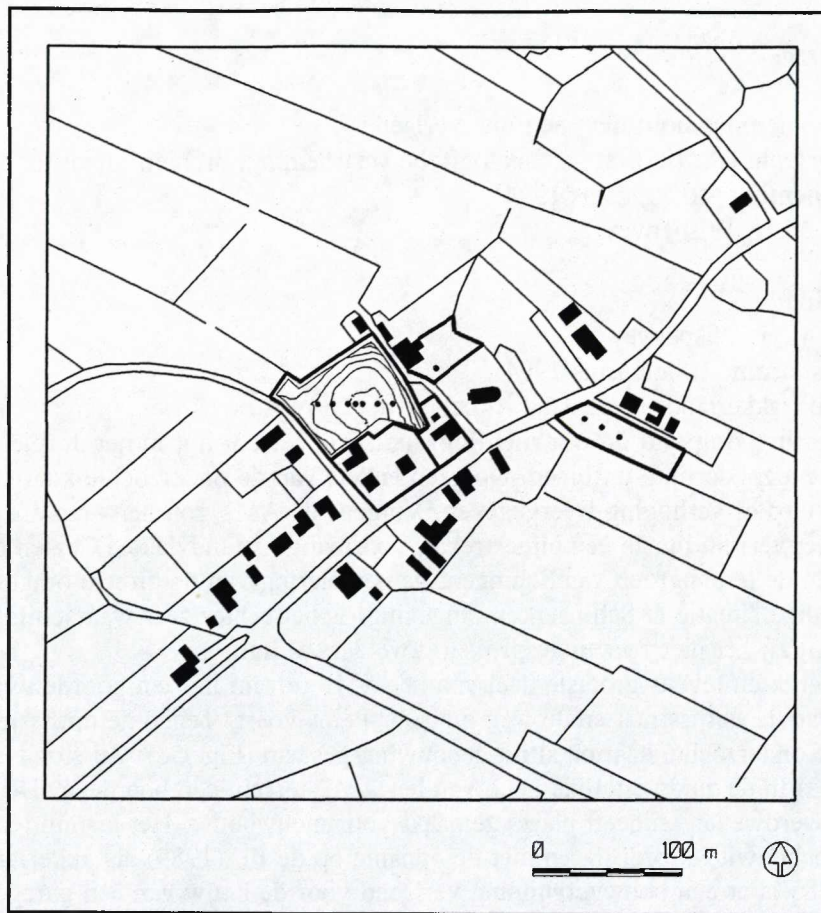
Figuur 58: Huidige (middeldikke lijn) en voormalige perceelscheidingen (dunne lijnen) op AMF-terrein 5H-15.

3.8.3 Archiefonderzoek

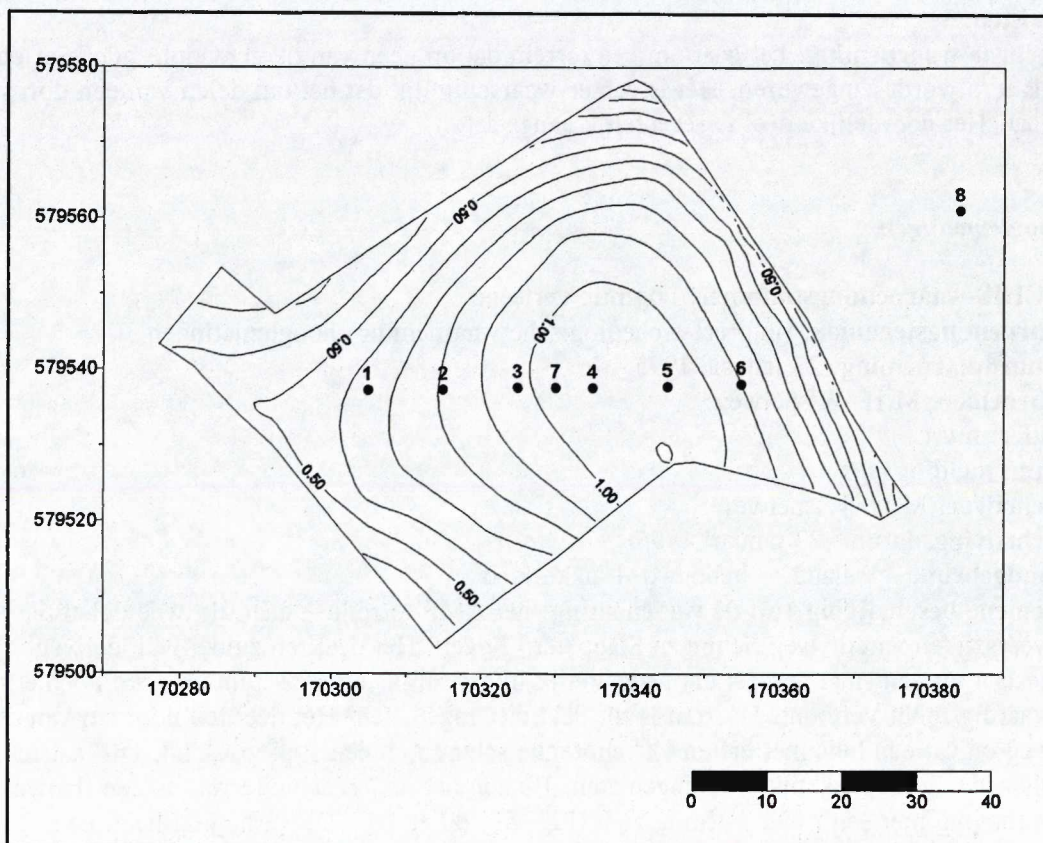
1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) archief/bureau-onderzoek
3. **Datum waarneming:** 10 augustus 1994
4. **Waarnemer:** M.H. Wispelwey
5. **Melder:** –
6. **Datum melding:** –
7. **Beschrijver:** M.H. Wispelwey
8. **Beschrijvingsdatum:** 10 augustus 1994
9. **Grondgebruik:** akkerland + grasland + bebouwd (GPA)
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het AMF-terrein ligt in het dorpje Schingen en omvat twee afzonderlijke terreinen. Op geen enkele van de onderzochte kaarten wordt het terrein als terp of verhoging weergegeven. Volgens de AMF zou het gaan om een dorps-terp. Het terpterrein ligt in een uitgestrekte, voormalige strandvlakte. Gezien de rangschikking binnen de terpengroep van Schingen, de percelering van de directe omgeving en de bodemkundige situatie te Schingen en omgeving, is het echter zeer waarschijnlijk dat de terp op een (zij het niet zeer uitgesproken) kwelderwal ligt.
Het noordelijk en tevens grootste deel van het AMF-terrein ligt ten noorden van de T-splitsing van de dorpsstraat en de weg die naar Peins voert. Tegen de dorpsstraat aan heeft volgens de onderzochte kaarten altijd bebouwing gestaan (Fig. 58). Zo stond er volgens de KAF (1832) in de zuidwestelijke hoek van het AMF-terrein een boerderij. Deze is inmiddels verdwenen en heeft plaats gemaakt voor nieuwbouw. Het terrein ten noorden van deze bebouwing wordt tot en met de opname op de FF (1989) als akkerland aangegeven. In 1985 is er een bouwvergunning verleend voor de bouw van een garage/berging op het erf achter het woonhuis aan de dorpsstraat. Het oostelijke deel van het AMF-terrein betreft een klein stukje grond ten zuidoosten van de dorpsstraat. Tijdens een veldcontrole door de ROB in 1969 werd vermeld dat de terp (kerk en kerkhof) in een gave staat verkeerde.
11. **Vondsten:** –
12. **Conclusie waarneming:** het gaat om een terrein dat op geen van de geraadpleegde kaarten als terp wordt aangewezen. Het is echter waarschijnlijk dat het om delen van een dorpssterp gaat. Het noordelijke deel is recentelijk aangetast.

3.8.4 Hoogtemetingen

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) hoogtemetingen
3. **Datum waarneming:** 23 januari 1995
4. **Waarnemer:** M.H. Wispelwey
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** M.H. Wispelwey
8. **Beschrijvingsdatum:** 27 januari 1995
9. **Grondgebruik:** grasland + bebouwd + akkerland
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het AMF-terrein bestaat uit twee delen die aan weerszijden van de weg Schingen-Slappeterp liggen. Het deel ten zuiden van de weg bestaat uit een smal perceel dat gedeeltelijk in gebruik is als moestuin en geen noemenswaardig reliëf vertoont. Daarom is dit deel niet ingemeten. Het deel ten noorden van de weg omvat een huis met erf en toebehorende schuren en een stuk grasland. Dit laatste was als zodanig toegankelijk en is ingemeten. Binnen het onderzochte terrein is een flauwe verhoging met een ronde vorm te zien (Fig. 59, 60 en 61). De verhoging heeft een maximale hoogte van 1,12 m +NAP. Deze waarde werd ter hoogte van het midden van de zuidzijde gemeten. Het hoogteverschil met de randen van het perceel bestaat uit slechts

Figuur 59: Topografische situatie, de hoogtelijnen van AMF-terrein 5H-15 en de plaats van de boringen.

Figuur 60: Hoogtelijnenkaart van AMF-terrein 5H-15 met daarin de boorpunten.

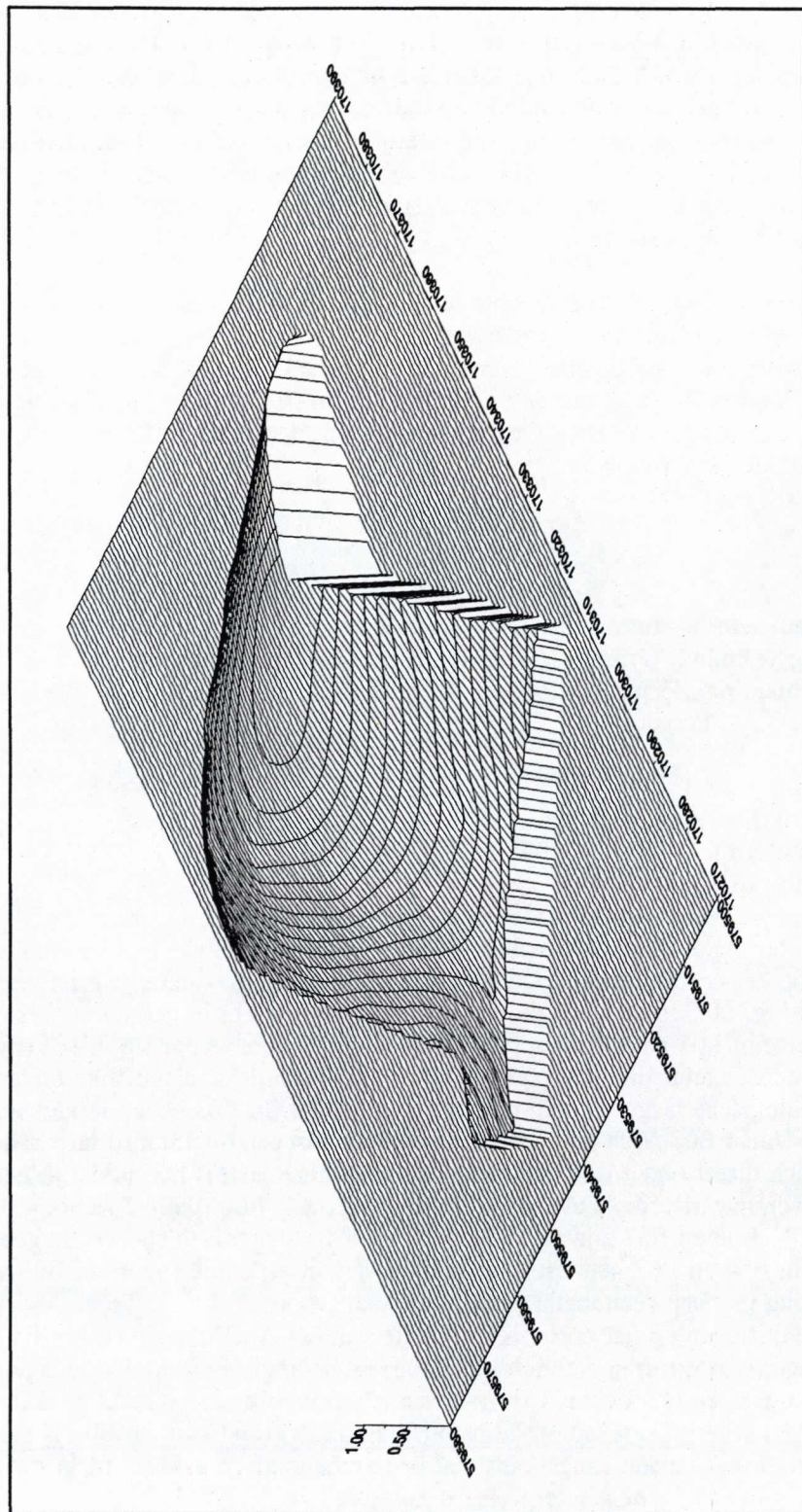
een halve meter. Voor het terrein in de huidige vorm geeft de hoogtelijnenkaart van het Waterschap Noordlik Westergoa (circa 1970) geen hoogte weer. Even ten zuiden van het ingemeten perceel wordt door deze kaart een hoogte weergegeven van 1,29 m +NAP. De hoogtelijnen worden langs de zuidelijke rand van het perceel afgesneden. De zuidgrens bestaat uit een haag van bomen die gedeeltelijk rond een schuur staan. Aan het verloop van de hoogtelijnen is dus af te leiden dat de verhoging meer naar het zuiden heeft doorgelopen. Door het bouwen van een nieuwe schuur is dit zuidelijke deel van het AMF-terrein ernstig aangetast.

11. **Vondsten:** –

12. **Conclusie waarneming:** het onderzochte terrein beslaat het noordwestelijke deel van het eigenlijke AMF-terrein. Er is sprake van een flauwe verhoging die aan de zuidzijde begrensd wordt door bebouwing. Het zuidelijke deel is door de bouw van een schuur aangetast. Vermoedelijk vormt de verhoging met in het zuiden de bebouwing een onderdeel van een grotere terp. Oostelijk van dit deel van het AMF-terrein ligt de kerk namelijk duidelijk verhoogd.

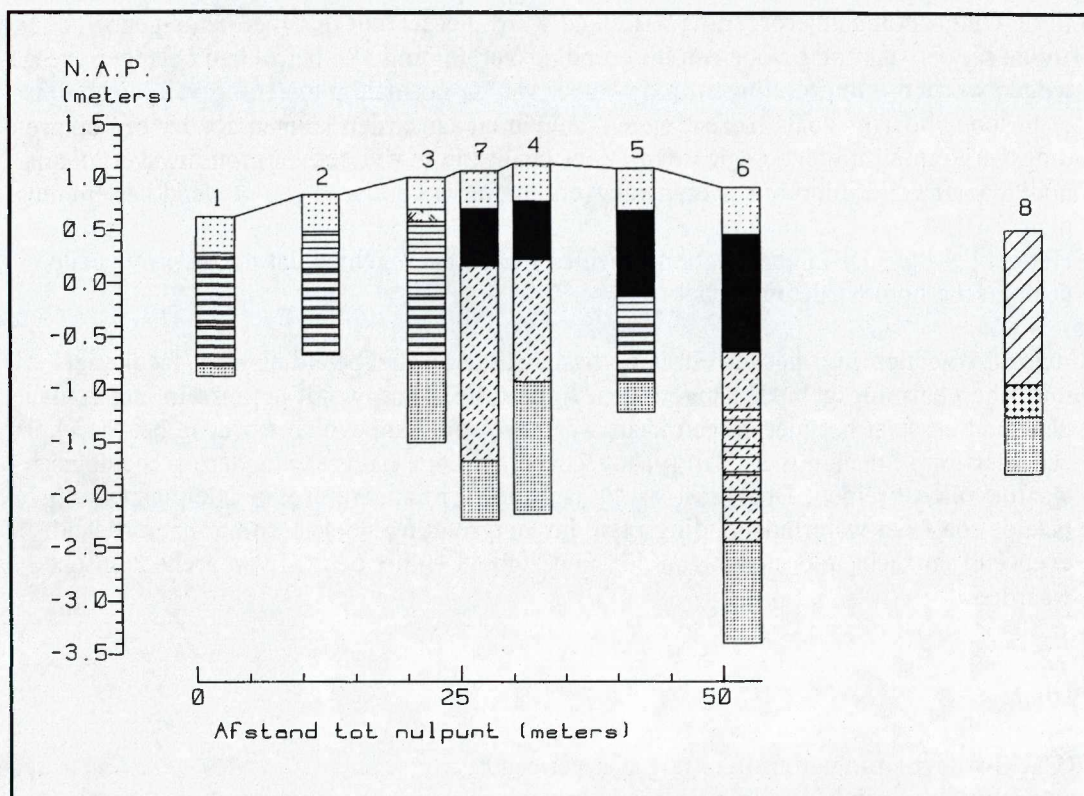
3.8.5 Booronderzoek

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (archeologische waarneming) booronderzoek
3. **Datum waarneming:** 23 januari 1995
4. **Waarnemer:** T.M. Perger
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** T.M. Perger
8. **Beschrijvingsdatum:** 8 februari 1995
9. **Grondgebruik:** grasland
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** over de twee delen van het AMF-terrein zijn in totaal tien boringen gezet: B01 – B07 op het westelijke en B09 – B11 (niet afgebeeld op Fig. 62) op het oostelijke deel. Daarnaast is noordoostelijk van het westelijke deel B08 gezet (zie Fig. 60). In de raai (zie Fig. 60 en 62) ontbreekt in het meest westelijke deel van het terrein (B01 en B02) een terpaardepakket. De bouwvoor ligt hier vrijwel direct op de ongestoorde natuurlijke ondergrond. Vanaf B03 wordt de natuurlijke ondergrond door een archeologische laag van de bouwvoor gescheiden. In B03 bevat de archeologische laag iets puin. Vanaf B07, B04 en verder is er sprake van een ongestoord terpaardepakket. Dit bevindt zich direct onder de bouwvoor. Over het algemeen is het duidelijk gelaagd en bezit het een gevarieerde hoeveelheid vondstmateriaal. In oostelijke richting neemt de dikte toe. In B04, B06 en B07 zijn de vullingen van diep ingegraven sporen aangeboord. De vulling van B04 en B07 behoort mogelijk tot één en hetzelfde spoor. In B06 werd een spoorvulling met een zeer fraaie gelaagdheid aangeboord. In de drie boringen op het oostelijke gedeelte van het AMF-terrein (B09 – B11) zijn geen aanwijzingen aangetroffen dat zich hier (nog) archeologisch waardevolle lagen bevinden. Over het algemeen is tot ruim 1,0 m -Mv een recentelijk verrommeld pakket aangeboord dat direct en scherp begrensd op de natuurlijke ondergrond rust. In B08 is slechts een sterk verrommeld pakket aangeboord dat een archeologisch pakket afdekt dat mogelijk als de vulling van een spoor geïnterpreteerd kan worden. De natuurlijke ondergrond bestaat ter plaatse van het westelijke deel van het AMF-terrein uit een klei of een sterk gelaagde afzetting, die tussen 0,90 en 0,70 m –NAP overgaat in (wad)zand. De hoogst aangetroffen top van gelaagde sediment ligt op 0,60 m +NAP.
11. **Vondsten:**
 - B04-01: wandfragment handgevormd aardewerk, waarschijnlijk terpaardewerk;
 - B04-02: wandfragment handgevormd aardewerk, waarschijnlijk terpaardewerk;
 - B04-03: wandfragment handgevormd aardewerk, waarschijnlijk terpaardewerk;
 - B05-04: drie wandfragmenten handgevormd aardewerk, waarschijnlijk terpaardewerk;
 - B07-05: randfragment handgevormd aardewerk (vingerindrukken), waarschijnlijk terpaardewerk.

Figuur 61: Drie-dimensionale hoogtekaart van AMF-terrein 5H-15, gezien vanuit zuidwestelijke richting.

12. **Conclusie waarneming:** op grond van deze waarneming is de noordelijke helft van het westelijke deel nog van archeologisch waarde. Dit westdeel bevat een terpaardepakket dat een gevarieerde opbouw kent. Naast de terplagen zijn tevens enkele vullingen van sporen aangeboord, waarin de organische component goed geconserveerd aanwezig is. Ter plaatse van B08 is geen ongestoord archeologisch niveau (meer) aangetroffen. Hetzelfde geldt voor het oostelijke deel van het AMF-terrein.

Figuur 62: Boorprofiel van de boorraai op AMF-terrein 5H-15 (zie Bijlage 3).

3.8.6 Planologie A

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) planologisch onderzoek
3. **Datum waarneming:** 13 juni 1996
4. **Waarnemer:** S. Wentink
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** S. Wentink
8. **Beschrijvingsdatum:** 13 juni 1996
9. **Grondgebruik:** -
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het betreft een planologische waarneming van relevante plannen en verordeningen op provinciaal niveau. Gekeken is welk provinciaal beleid en/of bescherming op het terrein van toepassing is.
 In het Streekplan Friesland 1994 valt het terrein binnen het gebied 'landbouw met het accent op akkerbouw, melkveehouderij en inplaatsing melkveehouderij en (beperkte) intensieve veehouderij'. Dit betekent dat de instandhouding en verdere ontwikkeling van de pootaardappelteelt en melkveehouderij van belang zijn. Daarnaast zijn er mogelijkheden voor vollegrondsgroenteteelt, bloembollenteelt en glastuinbouw.
 In het Provinciaal Milieubeleidsplan 1994-1997 is het terrein aangewezen als 'facultatief milieubeschermingsgebied'. Voor deze gebieden gelden geen gebods- en verbodsregels. Bescherming van deze gebieden wordt gerealiseerd en vergroot door voorlichting, informatie en stimuleringsmaatregelen. In het als bijlage in het Milieubeleidsplan

opgenomen Intentieprogramma Bodembeschermingsgebieden valt het terrein in de clusters 'archeologische monumenten' en 'terpen en vuursteenvindplaatsen'. Voor deze clusters worden als bedreigende activiteiten gezien vermessing, verdroging en fysische aantasting. In het Waterhuishoudingsplan Friesland 1992-1995 valt het terrein in het 'noordelijke complex van poldersystemen'. Gebieden die tot dit complex behoren, hebben de functie 'landbouw met plaatselijk natuurwaarden'. Het terrein valt echter niet samen met deze natuurwaarden.

In de Ontgrondingenverordening Friesland wordt het terrein niet met name genoemd. Wel zullen bij een aanvraag voor een ontgrondingsvergunning alle betrokken belangen meegewogen worden. Ontgrondingen in het kader van de normale uitoefening van land-, tuin-, of bosbouwbedrijf, zoals frezen, eggen, spitten en aanaarden kunnen zonder een ontgrondingsvergunning uitgevoerd worden. Voor egalisatie is wel een ontgrondingsvergunning nodig, voor zover hiervoor geen aanlegvergunning is vereist in een geldend bestemmingsplan.

Het gebied ligt niet in een relatienotagebied noch in een gebied dat tot de provinciale ecologische hoofdstructuur behoort.

11. **Vondsten:** –

12. **Conclusie waarneming:** het terrein is op basis van het milieubeleid als een 'facultatief milieubeschermingsgebied' aangewezen. In het Streekplan wordt het terrein niet expliciet genoemd en staat het niet op een kaart weergegeven. Aanbevolen wordt in het Streekplan een kaart op te nemen met daarop aangegeven het onderhavige en andere archeologisch waardevolle terreinen. Daarnaast wordt aanbevolen in andere provinciale plannen c.q. beleid, zoals het waterhuishoudingsplan, het ontgrondingenbeleid en het natuurbeleid, eveneens aandacht te besteden aan de aanwezigheid en het behoud van archeologische waarden.

3.8.7 Planologie B

1. **ARCHIS-waarnemingsnummer:** nog niet verleend
2. **Waarnemingstechniek:** (indirect-archeologische waarneming) planologisch onderzoek
3. **Datum waarneming:** 13 juni 1996
4. **Waarnemer:** S. Wentink
5. **Melder:** n.v.t.
6. **Datum melding:** n.v.t.
7. **Beschrijver:** S. Wentink
8. **Beschrijvingsdatum:** 13 juni 1996
9. **Grondgebruik:** –
10. **Algemene beschrijving van de waarneming:** het betreft een planologische waarneming van het vigerende gemeentelijke bestemmingsplan en de gemeentelijke monumentenverordening. Gekeken is welk beleid en/of bescherming op het terrein van toepassing is. Het terrein ligt in de bebouwde kom van Schingen, gemeente Menaldumadeel. Voor dit gebied is geen vigerende bestemmingsplan aanwezig. Bescherming via de gemeentelijke monumentenverordening is niet van toepassing, omdat het terrein al via de Monumentenwet 1988 beschermd is.
11. **Vondsten:** –
12. **Conclusie waarneming:** het terrein wordt planologisch niet beschermd. Dit is feite ook niet noodzakelijk, omdat het terrein een wettelijk beschermd monument is. Wanneer er een bestemmingsplan voor het dorp Schingen gemaakt gaat worden, is het toch raadzaam het terrein als archeologisch monument op de plankaart te zetten, zodat bij raadpleging van de plankaart kan worden vastgesteld dat het terrein de status van monument heeft. Een aanlegvergunningstelsel is voor het onderhavige terrein niet van toepassing. Als het voornemen bestaat op het onderhavige terrein schadelijke werkzaamheden uit te voeren, treedt de Monumentenwet 1988 in werking en zal een vergunning op basis van deze wet verleend moeten worden. Deze vergunning wordt door het rijk verleend (ministerie van OC&W), waarbij in de regel advies gevraagd wordt aan de ROB.

4 CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

4.1 ALGEMEEN

In dit hoofdstuk worden de conclusies en aanbevelingen aangaande de waarde en de bescherming van de acht onderzochte terreinen van de terpengroep van Schingen samengevat. Zeven van de onderzochte (AMF-)terreinen zijn terpen of terpdelen. AMF-terrein 5G-102 betreft mogelijk een verhoogde akker. De meeste terreinen zijn deels ook verhoogde boerderijplaats (5G-97, 5G-100, 5G-101 en 5H-15) of daarmee te associëren (naastgelegen), zoals 5G-98, 5G-99 en 5G-C. Eén terrein is ook dorpsgebied (AMF-terrein 5H-15). Naast één van de terreinen (terrein 5G-C) heeft een stins gestaan. Het onderzoek heeft uitgewezen dat alle onderzochte terreinen archeologisch waardevol zijn, met uitzondering van AMF-terrein 5G-102. Voor deze zeven waardevolle terreinen wordt aanbevolen te streven naar een optimaal behoud door alle denkbare vormen van aantasting tot een minimum te beperken of te voorkomen. De waarde van deze zeven terreinen is dusdanig hoog dat aan hun bescherming een hoge prioriteit dient te worden gegeven, zeker wanneer hun kwetsbaarheid wordt verdisconteerd. Om hun grote kwetsbaarheid moeten met name worden genoemd: de terreinen 5G-97, 5G-98, 5G-99, 5G-100, 5G-101 en 5G-C. Met uitzondering van terrein 5G-101 zijn deze terreinen weliswaar niet als akker- maar als grasland in gebruik, toch zijn ze onderhevig (geweest) aan aantasting. Met name de reeds uitgevoerde dan wel onverhoopte toekomstige schaalvergroting zal grote nadelige gevolgen (kunnen) hebben.

De bescherming van de onderzochte terreinen is thans niet optimaal en behoeft verbetering. Per terrein worden daartoe specifieke aanbevelingen gedaan in de catalogus (Hoofdstuk 3). Maatregelen voor een beter behoud en beheer zouden overigens niet alleen gericht moeten zijn op de afzonderlijke terreinen, maar ook op hun omgeving: de waarde van het geheel is groter dan de som der delen. Zo is elk archeologisch terrein onderdeel van een groter geheel: de terreinen vormen samen de terpengroep van Schingen. Breder gezien is de archeologie slechts één van de componenten die het gebied vormen. Naast archeologische aspecten bepalen ook (cultuur-)landschappelijke en cultuurhistorische elementen (zoals karakteristieke verkaveling, een enkele verhoogde akker, boerderijplaatsen, het dorp Schingen en een – deels verdwenen – stinsterrein) het beeld van de omgeving. Het is daarom belangrijk om bij de ontwikkeling en praktische uitvoering van beleid en bij het geven van voorlichting een integrale aanpak voor te staan. Onderstaande conclusies en aanbevelingen hebben daarom niet alleen betrekking op de afzonderlijke terreinen, maar ook op hun omgeving. Alle onderstreepte begrippen (dat wil zeggen de recursieve kopjes) worden toegelicht in RAAP-rapport 75 (De Langen e.a., 1998a).

4.2 CONCLUSIES

Karakterisering van de terreinen

Zeven van de onderzochte (AMF-)terreinen zijn terpen of terpdelen. AMF-terrein 5G-102 betreft mogelijk een verhoogde akker. De meeste terreinen zijn deels ook verhoogde boerderijplaats (5G-97, 5G-100, 5G-101 en 5H-15) of daarmee te associëren (naastgelegen), zoals de terreinen 5G-98, 5G-99 en 5G-C. Eén terrein is ook dorpsgebied (5H-15). Naast één van de terreinen (5G-C) heeft een stins gestaan.

Datering van de terreinen

De terpen dateren uit de Late IJzertijd. De verhoogde akker dateert uit de Middeleeuwen.

Kader 1: omvang van de archeologische gebieden waarbinnen de terreinen liggen

Van de omvang van het archeologische gebied waarbinnen de onderzochte terreinen liggen, is een goede indruk verkregen, tenminste wanneer het de oorspronkelijke, totale omvang van de desbetreffende terpen en/of verhoogde akkers betreft. Vanzelfsprekend is

de omvang van de archeologische gebieden waarin geen veldwerk is verricht onder voorbehoud. Aangetekend moet worden dat met de begrenzing van de onderzochte terreinen niet gelijk ook het gehele archeologische gebied van de terpengroep van Schingen bepaald is. Zo kunnen enkele (mogelijke en/of verdwenen) terpen worden aangewezen die ook tot deze groep behoren. Deze terreinen verdienen nader onderzoek, net als de omgeving van Schingen.

Kader 2: plaats van de terreinen binnen de archeologische omgeving

De onderzochte terreinen vormen samen de terpengroep van Schingen. Vervolgens zijn zij te plaatsen in terpengroep 16 die dateert uit de Late IJzertijd/het begin van de jaartelling, waartoe ook de groepen 16A en 16C behoren (RAAP-rapporten 208 en 239: resp. De Langen e.a., 1999a en De Langen e.a., 1999c). Groep 16 ligt ten zuiden van de terpenreeks Wijnaldum-Berlikum (groep 15; RAAP-rapporten 182, 183 en 187; resp. De Langen e.a., 1997a, 1997b en 1997c), waarvan de meeste terpen uit de 2^e eeuw na Chr. dateren. Het intensieve archeologische onderzoek op terp 5G-71A van de terpencluster van Wijnaldum verschaft deze cluster (net als overigens zijn ruimere omgeving, zo niet geheel noordelijk Westergo) een belangrijke plaats binnen het vroeg-middeleeuwse Friese koninkrijk, waarvan de studie van nationaal en internationaal belang is. Aangezien de terpengroep van Schingen in de Vroege Middeleeuwen eveneens bewoond werd en direct ten zuiden van groep 15 ligt, vormt deze reeks een deel van het directe 'achterland' van Wijnaldum. Als zodanig verdient groep 16B nader onderzocht te worden.

Kader 3: landschappelijke aspecten van de nabije omgeving

Geomorfologische en bodemkundige aspecten van de natuurlijke ondergrond onder en rond de terpen van de groep zijn van wezenlijke invloed geweest op de archeologie van de onderzochte terreinen. De terpen van groep 16B liggen waarschijnlijk op een kwelderwal.

Kader 4: cultuurlandschappelijke aspecten van de nabije omgeving

De terpen van groep 16B hebben of hadden ronde of afgeronde begrenzingen. Naast tenminste één van de terpen ligt een verhoogde akker.

Kader 5: cultuurhistorische aspecten van de nabije omgeving

In de nabijheid van de onderzochte terreinen bevinden zich ook elementen die de mens aanbracht na de eigenlijke terpentijd, toen men minder afhankelijk was van de natuurlijke omstandigheden. De historisch meest belangrijke elementen zijn een aantal boerderijplaatsen, het dorp Schingen en een verdwenen stins.

Waarde 1: de archeologische waarde van de terreinen

Zeven van de onderzochte terreinen zijn archeologisch waardevol, niet alleen om hun archeologische sporen, maar ook vanwege het feit dat zij samen de terpengroep van Schingen vormen.

Waarde 2: landschappelijke waarde van de terreinen

Alle terreinen hebben een landschappelijke waarde gezien hun ligging op een kwelderwal. Aangenomen mag worden dat de meeste terreinen belangrijke informatie over het (ontstaan van het) landschap hebben geconserveerd. Deze informatie is juist zo waardevol omdat de indruk bestaat dat de directe omgeving buiten de terpen ernstig is aangetast. De landschappelijke waarde van de terreinen verdient nadere studie.

Waarde 3: cultuurlandschappelijke waarde van de terreinen

Gemeten naar hun uiterlijk, ruimtelijke begrenzing en zichtbaarheid hebben de onderzochte terreinen een cultuurlandschappelijke waarde. Hierbij dient evenwel te worden aangetekend dat niet alle terreinen goed bereikbaar zijn.

Waarde 4: cultuurhistorische waarde van de terreinen

Dankzij de aanwezigheid van boerderijplaatsen, het dorp Schingen en de verdwenen stins is aan alle onderzochte terreinen met uitzondering van AMF-terrein 5G-102 expliciet een cultuurhistorische waarde toe te kennen.

Specifieke bedreiging van de terreinen

In zijn algemeenheid kan worden gesteld dat ploegen op een archeologisch terrein, zeker wanneer het een verhoging betreft waarvan de oorspronkelijke begrenzingen recentelijk zijn opgeheven, schadelijk is voor het bodemarchief (zie RAAP-rapporten 298 en 299; resp. De Langen & Hommes, 1998 en De Langen & Nierstrasz, 1998). Diepe ontwatering is op termijn eveneens bijzonder nadelig. Deze *algemene* vormen van bedreiging dienen dus zoveel mogelijk te worden beperkt of voorkomen. Dat geldt ook voor nieuwbouw, schaalvergroting, egalisatie en diepploegen, waarvan in zekere zin een constante dreiging uitgaat. *Specifieke* vormen van bedreiging zijn in geval van groep 16B in zoverre geconstateerd dat de onderzochte terreinen bijzonder kwetsbaar zijn voor schaalvergroting, ploegen, egalisatie en nieuwbouw.

4.3

AANBEVELINGEN

Prioriteiten behoud

Het onderzoek heeft uitgewezen dat zeven van de onderzochte terreinen archeologisch waardevol zijn. Voor deze terreinen wordt aanbevolen te streven naar een optimaal behoud door alle denkbare vormen van aantasting tot een minimum te beperken of te voorkomen. De zeven terreinen zijn dusdanig kwetsbaar dat aan hun bescherming een hoge prioriteit dient te worden gegeven. Om hun grote kwetsbaarheid moeten met name worden genoemd: de terreinen 5G-97, 5G-98, 5G-99, 5G-100, 5G-101 en 5G-C. Met uitzondering van terrein 5G-101 zijn deze terreinen weliswaar niet als akker- maar als grasland in gebruik, toch zijn ze onderhevig (geweest) aan aantasting. Met name de reeds uitgevoerde dan wel onverhoopte toekomstige schaalvergroting zal grote nadelige gevolgen (kunnen) hebben. Mogelijke andere terreinen van de groep van Schingen verdienen nader onderzoek.

Omvang te beschermen terreinen

Van de terreinen 5G-97, 5G-100 en 5G-101 is de omvang zoals weergegeven op de AMF correct. Voor de terreinen 5G-98 en 5G-99 is voorgesteld de omvang van het te beschermen terrein te vergroten, voor terrein 5H-15 om het te verkleinen. Voor terrein 5G-102 is voorgesteld het terrein van de AMF te verwijderen. Voor terrein 5G-C is de omvang van het te beschermen terrein nieuw vastgesteld.

Voorlichting

Het is raadzaam om de gemeenten Franekeradeel en Menaldumadeel voor te lichten met betrekking tot de archeologische waarden in hun grondgebied en de beschermende werking die van hun bestemmingsplannen kan uitgaan. Voorlichting en communicatie met betrokkenen kan het draagvlak voor de archeologie vergroten. Deze voorlichting dient bij voorkeur niet eenmalig te zijn. Met betrekking tot de gemeente Franekeradeel zijn de eerste stappen overigens al gezet (De Langen e.a., 1996). Tevens wordt aanbevolen ook de provincie en andere instanties die van invloed (kunnen) zijn op de bescherming van groep 16B voor te lichten. Behalve dat beleidmakers goed op de hoogte gebracht moeten worden, dienen ook de eigenaren en grondgebruikers nader geïnformeerd te worden.

Voorgestelde bestemming

Voor de onderzochte terreinen in Franekeradeel is met uitzondering van de AMF-terrein 5G-102 aanbevolen (De Langen e.a., 1996: 146-152) om ze op de Bestemmingsplankaart Franekeradeel Buitengebied te plaatsen als 'archeologisch waardevol'. Voor de onderzochte terreinen in de gemeente Menaldumadeel wordt aanbevolen het ene (5H-97) op de

Bestemmingsplankaart Buitengebied van de gemeente Menaldumadeel te handhaven als zijnde 'archeologisch waardevol (AM)' en het andere (5H-15, westdeel) als zodanig op te nemen in een toekomstig bestemmingsplan voor het dorp Schingen. De terreinen 5H-102 en 5H-15 (oostdeel) behoeven niet door middel van een gemeentelijk bestemmingsplan te worden beschermd.

Monumentenwet 1988

Met betrekking tot bescherming ingevolge de Monumentenwet 1988 wordt voor de terreinen 5G-98, 5G-99, 5G-100, 5G-101 en 5G-C geadviseerd de status van monument te verlenen. Met betrekking tot de terreinen 5H-15 (westdeel) en 5G-97 wordt geadviseerd de status van monument te handhaven. De AMF-terreinen 5G-102 en 5H-15 (oostdeel) kunnen worden afgevoerd.

Gebiedsgericht Milieubeleid

Ten aanzien van Gebiedsgericht Milieubeleid wordt geadviseerd te onderzoeken of het mogelijk is om op de terreinen beheersplannen van kracht te laten worden die een betere bescherming van het bodemarchief bewerkstelligen. Naast het in beheersplannen opnemen van beschermende maatregelen ten aanzien van beheer en grondgebruik, zouden (indien mogelijk) tevens restauratiemogelijkheden bestudeerd moeten worden. Deze aanbevelingen gelden voor alle onderzochte terreinen behalve 5G-102 en 5H-15 (oostdeel). Voor de terreinen 5G-102 en 5H-15 (oostdeel) worden geen specifieke adviezen gegeven. Onder restauratiemaatregelen kunnen worden begrepen:

1. het in oude staat terugbrengen van de oudst bekende begrenzingsen;
2. het door ophoging ongedaan maken van recente egalisatie;
3. het verhogen van de grondwaterstand.

Beheersmaatregelen kunnen gericht zijn op het (zoveel mogelijk) voorkomen van:

1. diepe doorworteling;
2. ploegen;
3. grondbewerkingen die dieper gaan dan de bouwvoor;
4. elke vorm van verzuring (t.g.v. bijv. mestinjectie) en verdroging;
5. het aanbrengen van drainage of andere ondergrondse leidingen.

Ten aanzien van het grondgebruik wordt (indien het haalbaar is) geadviseerd:

1. het terrein permanent als grasland in gebruik te nemen en te houden;
2. het te laten beweiden door schapen.

De maatregelen die ten behoeve van de restauratie nodig zijn, zijn in principe eenmalig. Het moet worden voorkomen dat deze restauratiemaatregelen na uitvoering ongedaan gemaakt worden. Dit kan in het beheersplan worden opgenomen en eventueel tevens via het gemeentelijke bestemmingsplan worden geregeld. Ook de beheersmaatregelen kunnen in zowel het beheersplan als het bestemmingsplan worden geregeld. Het specifieke grondgebruik kan alleen door middel van het beheersplan worden geregeld. Een beheersplan heeft alleen zin en kan bij hoge kosten alleen dan verantwoord worden, wanneer het plan gedurende een lange periode van kracht is. Opgemerkt dient te worden dat de meeste terreinen als akkerland in gebruik zijn dan wel elk moment weer als akkerland in gebruik genomen kunnen worden, zodat aan de uitvoering van optimale beheersplannen hoge structurele kosten verbonden zijn.

In verband met het onderzoek naar de mogelijkheden van bescherming via beheersplannen kunnen nog de volgende aanbevelingen worden gedaan:

1. bij de uitvoering van de beheersplannen dient de vrijwillige medewerking van de huidige eigenaar/gebruiker voorop te staan;
2. het project Bescherming op Maat zou gekoppeld kunnen worden aan het onderzoek met betrekking tot aangepaste bedrijfsvoering op Groninger wierden, zoals dat uitgevoerd wordt door de provincie Groningen en de ROB;

3. het zou onderzocht moeten worden of het feit dat de terpengroep van Schingen ook een (cultuur-)landschappelijke en cultuurhistorische betekenis heeft, de archeologische bescherming kan ondersteunen en de financiële middelen die nodig zijn voor de bescherming, kan verruimen;
4. het zou onderzocht moeten worden in hoeverre aankoop van de terpen een oplossing kan bieden wanneer een structurele uitvoering van de beheersplannen in de huidige situatie niet haalbaar is.

Cultuurhistorische en (cultuur-)landschappelijke waarden

Ten behoeve van de bescherming van de archeologische objecten is het raadzaam te verduidelijken dat deze ook een cultuurhistorische en een (cultuur-)landschappelijke waarde (kunnen) hebben. Om deze reden wordt geadviseerd de cultuurhistorische en (cultuur-)landschappelijke waarde van de terpengroep van Schingen nader te laten bepalen. Vooruitlopend op dit onderzoek kan het vermoeden worden uitgesproken dat aan de meeste terpen van de terpengroep van Schingen deze toegevoegde waarden kunnen worden toegekend, dankzij de aanwezigheid van een kwelderwal, oude sloten, een verhoogde akker, historische boerderijplaatsen, een historisch terpdorp en een deels verdwenen stinsterrein. Geadviseerd wordt ten aanzien van deze objecten archeologisch beleid te ontwikkelen met als doel de belangrijkste objecten te beschermen. Tevens wordt aangeraden bij onverhoopte onomkeerbare ingrepen op objecten met een cultuurhistorische en/of (cultuur-)landschappelijke waarde archeologische waarnemingen uit te voeren. Meer specifiek kan het volgende worden opgemerkt:

1. bepaalde *kwelderwallen*, waaronder overigens niet de kwelderwal in het gebied van groep 16B, worden door de provincie reeds beschermd om hun landschappelijke waarde. Geadviseerd wordt aansluiting te zoeken bij deze bescherming. De ontwikkeling en opbouw van kwelderwallen behoeft overigens nadere studie;
2. hoewel karakteristieke *sloten* hoofdzakelijk cultuurlandschappelijke waarde hebben, zijn bepaalde sloten ook van archeologische betekenis. Het betreft sloten die langs hoogteverschillen lopen en deze zodoende conserveren. Te denken valt aan de oorspronkelijk terpsloten. Een relatief groot aantal terreinen van groep 16B heeft delen van de oorspronkelijke begrenzingen verloren. Het opheffen van dergelijke sloten is nadelig voor het bodemarchief. Om deze reden wordt geadviseerd archeologisch beleid te ontwikkelen met betrekking tot karakteristieke sloten. Dit beleid zou gericht kunnen worden op de conservering of restauratie van de belangrijkste sloten, waaronder in ieder geval de (oorspronkelijke) terpsloten;
3. in de Middeleeuwen werden naast de terpen *verhoogde akkers* aangelegd, zowel op de top van de kwelderwal als ten zuiden daarvan. Verhoogde akkers hebben een landschappelijke waarde gezien hun directe relatie met het natuurlijke reliëf, een cultuurlandschappelijke waarde omdat zij een onmisbaar onderdeel zijn van het oude boerenland en een archeologische waarde wanneer zij informatie herbergen over de bestaansmiddelen van de terpbewoners. In een enkel geval herbergt een verhoogde akker zelfs nederzettingssporen (zie RAAP-rapport 208: De Langen e.a., 1999a). Er zijn niet veel verhoogde akkers beschermd. Verhoogde akkers vormden (of liever gezegd hun restanten vormen) een gering onderdeel van terpengroep 16B (zie § 3.3.4: de naast AMF-terrein 5G-99 gelegen verhoogde akker);
4. *historische boerderijplaatsen* die op en/of naast terpen liggen, herbergen veelal een schat aan archeologische en cultuurhistorische gegevens. Wanneer zij op de terp liggen, dekken zij informatie over de eigenlijke terpentijd af (zie bijvoorbeeld De Langen e.a., 1993 & 1994). Bovendien bevatten deze plaatsen vanzelfsprekend informatie over het boerenbedrijf zelf. Deze gegevens zijn van groot belang voor de studie naar de laatste fase van de terpentijd (toen boerenbedrijven naar de terpranden verschoven of zelfs buiten de terpen kwamen te liggen), de ontwikkeling en de gebruiksmogelijkheden van het landschap. Het onderzoek naar deze boerderijplaatsen kan licht laten schijnen op de ontwikkeling van het enkelvoudige boerenbedrijf uit de oorspronkelijke samengestelde boerenonderzettingen (vgl. ook De

Langen & Noomen, 1996b). Ondanks de archeologische en cultuurhistorische waarde zijn boerderijplaatsen veelal niet beschermd. Boerderijplaatsen bevinden zich (waarschijnlijk) op en/of naast de terreinen 5G-97, 5G-98, 5G-99, 5G-100, 5G-101, 5G-C en 5H-15. In de nabijheid van de van de terpengroep van Schingen bevinden zich nog andere boerderijplaatsen met een archeologische potentie en een cultuurhistorische waarde. Het is raadzaam archeologisch onderzoek naar historische boerderijplaatsen te stimuleren en de resultaten van dit onderzoek te integreren met nader historisch onderzoek, bijvoorbeeld naar de laat-middeleeuwse bewoners van de boerderijplaatsen (vgl. Noomen 1994, 1996a, 1996b en 1996c);

5. veel Friese boerderijplaatsen werden in de Late Middeleeuwen en/of Nieuwe tijd uitgebreid tot *stins- en/of stateterreinen* (zie RAAP-rapport 260: De Langen e.a., in voorbereiding [j]). Dergelijke plaatsen kunnen van groot belang zijn voor het begrip van de sociaal-economische ontwikkelingen na de eigenlijke terpentijd. Hoewel ze als type terreinen geenszins op de AMF ontbreken, zijn veel stins- en stateterreinen onbeschermd. Dit is duidelijk een gemis wanneer het terreinen betreft die te associëren zijn met een archeologisch complex. Op of in de directe omgeving van de onderzochte terreinen van groep 16B zijn geen stins- of uitgebreide stateterreinen aan te wijzen. Sommige van de boerderijen genoemd in de voorgaande rubriek kunnen wel degelijk eenvoudige staten zijn geweest. Naast terrein 5G-C heeft een stins-terrein gelegen. Het is raadzaam archeologisch onderzoek naar stins-/stateterreinen te stimuleren en de resultaten van dit onderzoek te integreren met nader historisch onderzoek, bijvoorbeeld naar de laat-middeleeuwse bewoners (vgl. Noomen, 1994, 1996a 1996b en 1996c);
6. onder veel *historische terpdorpen* ligt niet alleen het bodemarchief van het dorp, maar tevens een uitgestrekte terp die ouder is dan het dorp zelf. De dorpsterpen zijn uiterst belangrijk voor het begrip van het ontstaan van verzorgende centra, maar ze zijn in de praktijk vaak onbeschermd (De Langen, 1996a; vgl. De Langen, 1996c). Een dergelijke dorp (Schingen) heeft zich ook ontwikkeld binnen de terpengroep van Schingen. Het is een gelukkige omstandigheid dat een deel (5H-15) van de terp op de AMF geregistreerd staat. Het is zinvol archeologisch onderzoek naar historische terpdorpen te stimuleren. Het is raadzaam de resultaten van dit onderzoek te integreren met nader historisch onderzoek, bijvoorbeeld naar de laat-middeleeuwse bewoners (zie punt 5).

Erfgoedplanning/cultuurtoerisme

Het bodemarchief kan een economisch nut hebben. Duidelijk zichtbare terpen kunnen bijvoorbeeld cultuurtoerisme aantrekken wanneer zij daartoe op de juiste wijze worden aangewend. Erfgoedplanning biedt in dit geval een theoretisch en inmiddels ook steeds meer praktisch kader (vgl. De Langen, 1996b). Een archeologisch terrein is met name van waarde voor erfgoedplanning/cultuurtoerisme wanneer het vanaf de openbare weg goed zichtbaar is en een (visueel) verband met andere terreinen heeft. De terpengroep van Schingen is als geheel minder geschikt voor de ontwikkeling van cultuurtoerisme. De terpen zijn over het algemeen minder goed bereikbaar, met uitzondering van AMF-terrein 5H-15 (cat.nr. 8) en wellicht ook AMF-terrein 5G-101 (cat.nr. 5). Daarom wordt geadviseerd de terpengroep van Schingen niet bij deze ontwikkeling te betrekken.

LITERATUUR

- ALDERS, G.P., & E. KRAMER, 1988. Een Middeleeuwse stinswier te Zweins (Fr.). *Westerheem* 37: 157-182.
- BOELES, P.C.J.A., 1951 (2e druk). *Friesland tot de elfde eeuw*. Den Haag.
- EKKHOFF, W., 1851/1852. Franekeradeel (1852) en Menaldumadeel (1851). Kaartbladen uit: *Nieuwe atlas van de provincie Friesland*. Uitgave 1859, Leeuwarden.
- ELZINGA, G., 1961. Barradeel. *Berichten Koninklijke Oudheidkundige Bond* 60: *233.
- ELZINGA, G., 1962. Barradeel. *Berichten Koninklijke Oudheidkundige Bond* 61: *36.
- FRIES MUSEUM/ROB, 1984. *Archeologische Monumenten in Friesland*. Leeuwarden/Amersfoort.
- GERRETS, D.A., H.A. HEIDINGA & J. DE KONING, 2000. Origin and development of the settlement(-structure) on the terp Tjitsma. A preliminary overview. In: *The Excavation near Wijnaldum. Reports on Friesland in Roman and Medieval Times*.
- HALBERTSMA, H., 1955. Barradeels oudste historie. In: *Barradeel. Rapport betreffende het onderzoek van het Lânskip-genetysk Wurkforbân fan de Fryske Akademy*: pag. 58-141. Drachten.
- HALBERTSMA, H., 1963. *Terpen tussen Vlie en Eems*. Groningen.
- KNOL, E., 1993. *De Noordnederlandse kustlanden in de Vroege Middeleeuwen*. Groningen.
- LANGEN, G.J. DE, 1996a. Terpzolen, dorpsterpen en een actieplan. *Fryslân* II (3): 14-16.
- LANGEN, G.J. DE, 1996b. Enkele akkers bij Dongjum: erfgoedplanning in het Friese koninkrijk. *Fryslân* II (4): 17-19.
- LANGEN, G.J. DE, 1996c. Stiens, gemeente Leeuwarderadeel. Archeologisch onderzoek naar de kerkterp. *RAAP-rapport* 218. Stichting RAAP, Amsterdam.
- LANGEN, G.J. DE, H. HOMMES, E. TAAYKE & M.H. WISPWEY, 1993. Een korte verkenning te Hempens-Zuiderburen (Fr.). *Paleo-aktueel* 4: 111-115.
- LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, W. PRUMMEL, J. SCHELVIS, E. TAAYKE, J. WILLEMSSEN & M.H. WISPWEY, 1994. Een korte verkenning te Bolland bij Lions (Fr.). *Paleo-aktueel* 5: 74-79.
- LANGEN, G.J. DE, & P.N. NOOMEN, 1996a. Begraafplaatsen, kerken en oud-kerkhoven. In: G.J. DE LANGEN, J.A. MOL, P.N. NOOMEN & L. OLDERSMA (RED.); *Verborgen Verleden Belicht. Introductie tot het historische en archeologische archief van Friesland*: pag. 24-25. Leeuwarden.
- LANGEN, G.J. DE, & P.N. NOOMEN, 1996b. Het boerenbedrijf. In: G.J. DE LANGEN, J.A. Mol, P.N. Noomen & L. Oldersma (RED.); *Verborgen Verleden Belicht. Introductie tot het historische en archeologische archief van Friesland*: pag. 6-7. Leeuwarden.
- LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPWEY, 1996. Gemeente Franekeradeel. Archeologisch onderzoek ten behoeve van het Bestemmingsplan Buitengebied 1995. *RAAP-rapport* 145. Stichting RAAP, Amsterdam.
- LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPWEY, 1997a. Provincie Fryslân. De terpencluster van Wijnaldum (groep 15A), gemeenten Harlingen en Franekeradeel; waarderend archeologisch onderzoek. *RAAP-rapport* 182 (BOM-rapport 2). Stichting RAAP, Amsterdam.
- LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPWEY, 1997b. Provincie Fryslân. De terpencluster van Dongjum (groep 15B), gemeente Franekeradeel; waarderend archeologisch onderzoek. *RAAP-rapport* 183 (BOM-rapport 3). Stichting RAAP, Amsterdam.
- LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPWEY, 1997c. Provincie Fryslân. De terpenreeks Boer-Ried-Berlikum (groep 15C), gemeenten Franekeradeel en Menaldumadeel; waarderend archeologisch onderzoek. *RAAP-rapport* 187 (BOM-rapport 4). Stichting RAAP, Amsterdam.
- LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPWEY, 1998a. Toelichting bij de rapporten van het Project 'Bescherming op Maat'. Archeologisch project in het kader van de bijdragenregeling Bodembeschermingsgebieden Friesland. *RAAP-rapport* 75 (BOM-rapport 1). Stichting RAAP, Amsterdam.
- LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPWEY, 1998b. Provincie Fryslân. De terpen van Pietersbierum en Sexbierum (groep 14A), gemeente Franekeradeel; waarderend archeologisch onderzoek. *RAAP-rapport* 190 (BOM-rapport 5). Stichting RAAP, Amsterdam.
- LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPWEY, 1998c. Provincie Fryslân. De terpenreeks Lidlum-Tzummarum-Minnertsqa (groep 14B), gemeenten Franekeradeel en Het Bildt; waarderend archeologisch onderzoek. *RAAP-rapport* 191 (BOM-rapport 6). Stichting RAAP, Amsterdam.

- LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPELWEY, 1998. Provincie Fryslân. De terpenreeks Oosterbierum-Firdgum (groep 14C), gemeente Franekeradeel; waarderend archeologisch onderzoek. *RAAP-rapport 202* (BOM-rapport 7). Stichting RAAP, Amsterdam.
- LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPELWEY, 1999a. Provincie Fryslân. De terpenreeks Westerend-Schalsum-Peins-Slappeterp (groep 16A), gemeenten Franekeradeel en Menaldumadeel; waarderend archeologisch onderzoek. *RAAP-rapport 208* (BOM-rapport 8). Stichting RAAP, Amsterdam.
- LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPELWEY, 1999c. Provincie Fryslân. De terpenreeks Lankum-Franeker-Salverd-Zweins-Wobbemastate (groep 16C), gemeenten Franekeradeel en Menaldumadeel; waarderend archeologisch onderzoek. *RAAP-rapport 239* (BOM-rapport 10). Stichting RAAP, Amsterdam.
- LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPELWEY, in voorbereiding [a]. Provincie Fryslân. Stinsen, states en versterkingen (groep 9): terreinen onderzocht in 1992-1996; waarderend archeologisch onderzoek. *RAAP-rapport 260* (BOM-rapport 20). Stichting RAAP, Amsterdam.
- LANGEN, G.J. DE, & H.W. HOMMES, 1998. Metaaldetectie Noord-Westergo 1992-1996. *RAAP-rapport 298* (BOM-rapport 22). Stichting RAAP, Amsterdam.
- LANGEN, G.J. DE, & E.F. NIERSTRASZ, 1998. Veldkarteringen Westergo 1992-1996. *RAAP-rapport 299* (BOM-rapport 23). Stichting RAAP, Amsterdam.
- LANGEN, G.J. DE, & T.M. PERGER, 1998. Provincie Fryslân. Kloosterterrein Lidlum, gemeente Franekeradeel; waarderend archeologisch onderzoek. *RAAP-rapport 352*. Stichting RAAP, Amsterdam.
- NOOMEN, P.N., 1994. Consolidatie van familiebezit en status in laat-middeleeuws Friesland. In: J.A. Mol (red.); *Zorgen voor zekerheid. Studies over Friese testaminten in de 15de en 16de eeuw*: 73-174. Leeuwarden.
- NOOMEN, P.N., 1996a. Tjitsma geen eliteterp. In: G.J. DE LANGEN, J.A. MOL, P.N. NOOMEN & L. OLDERSMA (RED.); *Verborgten Verleden Belicht. Introductie tot het historische en archeologische archief van Friesland*, p. 10-11. Leeuwarden.
- NOOMEN, P.N., 1996b. De historische naam: Goslinga. In: G.J. de Langen, J.A. MOL, P.N. NOOMEN & L. OLDERSMA (RED.); *Verborgten Verleden Belicht. Introductie tot het historische en archeologische archief van Friesland*: 48-49. Leeuwarden.
- NOOMEN, P.N., 1996c. Liauckemastate bij Sexbierum. In: G.J. de Langen, J.A. MOL, P.N. NOOMEN & L. OLDERSMA (RED.); *Verborgten Verleden Belicht. Introductie tot het historische en archeologische archief van Friesland*: 50-53. Leeuwarden.
- RYKSARGYF YN FRYSLÂN, ca. 1830. *Kadastrale Atlas Friesland, opname ca. 1830*.
- ROBAS/TOPOGRAFISCHE DIENST, 1989. *Foto-atlas van Friesland, schaal 1:14.000*. Den Ijp/Emmen.
- ROBAS, 1990. *Chromotopografische Kaart des Rijks schaal 1:25.000* (ca. 1920). Den Ijp.
- SCHOTANUS, B., 1718. *Uitbeelding der Heerlijkheit Friesland*. Leeuwarden.
- STIBOKA, 1976. *Bodemkaart van Nederland (schaal 1:50.000), blad 5 West Harlingen (gedeeltelijk) en 5 Oost Harlingen*. Stiboka, Wageningen.
- TAAYKE, E., 1990. Die einheimische Keramik der nördlichen Niederlande, 600 v.Chr. bis 300 n.Chr.: Vorbericht. Die einheimische Keramik der nördlichen Niederlande, 600 v.Chr. bis 300 n.Chr., Teil 1: Westergo (Friesland). *BROB 40*. ROB, Amersfoort.
- TOPOGRAFISCHE DIENST, 1980-1985. *Topografische kaart van Friesland (1:10.000, opname ca. 1980-1985)*. Emmen.
- TOPOGRAPHISCHE EN MILITAIRE KAART VAN HET KONINKRIJK DER NEDERLANDEN, SCHAAL 1:50.000, 1864 (heruitgave 1973). Bussum.
- VOLKERS, T.B., 1992. Concordantie op de terpenboeken. In: M.C. GALESTIN & T.B. VOLKERS; *Terpen en Terpvondsten in Friesland*, pag. 39-121. Archeologisch Centrum RUG, Groningen.
- WOLTERS-NOORDHOFF, 1991. *Grote Provincie Atlas 1:25.000, Friesland*. Wolters-Noordhoff Producties, Groningen.
- WOLTERS-NOORDHOFF, 1992. *Grote Historische Provincie Atlas Friesland 1853-1856*. Wolters-Noordhoff Producties, Groningen.
- ZIJLSTRA, J., 1990. *Friese bodemvondsten 1 e.v.*, Leeuwarden, sinds 1990.

BOM-RAPPORTEN

- RAAP-rapport 75 (BOM 1): LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPELWEY, 1998a. Toelichting bij de rapporten van het Project 'Bescherming op Maat'. Archeologisch project in het kader van de bijdragenregeling Bodembeschermingsgebieden Friesland.
- RAAP-rapport 182 (BOM 2): LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPELWEY, 1997a. Provincie Fryslân. De terpencluster van Wijnaldum (groep 15A), gemeente Franekeradeel; waarderend archeologisch onderzoek.
- RAAP-rapport 183 (BOM 3): LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPELWEY, 1997b. Provincie Fryslân. De terpencluster van Dongjum (groep 15B), gemeente Franekeradeel; waarderend archeologisch onderzoek.
- RAAP-rapport 187 (BOM 4): LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPELWEY, 1997c. Provincie Fryslân. De terpenreeks Boer-Ried-Berlikum (groep 15C), gemeenten Franekeradeel en Menaldumadeel; waarderend archeologisch onderzoek.
- RAAP-rapport 190 (BOM 5): LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPELWEY, 1998b. Provincie Fryslân. De terpenreeks Lidlum-Tzummarum-Minnertsgea (groep 14A), gemeenten Franekeradeel en Het Bildt; waarderend archeologisch onderzoek.
- RAAP-rapport 191 (BOM 6): LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPELWEY, 1998c. Provincie Fryslân. De terpenreeks Lidlum-Tzummarum-Minnertsgea (groep 14B), gemeenten Franekeradeel en Het Bildt; waarderend archeologisch onderzoek.
- RAAP-rapport 202 (BOM 7): LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPELWEY, 1998d. Provincie Fryslân. De terpenreeks Oosterbierum-Firdgum (groep 14C), gemeente Franekeradeel; waarderend archeologisch onderzoek.
- RAAP-rapport 208 (BOM 8): LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPELWEY, 1999a. Provincie Fryslân. De terpenreeks Westerend-Schalsum-Peins-Slappeterp (groep 16A), gemeenten Franekeradeel en Menaldumadeel; waarderend archeologisch onderzoek.
- RAAP-rapport 238 (BOM 9): LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPELWEY, 1999b. Provincie Fryslân. De terpengroep van Schingen (groep 16B), gemeenten Franekeradeel en Menaldumadeel; waarderend archeologisch onderzoek.
- RAAP-rapport 239 (BOM 10): LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPELWEY, 1999c. Provincie Fryslân. De terpenreeks Lankum-Franeker-Salverd-Zweins-Wobbemastate (groep 16C), gemeenten Franekeradeel en Menaldumadeel; waarderend archeologisch onderzoek.
- RAAP-rapport 240 (BOM 11): LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPELWEY, in voorbereiding [a]. Provincie Fryslân. De terpengroep van Herbayum en Lutjelollum (groep 17C), gemeenten Harlingen, Franekeradeel en Littenseradiel; waarderend archeologisch onderzoek.
- RAAP-rapport 241 (BOM 12): LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPELWEY, in voorbereiding [b]. Provincie Fryslân. De terpencluster van Welsrijp (groep 17A), gemeenten Franekeradeel, Littenseradiel en Menaldumadeel; waarderend archeologisch onderzoek.
- RAAP-rapport 245 (BOM 13): LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPELWEY, in voorbereiding [c]. Provincie Fryslân. De terpenreeks van Hitzum (groep 18D), gemeenten Harlingen en Franekeradeel; waarderend archeologisch onderzoek.
- RAAP-rapport 246 (BOM 14): LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPELWEY, in voorbereiding [d]. Provincie Fryslân. De terpencluster op de kwelderwallen op en even ten noorden van de lijn Achlum-Spannum (groep 18A), gemeenten Harlingen, Franekeradeel en Littenseradiel; waarderend archeologisch onderzoek.
- RAAP-rapport 247 (BOM 15): LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPELWEY, in voorbereiding [e]. Provincie Fryslân. De terpen in het Westergose knipkleigebied van Noord- en Midden-Wûnseradiel (groep 20A), gemeente Wûnseradiel; waarderend archeologisch onderzoek.
- RAAP-rapport 248 (BOM 16): LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPELWEY, in voorbereiding [f]. Provincie Fryslân. De terpen in het Westergose knipkleigebied rondom Wommels (groep 20D), gemeenten Franekeradeel, Littenseradiel en Wûnseradiel; waarderend archeologisch onderzoek.

- RAAP-rapport 249 (BOM 17): LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPELWEY, in voorbereiding [g]. Provincie Fryslân. De terpen in het Westergose knipkleigebied van Littenseradiel-Oost en Menaldumadeel (groep 20E), gemeenten Littenseradiel en Menaldumadeel; waarderend archeologisch onderzoek.
- RAAP-rapport 251 (BOM 18): LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPELWEY, in voorbereiding [h]. Provincie Fryslân. Middeleeuwse uitbreidings- en kolonisatienederzettingen (groep 5): terreinen onderzocht in 1992-1996; waarderend archeologisch onderzoek.
- RAAP-rapport 252 (BOM 19): LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPELWEY, in voorbereiding [i]. Provincie Fryslân. Kloosters (groep 8): terreinen onderzocht in 1992-1995.
- RAAP-rapport 260 (BOM 20): LANGEN, G.J. DE, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPELWEY, in voorbereiding [j]. Provincie Fryslân. Stinsen, states en versterkingen (groep 9): terreinen onderzocht in 1992-1996; waarderend archeologisch onderzoek.
- RAAP-rapport 200 (BOM 21): LANGEN, G.J. DE, P.J. ORBONS, T.M. PERGER, S. WENTINK & M.H. WISPELWEY, in voorbereiding [k]. Provincie Fryslân: de resterende terreinen onderzocht in 1992-1995.
- RAAP-rapport 298 (BOM 22): LANGEN, G.J. DE, & H.W. HOMMES, 1998. Metaaldetectie Noord-Westergo 1992-1996.
- RAAP-rapport 299 (BOM 23): LANGEN, G.J. DE, & E.F. NIERSTRASZ, 1998. Veldkarteringen Westergo 1992-1996.

VERKLARENDE WOORDENLIJST

erosie	verzamelnaam voor geologische processen die het aardoppervlak aantasten en los materiaal afvoeren. Dit vindt voornamelijk plaats door wind, ijs en stromend water
estuarium	trechtersvormige riviermonding met eb- en vloedwerking
kwelderwal	min of meer parallel aan een waddenkust gelegen wal welke is opgebouwd uit zavelig, van de kust geërodeerd materiaal, ontstaan tijdens één van de Duinkerke-afzettingen
off-site structuren	archeologische sporen buiten nederzettingsterreinen, zoals grafvelden, greppels, etc.
sediment	afzetting gevormd door het bijeenbrengen van losse gesteentefragmentjes (zoals zand of klei) en eventueel delen van organismen. Soms in iets te ruime zin ook gebruikt voor sedentaa

OVERZICHT VAN FIGUREN

- Figuur 1: Ligging van de terreinen van de terpengroep van Schingen (groep 16B: zwarte stippen) binnen groep 16; inzet: ligging in Nederland (zwart blokje).
- Figuur 2: Topografische situatie (opname 1979) op en rond AMF-terrein 5G-97 volgens de AMF.
- Figuur 3: Topografische situatie op en rond AMF-terrein 5G-97 (opname 1979) en de begrenzing van het archeologische gebied (dikke lijn). Het te beschermen gebied is gearceerd.
- Figuur 4: Huidige (middeldikke lijn) en voormalige perceelsscheidingen (dunne lijnen) op AMF-terrein 5G-97.
- Figuur 5: Topografische situatie van AMF-terrein 5G-97 en de plaats van de boringen op het AMF-terrein.
- Figuur 6: Hoogtelijnenkaart van AMF-terrein 5G-97 met daarin de boorpunten.
- Figuur 7: Drie-dimensionale hoogtekaart van AMF-terrein 5G-97, gezien vanuit zuidwestelijke richting.
- Figuur 8: Boorprofiel van de boorraai op AMF-terrein 5G-97 (zie Bijlage 3).
- Figuur 9: Topografische situatie (opname 1979) op en rond AMF-terrein 5G-98 volgens de AMF.
- Figuur 10: Topografische situatie op en rond AMF-terrein 5G-98 (opname 1979) en de begrenzing van het archeologische gebied (dikke lijn). Het te beschermen gebied is gearceerd.
- Figuur 11: Huidige (middeldikke lijn) en voormalige perceelsscheidingen (dunne lijnen) op AMF-terrein 5G-98.
- Figuur 12: Topografische situatie van AMF-terrein 5G-98 en de plaats van de boringen op het AMF-terrein.
- Figuur 13: Hoogtelijnenkaart van AMF-terrein 5G-98 met daarin de boorpunten.
- Figuur 14: Drie-dimensionale hoogtekaart van AMF-terrein 5G-98, gezien vanuit zuidwestelijke richting.
- Figuur 15: Boorprofiel van de boorraai op AMF-terrein 5G-98 (zie Bijlage 3).
- Figuur 16: Topografische situatie (opname 1979) op en rond AMF-terrein 5G-99 volgens de AMF.
- Figuur 17: Topografische situatie op en rond AMF-terrein 5G-99 (opname 1979) en de begrenzing van het archeologische gebied (dikke lijn). Het te beschermen gebied is gearceerd. Het archeologisch waardevolle, maar niet te beschermen gebied is gerasterd.
- Figuur 18: Huidige (middeldikke lijn) en voormalige perceelsscheidingen (dunne lijnen) op AMF-terrein 5G-99.
- Figuur 19: Topografische situatie, de hoogtelijnen van AMF-terrein 5G-99 en de plaats van de boringen.
- Figuur 20: Hoogtelijnenkaart van AMF-terrein 5G-99 met daarin de boorpunten.
- Figuur 21: Drie-dimensionale hoogtekaart van AMF-terrein 5G-99, gezien vanuit zuidwestelijke richting.
- Figuur 22: Boorprofielen van de boorraaien 1 en 2 op AMF-terrein 5G-99 (zie Bijlage 3).
- Figuur 23: Topografische situatie (opname 1979) op en rond AMF-terrein 5G-100 volgens de AMF.
- Figuur 24: Topografische situatie op en rond AMF-terrein 5G-100 (opname 1979) en de begrenzing van het archeologische gebied (dikke lijn). Het te beschermen gebied is gearceerd.
- Figuur 25: Huidige (middeldikke lijn) en voormalige perceelsscheidingen (dunne lijnen) op AMF-terrein 5G-100.
- Figuur 26: Topografische situatie, de hoogtelijnen van AMF-terrein 5G-100 en de plaats van de boringen.
- Figuur 27: Hoogtelijnenkaart van AMF-terrein 5G-100 met daarin de boorpunten.
- Figuur 28: Drie-dimensionale hoogtekaart van AMF-terrein 5G-100, gezien vanuit zuidwestelijke richting.

- Figuur 29: Hoogtelijnenkaart van AMF-terrein 5G-100 op basis van metingen uitgevoerd in 1986 door Heidemij Adviesbureau.
- Figuur 30: Drie-dimensionale hoogtekaart van AMF-terrein 5G-100 op basis van metingen uitgevoerd in 1986 door Heidemij Adviesbureau, gezien vanuit zuidwestelijke richting.
- Figuur 31: Gecombineerde hoogtelijnenkaart van AMF-terrein 5G-100 (metingen van Heidemij Adviesbureau gecombineerd met die van RAAP).
- Figuur 32: Gecombineerde drie-dimensionale hoogtekaart van AMF-terrein 5G-100 (metingen van Heidemij Adviesbureau gecombineerd met die van RAAP), gezien vanuit zuidwestelijke richting.
- Figuur 33: Boorprofiel van de boorraai op AMF-terrein 5G-100 (zie Bijlage 3).
- Figuur 34: Topografische situatie (opname 1979) op en rond AMF-terrein 5G-101 volgens de AMF.
- Figuur 35: Topografische situatie op en rond AMF-terrein 5G-101 (opname 1979) en de begrenzing van het archeologische gebied (dikke lijn). Het te beschermen gebied is gearceerd. Het archeologisch waardevolle, maar niet te beschermen gebied is gerasterd.
- Figuur 36: Huidige (middeldikke lijn) en voormalige perceelsscheidingen (dunne lijnen) op AMF-terrein 5G-101.
- Figuur 37: Topografische situatie, de hoogtelijnen van AMF-terrein 5G-101 en de plaats van de boringen.
- Figuur 38: Hoogtelijnenkaart van AMF-terrein 5G-101 met daarin de boorpunten.
- Figuur 39: Drie-dimensionale hoogtekaart van AMF-terrein 5G-101, gezien vanuit zuidwestelijke richting.
- Figuur 40: Boorprofiel van de boorraai op AMF-terrein 5G-101 (zie Bijlage 3).
- Figuur 41: Topografische situatie (opname 1979) op en rond AMF-terrein 5G-102 volgens de AMF.
- Figuur 42: Topografische situatie op en rond AMF-terrein 5G-102 (opname 1979) en de begrenzing van het archeologische gebied (dikke lijn). Het archeologisch waardevolle, maar niet te beschermen gebied is gerasterd.
- Figuur 43: Huidige (middeldikke lijnen) en voormalige perceelsscheidingen (dunne lijnen) op AMF-terrein 5G-102 en de terreinen ten oosten en westen daarvan.
- Figuur 44: Topografische situatie en de plaats van de boringen op AMF-terrein 5G-102.
- Figuur 45: Boorprofielen van de boorraaien op AMF-terrein 5G-102 (zie Bijlage 3).
- Figuur 46: Topografische situatie (opname 1979) op en rond terrein 5G-C volgens de AMF.
- Figuur 47: Topografische situatie op en rond terrein 5G-C (opname 1979) en de begrenzing van het archeologische gebied (dikke lijn). Het te beschermen gebied is gearceerd. Het archeologisch waardevolle, maar niet te beschermen gebied is gerasterd.
- Figuur 48: Huidige (middeldikke lijn) en voormalige perceelsscheidingen (dunne lijnen) op terrein 5G-C (exclusief het deel onder de rijksweg).
- Figuur 49: Huidige (middeldikke lijn) en voormalige perceelsscheidingen (dunne lijnen) op terrein 5G-C (inclusief de onder de rijksweg verdwenen state met bijbehorende sloten (dikke lijnen)).
- Figuur 50: Topografische situatie, de hoogtelijnen van terrein 5G-C en de plaats van de boringen.
- Figuur 51: Hoogtelijnenkaart van terrein 5G-C met daarin de boorpunten.
- Figuur 52: Drie-dimensionale hoogtekaart van terrein 5G-C, gezien vanuit zuidwestelijke richting.
- Figuur 53: Gecombineerde hoogtelijnenkaart van terrein 5G-C en de AMF-terreinen 5G-97 en 5G-98.
- Figuur 54: Gecombineerde drie-dimensionale hoogtekaart van terrein 5G-C en de AMF-terreinen 5G-97 en 5G-98, gezien vanuit zuidwestelijke richting.
- Figuur 55: Boorprofielen van de boorraaien op terrein 5G-C (zie Bijlage 3).
- Figuur 56: Topografische situatie (opname 1979) op en rond AMF-terrein 5H-15 volgens de AMF.

- Figuur 57: Topografische situatie op en rond AMF-terrein 5H-15 (opname 1979) en de begrenzing van het archeologische gebied (dikke lijn). Het te beschermen gebied is gearceerd. Het archeologisch waardevolle, maar niet te beschermen gebied is gerasterd.
- Figuur 58: Huidige (middeldikke lijn) en voormalige perceelsscheidingen (dunne lijnen) op AMF-terrein 5H-15.
- Figuur 59: Topografische situatie, de hoogtelijnen van AMF-terrein 5H-15 en de plaats van de boringen.
- Figuur 60: Hoogtelijnenkaart van AMF-terrein 5H-15 met daarin de boorpunten.
- Figuur 61: Drie-dimensionale hoogtekaart van AMF-terrein 5H-15, gezien vanuit zuidwestelijke richting.
- Figuur 62: Boorprofiel van de boorraai op AMF-terrein 5H-15 (zie Bijlage 3).

OVERZICHT VAN (KAART-) BIJLAGEN

- Bijlage 1. Verantwoording.
- Bijlage 2. Archeologische tijdschaal.
- Bijlage 3. Legenda bij de boorprofielen.
- Bijlage 4. Lijst van gebruikte afkortingen.

In dit rapport wordt verwezen naar Kaartbijlage 1; deze bijlage betreft geheel groep 16 en is als losse bijlage bij RAAP-rapport 239 (groep 16C: BOM 10; De Langen e.a., 1999c) gevoegd.

BIJLAGE 1: VERANTWOORDING

Aan het onderzoek betreffende groep 16A (zie ook de RAAP-rapporten 298 en 299) werkten mee:

drs. A.F.H. Haarhuis	veldwerk
drs. C.C. Hom	wetenschappelijke begeleiding
H.W. Hommes	veldwerk, vondstverwerking
dr. G.J. de Langen	bureau-onderzoek, veldwerk, vondstverwerking, rapportage
K. van der Meulen	veldwerk, vondstverwerking
ir. E.F. Nierstrasz	veldwerk, vondstverwerking
F.A. Perk	redactie, vormgeving
T.M. Perger	bureau-onderzoek, veldwerk, dataverwerking, computerwerk, rapportage
drs. S. Wentink	archieff- en bureau-onderzoek, rapportage
L. Wiersma	dataverwerking, computerwerk
drs. M.H. Wispelwey	bureau-onderzoek, veldwerk, dataverwerking, computerwerk
drs. M. Zijlema	redactie, computerwerk

BIJLAGE 2: ARCHEOLOGISCHE TIJDSCHAAL

IJzertijd	800 – 12 voor Chr.
Vroege IJzertijd	800 – 500 voor Chr.
Midden IJzertijd	500 – 250 voor Chr.
Late IJzertijd	250 – 12 voor Chr.
Romeinse tijd	12 voor Chr. – 350 na Chr.
Vroeg Romeinse tijd	12 voor Chr. – 70 na Chr.
Vroeg Romeinse tijd A	12 voor Chr. – 25 na Chr.
Vroeg Romeinse tijd B	25 – 70 na Chr.
Midden Romeinse tijd	70 – 270 na Chr.
Midden Romeinse tijd A	70 – 150 na Chr.
Midden Romeinse tijd B	150 – 270 na Chr.
Laat Romeinse tijd A	270 – 350 na Chr.
Volkshuizingstijd	350 – 525 na Chr.
Laat Romeinse tijd B	350 – 450 na Chr.
Vroege Middeleeuwen A	450 – 525 na Chr.
Vroege Middeleeuwen	525 – 900 na Chr.
Vroege Middeleeuwen B (Merovingische tijd)	525 – 725 na Chr.
Vroege Middeleeuwen C (Karolingische tijd)	725 – 900 na Chr.
Volle Middeleeuwen	900 – 1250 na Chr.
Vroege Middeleeuwen D	900 – 1050 na Chr.
Late Middeleeuwen A	1050 – 1250 na Chr.
Late Middeleeuwen	1250 – 1500 na Chr.
Late Middeleeuwen B	1250 – 1500 na Chr.
Nieuwe tijd	1500 – heden

BIJLAGE 3: LEGENDA BIJ DE BOORPROFIELEN

	bouwvoor
	terplaag, duidelijk gelaagd, donker getint en vondstrijk
	terplaag, licht getint, vondstarm tot vondstloos, soms duidelijke plaggenstructuur ('ophogingslaag')
	spoorvulling
	archeologische laag: geen duidelijke terplaag, dan wel een sterk gehomogeniseerde laag
	verrommelde laag
	laag gemengd met puin
	klei
	zavel
	gelaagd complex
	zand

BIJLAGE 4: LIJST VAN GEBRUIKTE AFKORTINGEN

AMF	Archeologische Monumentenkaart Friesland (Museum/ROB, 1984)
ARCHIS	ARCHEologisch Informatie Systeem
BOM	Project Bescherming Op Maat
FF	Foto-atlas van Friesland (Robas/Topografische Dienst, 1989)
GHPA	Grote Historische Provincie Atlas (Wolters-Noordhoff, 1992)
gMn25C	kalkarme, knippige poldervaaggronden (zwarte zavel, profielverloop 5)
GPA	Grote Provincie Atlas (Wolters-Noordhoff, 1991)
HAF	Historische Atlas Friesland (Robas, 1990)
IPP	Instituut voor Pre- en Protohistorische Archeologie Albert Egges van Giffen
KAF	Kadastrale Atlas Friesland (Ryksargyf yn Fryslân, ca. 1830)
M-ch-cl-Z	M = beschermd ingevolge de Monumentenwet 1988 (bij gelegenheid voor te dragen voor bescherming ingevolge de Monumentenwet 1988; ch = aanvullende cultuurhistorische betekenis; cl = aanvullende cultuurlandschappelijke betekenis; Z = ter plaatse zichtbaar
Mn15A	Kalkrijke poldervaaggronden (lichte zavel, profielverloop 5)
NAP	Normaal Amsterdams Peil
OC&W	Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
RAAP	Regionaal Archeologisch Archiverings Project
ROB	Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek
TMK	Topografische en Militaire Kaart (1864, heruitgave 1973)